

NART

İKİ AYLIK DÜŞÜN VE KÜLTÜR DERGİSİ

ISSN: 1302-2539

O, sizi dinliyor,

ANADİLİNİZİ
konuşun!

Bir yönetim geleneği olarak
**Osmanlılarda iskan
politikası ve
ÇERKESLER**

**20. yüzyılın başlarında
Çerkes dernekleri,
faaliyetleri ve Ethem Bey**

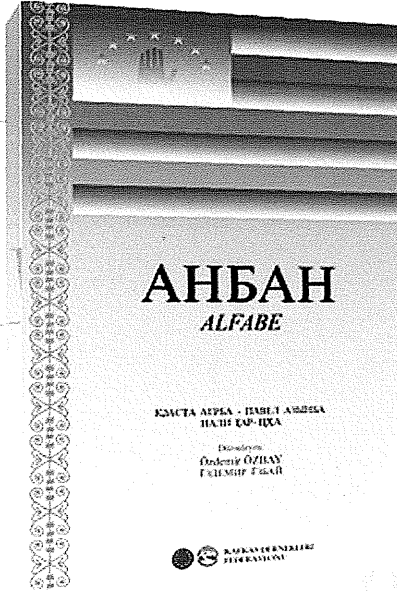
Federasyon'dan Haberler:
**Dil kurslarımız
arka arkaya açılıyor**

5. Abhaz-Abaza Halkları Birliği
Kongresi'nden dünya ülkelerine mesaj:
**Bağımsızlığımızı
tanıyın!**

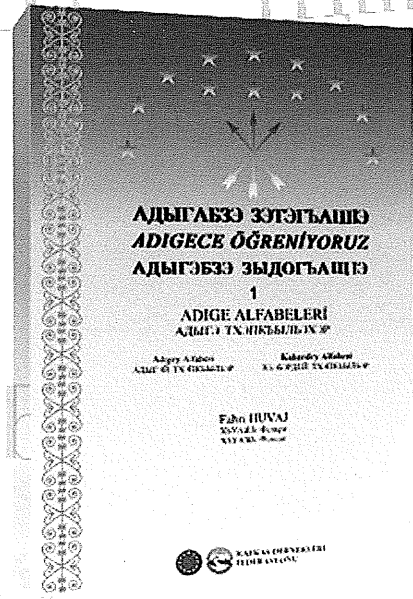

Anadil Öğrenim kitapları çıktı...

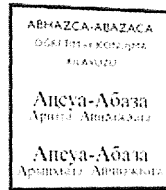
(Bu kitapların devamı olacak yeni okuma ve destek kitaplarının hazırlığı devam etmektedir. Satışa sunulduğunda ayrıca duyurulacaktır.)

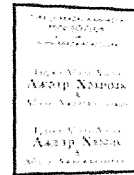
ALFABE
Abhaz dilinde hazırlanmış
bir alfabe kitabı
1. Baskı, Tamamı renkli
197 sayfa

**ADIGECE
ÖĞRENİYORUZ**
Türkçe ve Adigece (Adigece
ve Kabardey diyalektlerinde)
olarak hazırlanmış, alfabe,
kelimeler, sıfatlar, okuma
textleri, ...vb.
1. Baskı, Tamamı renkli
190 sayfa

Alfabe kitabının
devamı olarak,
Abhaz-Abaza
diyalektleri ve
Türkçe olarak
hazırlanmış,
cümleler, deyimler,
alıştırmalar, ...vb.
1. Baskı, siyah-
beyaz
63 sayfa

Türkçe, Abazaca, Abkhazca
karşılaştırmalı olarak
hazırlanmış mini sözlük
ve seçme Abaza
atasözleri...
Cepte taşınabilecek
boyutlarda
1. Baskı, siyah-beyaz
83 sayfa

Ayrıntılı bilgi ve sipariş için:
Tel: 0312 222 85 89 / 0
info@kafkasfederasyonu.org

NART

İKİ AYLIK DÜŞÜN VE KÜLTÜR DERGİSİ ISSN: 1302-2539

ISSN 1302 - 2539
Kasım - Aralık 2006
Sayı: 52

Yerel süreli yayındır. İki ayda bir yayınlanır

YAYIN SAHİBİ
Kafkas Demekleri Federasyonu adına
CİHAN CANDEMİR

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Cumhur Bal

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Behice Yeşilbağ

YAYIN KURULU
Adnan Özveri
Hakan Eken
Özdemir Özbay
Zafer Sürer

DANIŞMA KURULU
Cahit Aslan
Çetin Öner
Erol Taymaz
Murat Paşuşu
Memet Yedici
Nejdet Hatam
Sururi Öğün

GRAFİK TASARIM
Behice Yeşilbağ

ABONE ve HALKLA İLİŞKİLER
Fidan Şimşek

BASKI YERİ ve TARİHİ
Yorum Basın Yayın Sanayi Ltd. Şti.
İvedik Matbaacılar Sitesi 35. Cad. No: 36-38
Tel: (0312) 395 21 12 Yenimahalle-Ankara
Baskı Tarihi: 25.09.2006

ABONELİK İÇİN
Ziraat Bank. Emek Ankara Şb.
TL hesabı: 35586148 - 5001
Dolar hesabı: 35586148 - 5002
Euro hesabı: 35586148 - 5003

Posta çeki hesap no. 1911687

ABONELİK KOŞULLARI
Yurt içi yıllık: 30 YTL
Avrupa yıllık: 30 Euro
ABD yıllık: 40 USD

AVRUPA'DAN ABONELİK İÇİN
Yaşar Aslankaya
0049 1775808006

YAYIN İDARE ADRESİ
Şenyuva Mahallesi, Kafkas Sokak, No: 60
Beştepe / ANKARA
Tel: +90(312) 223 51 59
Faks: +90(312) 212 52 40
nartdergisi@kafkasfederasyonu.org

Yayınlanan yazıların sorumluluğu
yazarlarına aittir. Dergide yer alan yazı
ve fotoğrafların her hakkı saklıdır.
Kaynak göstermek koşuluyla yayınlanabilir.

Bu sayı 5.000 adet basılmıştır

KAFKAS Demekleri Federasyonu'nun 2014 yılında
düzenlediği "Anadolü" konulu anı yarışmasında dereceye giren
Seydi Mehmet Bulutkoçulu'na ait bir...

Editörden...

Değerli Nart okurları;

Kasım Aralık ayları Federasyonumuz için yine yoğun çalışmalara sahne oldu. Bugüne kadar on dokuz merkezde dil kurslarımız açıldı, diğerleri açılmaya devam edecek. Kurslarda kullanılmak üzere dil kitapları hazırlanarak basıldı ve kurs açılan bilgelermize gönderildi. Bu da diasporamız için bir ilkti. İki değerli hocamızın Adıge ve Abhaz-Abaza dillerinde, Türkçe karşılıklarıyla birlikte hazırladıkları alfabe, öğretim kılavuzu ve sözlüğün hazırlığını yaparak matbaada bastırdık ve kursiyerlere verilmek üzere bölgelerimize gönderdik.

Açılan kurslarla fotoğraf ve bilgiler ile kurs kitaplarının kısa tanıtımlarını sayfalarımızda bulabilirsiniz.

Abhaz-Abazin Kongresi'nin Aralık ayında gerçekleştirdiği 5. kongre için yaptığı çağrı bizim için çok önemliydi. Federasyonumuzun kalabak bir grup ile katıldığı Sohum'daki kongrede deklarasyonumuzla birlikte, dünyaya bağımsızlığının tanınması konusunda çağrı yapan Abhazya'nın, yüreğindeki seste yer aldı. Kongre ile ilgili ayrıntılı haber ve fotoğrafları yine sayfalarımızda bulabilirsiniz.

Ethem Bey dosyasında sona doğru geliyoruz artık. Bu sayıda 20. yüzyıl başlarında kurulan Çerkes sivil toplum örgütleri ve faaliyetlerini Ethem Bey ile ilişkilendirdiğimiz bölümün ilk kısmını okuyabilirsiniz.

Yine Hakan Eken'in titiz araştırmalarıyla hazırlanan bölümün ikinci kısmını bir sonraki sayıda, tanıklıklar, röportajlar ve araştırma dosyası ile ilgili bize gelenleri ise son bölümlerde sizlerle paylaşacağız.

Uzman Gözüyle kösemizde bu sayıda, zaman zaman çeşitli ülkeler hakkında araştırmalar yaparak raporlar hazırlayan ve raporları uluslararası camiada ciddiyetle takip edilen Uluslararası Kriz Komitesi (International Crisis Group)'nin Abhazya hakkında yayınladığı rapordan bir özet bölüme yer verdik. Dışarıdan bir bakış yansıtacağı için ilgiyle okuyacağımızı umuyoruz.

Bir sonraki sayıda, tarihin en eski yazısının Abazaca olduğunu kanıtlayan, ancak bizim hala gereken önemi göstermediğimiz Maykop Taşı ile ilgili açılımların yer aldığı kapsamlı bir yazıyı "büyüteç" bölümümüzde okuyabileceksiniz. Ve diğer gelişmeler, araştırmalar ve yazıların da yer alacağı 53. sayımızın yayımına kadar;

Sağlıcakla kalın...

Behice Yeşilbağ

İÇİNDEKİLER

Federasyon'dan - Dil kursları arka arkaya açılıyor Abhaz-Abaza Halkları Birliği'nden çağrı ve Abhazya'ya gidiş / <i>Cumhur Bal</i>	4
Federasyon Başkanı'ndan - Bir konferans, bir makale, bir ölüm ve erken yazılmış bir yazı / <i>Cihan Candemir</i>	14
Şiir - İki kere iki (giden arkadaşlara)/ <i>Adnan Özveri</i> Уэ кыдохъэхыр / Шолжэн Ыкы Нуруй	16
İçimizden Biri - Doğumunun 75. yılında Meşbaş'e İshak / <i>Mevlüt Atalay</i>	18
Sizden Gelenler - Meşbaş'e İshak / <i>Dr. Nejdet Hatam</i>	21
Görüş ve Düşünceler - Adıge Yolu ve Dikkat Edilmesi Gerekenler/ <i>Dr. Ö. Aytek Kurmel</i>	26
Görüş ve Düşünceler - Osmanlıda İskan Politikası ve Çerkesler/ <i>Şamil Jane</i>	29
Sizden Gelenler - Bir aydın insanımız: Kazım Taymaz / <i>Çetin Öner</i>	37
Haber - Kabardey Tiyatrosu'nun Türkiye turnesi coşkulu geçti	38
Tarihçinin Mutfağından - Kafkas dağlılarının Türkiye'ye göçü hakkında not / <i>Murat Paşsu</i> Osmanlı arşivlerinden zorunlu göç bilgileri / <i>Berat Yıldız</i>	39
Araştırma Dosyası / Ethem Bey- 6 - 20. y.y. başında Çerkes sivil toplum kuruluşları, kültürel, siyasal atkinlikleri ve Ethem Bey-1 / <i>Düz.: Hakan Eken</i>	42
Kitap - Bir kitap ve düşündürdükleri: Çekerek Kıyılarında / <i>Yismeyl Özdemir Özbay</i> Dilimiz ve iki kitap / <i>Kuşha Doğan Özden</i>	47
Köylerimiz - Türkiye'nin en büyük Oset köyü: Poyrazlı / <i>Tsorita A. Haluk Karaaslan</i>	53
Araştırma - Kabardey dilinin Uzunyayla'daki yapısına bir bakış / <i>Yrd. Doç. Dr. Nuray Alagözlü</i>	57
Nart Çocuk Masal - Bir kurt, bir ayı ve bir tilki / <i>Çev.: Yismeyl Özdemir Özbay</i> Рахла бзи ыызбауа сымачв / Хлачбыкьба ЗамахиШари	62
Nart Çocuk - Boyama	64

Murat Taymaz'ı kaybettik...

30 Eylül 2006 günü bir acı kayıp daha yaşadık. Derneklerimizin ve özellikle KafDer ve Federasyonumuzun gönüllü neferlerinden olan iş adamlarımızdan Murat Taymaz, Kazakistan'ın Almaata kentine bağlı Issık köyünde bir iftardan dönerken yolda geçirdiği trafik kazasında hayatını kaybetti. Henüz 51 yaşında ve bekar olan Taymaz'ın cenazesi, Düzce'nin Kirazlı köyünde defnedildi.

Kendisine Allah'tan rahmet, ailesi ve yakınlarına başsağlığı diliyoruz.

Atsız bir zamana kalmak...

Ben her Çerkes'e güzel bir at yakıştırırım. Dinlediğim, okuduğum hikayelerden, atlara en çok Çerkesler'in yakıştığını öğrendim çünkü. Güzel bir Çerkes atı, eminim Murat'a da çok yakıştırdı.

Ama, biz atsız kalmış bir kuşağın çocuklarıyız. Atsızlık, yurtsuzluktur biraz. Evine dönememektir. Başka dillerin toprağında kalmak, başka türkülerin dalından kopmaktır biraz da. Atlı zamanlara doğmuş olsaydı Murat, yurtlu zamanlara ... atlı gider, atlı dönerdi. Çünkü biliyorum. Güzel bir Çerkes atı en çok Murat'a yakıştırdı.

Biz gözlerimizi atsız bir İstanbul'a açtık Murat'la. Sokağa ilk kez birlikte çıktık. Sokakta başka bir dilin konuşulduğunu ilk kez birlikte öğrendik. Babamızın öngörüsü ve ablamızın çabası sayesinde, tertemiz bir merakla ve tanımsız bir zevkle öğrendiğimiz Türkçe ile annemize yemek tarifleri, komşu hanımlara tefrika romanlar, eve gelen misafirlere Tevfik Fikret şiirleri ve DP - CHP çekişmeleri okuduk henüz ilkokula başlamadan.

Aramızda sadece iki yaş farkı olması nedeniyle iki arkadaş gibiydik Murat'la. Yoksul köy çocuklarına eğitim imkanları yaratabilmek için, her ne kadar bir Çerkes atının yerini tutamayacak olsa da, dayanamayıp satın aldığı NSU motosikletiyle Varto'dan Dinar'a, Karacabey'den Pülümür'e kadar bütün ülkeyi dolaşan idealist, aydın bir babanın; yavaş yavaş arka sokaklarını, üç film birden sinemalarını, eski kitap ve mecmualar satan dükkanlarını, sonra daha uzak mahallelerini keşfettikleri İstanbul'un kozmopolit terbiyesinden geçen iki oğlu.

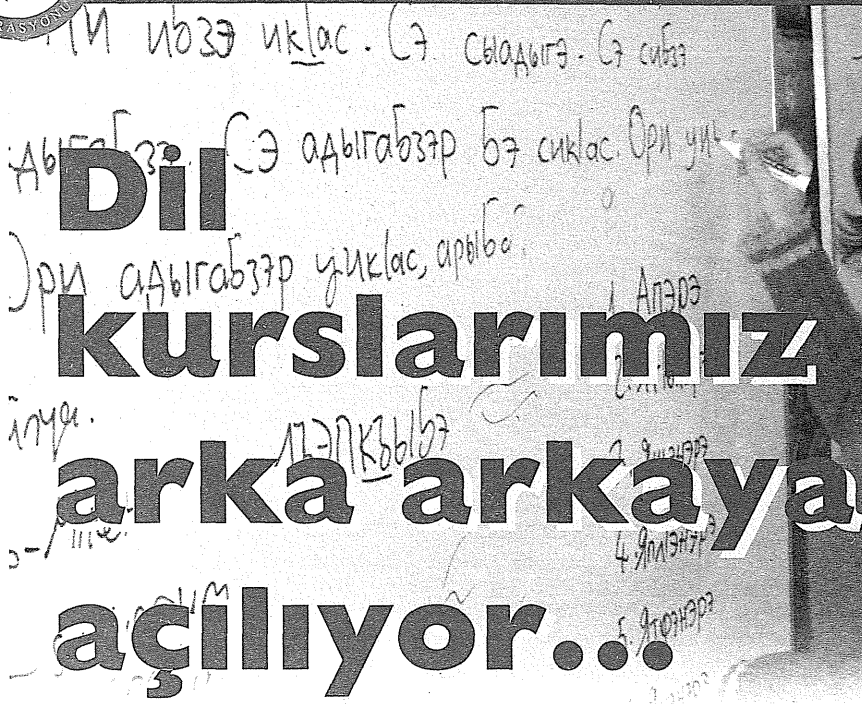
Çok kitap okuduk. Çok film seyrettik. Çok müzik dinledik. Çalışkandık ama haylazdık da aynı zamanda. Kaygılara birlikte girer, birlikte dayak yer, birlikte kaçardık. Sonra tiyatroyu da sevmeye başladı Murat, ben de Boğaz'da sahil boyu dolaşmayı. Biz Murat'la çabuk büyüdük, çünkü çocukluğumuz uzun sürdü. Atsız bir zamandı, belki de ondan..

Bir eksikliğinize bir fazlanız olmalı. Atsızlığımıza ise bin fazlanız. Rüzgara karşı Lezginka oynayacaksınız mesela. Provalarda kanayan ayak parmaklarınızı bezlerle sarıp bir sonraki günün daha ağır figürlerine geçeceksiniz hemen. Akardıyonda çaldığımız Kafe'nin nağmelerine belli belirsiz Jethro Tull tınıları ekleyeceksiniz. Kareografilerinizden biri "Atlari da vururlar" filmindeki dans maratonundan esinlenecek mutlaka. Ve yel değirmenlerine ağızınızla bıçaklar savuracaksınız.

Atsızlığımıza çok fazlanız olmalı. Dilinin bütün lehçelerini seven, iyi ve gürültüsüz bir Çerkes; farklı renkleri, farklı türküleri ve figürleri olan bütün etnik azınlıklara saygılı, iyi bir demokrat; iyi bir entelektüel ve iyi bir mühendis. İri bir adam, iyi bir çocuk..

Atsız bir zamana kalan, zamansız bir at...

Merih Taymaz

Dil kurslarımız arka arkaya açılıyor...

CUMHUR BAL
Kaf-Fed Genel Koord.

Beklenen oldu ve demeklerimizin açtığı dil kursları, bölgelerimizde arka arkaya açılmaya başladı. Ana dilini konuşma, okuyup yazabilme özlemindeki yüzlerce insanımız kurslara başladılar.

na Dil projesi kapsamında 8 Temmuz 2006 – 6 Ağustos 2006 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilen ve 40 öğretmen adayının katıldığı "Eğitici Eğitimi Semineri" sonucunda demeklerine dönen öğretmenler dil kurslarını arka arkaya açmaya başlamışlardır.

Şu anda 19 derneğimizde 28 öğretmenimiz toplam 35 kurs açmışlardır. Bu kurslara yüzlerce kursiyer devam etmektedir. Kurslara talep genel olarak beklentimizden daha fazla olmuştur. Özellikle belli bölgelerdeki ilgi gerçekten dikkat çekicidir. Materyal ve diğer ders araç gereçleri zamanında yetiştirilememiş olmasına rağmen kurslardaki başarı durumu da tahmin edilenden daha iyidir.

Kurslarda yaşanan eksikliklerin önümüzdeki yıl giderilmesi ile birlikte talep ve verimin daha da artacağı kesindir.

Kurs açan derneklerimizin isimleri aşağıdadır:
- Adana Kafkas Kültür Derneği

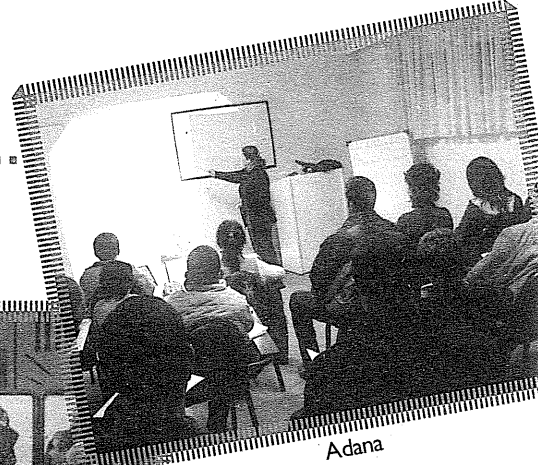
- Alanya Kafkas Kültür Derneği
- Ankara Kafkas Derneği
- Antalya Kafkas Derneği
- Aydın Kafkas Kültür Derneği
- Bursa Kafkas Kültür Derneği
- Bozüyük Kuzey Kafkasya Kültür Derneği
- Çorum Kafkas Derneği
- Düzce Kuzey Kafkas Kültür Derneği
- Düzce-Abhaz Derneği
- Eskişehir-Kuzey Kafkas Kültür ve Dayanışma Derneği
- İstanbul Kafkas Kültür Derneği (Bağlarbaşı)
- İstanbul Kafkas-Abhazy Kültür Derneği
- İzmir Kafkas Derneği
- Kayseri Kafkas Kültür Derneği
- Nazilli Kafkas Kültür Derneği
- Sakarya Kafkas Kültür Derneği
- Tokat Kafkas Derneği
- Uzunyayla Kafkas Kültür ve Yardımlaşma Derneği (İstanbul)

HABERLER...

Dil kurslarımızdan
ümit veren görüntüler...

Aydın

Adana

Ankara

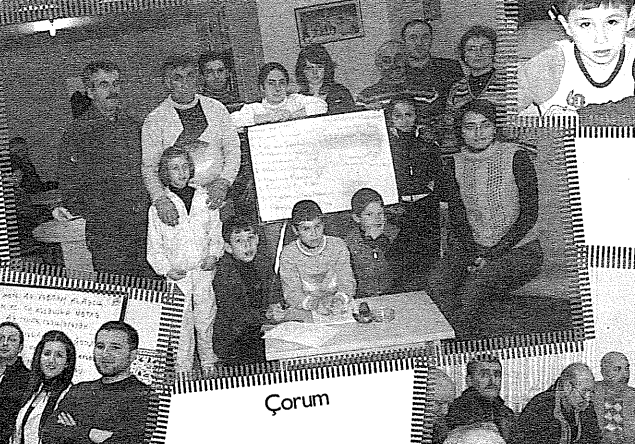
İzmir

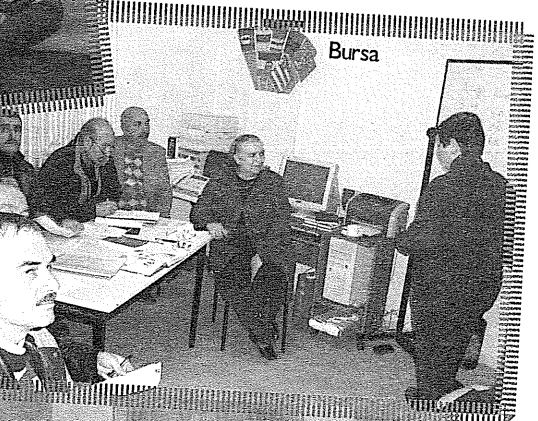
İstanbul

Eskişehir

Çorum

Bursa

Düzce

Kayseri

Genel Kurul, savaşta kaybedilen şehitler anısına yapılan saygı duruşuyla başladı.

Abhaz-Abaza Halkları Birliği'nden çağrı ve Abhazya'ya ziyaret...

Sohum'da, bağımsızlığın tanınması konulu tek gündemli olarak yapılan, Abhaz-Abaza Halkları Birliği 5. Genel Kurulu'na katılarak, tüm dünyaya Abhazya'nın bağımsızlığının tanınması çağrısında bulunan deklarasyonumuzu sunduk.

Abhaz-Abaza Halkları Birliği, 5. Olağan Genel Kurulu'nu 15-16 Aralık 2006 tarihlerinde Abhazya'nın başkenti Sohum'da "**Abhazya'nın bağımsızlığının tanınması ve bu konuda dünya ülkelerine yapılacak çağrı**" tek gündem maddesi ile yapacağını duyurdu. Duyuruda kongreye Kafkasya ve diaspora sivil toplum örgütlerinin maksimum katılım ve destekleri de talep edilmekte idi.

Federasyonumuz 12 Kasım 2006'da yaptığı Başkanlar Kurulu toplantısında, çağrıyı her yönü ile değerlendiren kongrenin toplanma gerekçesinin çok önemli olduğunu bu nedenle de kongreye başta demek başkanları, yönetim kurulu üyeleri ve demek

üyelerimizden olmak üzere, mümkün olduğunca geniş bir heyet ile katılma kararı aldı. Bu karar web sayfamızdan duyurulduğu gibi telefonla yapılan görüşmelerle de hemşerilerimiz bu kongreye katılmaya teşvik edildiler. Türkiye diasporasının birlikte hareket etmesinin yararlı olacağını düşünen federasyonumuz kongreye katılma taleplerini Abhazya'ya gidiş organizasyonunu üstlenen Kafkas Abhaz Dayanışma Komitesi'ne ve Abhaz-Abaza Halkları Birliği Türkiye yönetim kurulu üyelerine yönlendirerek kongreye katılımın toplu ve daha disiplinli olmasına katkı sağladı. Bu çalışmaların sonucudur ki, diaspora tarihinde ilk defa bu kadar yoğun bir katılımcı ile

Kafkasya'daki bir cumhuriyetimize seyahat edildi.

Federasyonumuz, bu kongreye verilecek en büyük katkı ve desteğin, Kaf-Fed yönetim kurulu üyelerinin ve bağlı dernek başkanlarının imzasıyla oraya götürülerek ilgililere takdim edilecek olan, Abhazyanın bağımsızlığını destekleyen bir deklarasyon olduğuna karar verdi. Titizlikle kaleme alınan yazı, kongrede Genel Başkanımız Cihan Candemir tarafından okunduktan sonra ilgililere teslim edildi (**Deklarasyon metinleri 10. sayfada**).

Yine o günün önemine istinaden hazırlatılan gümüş zemin üzerine altın harfler ile **"Tüm Çerkes diasporası bağımsız Abhazyaya için"** yazılı olan plaketi, Genel Başkanımız Cihan Candemir kongredeki konuşmasından sonra Abhazyaya Cumhurbaşkanı Sergey Bagapş'a takdim etti. Federasyonumuz ile birlikte Avrupa, Ürdün-Suriye diasporalarının hazırlattıkları bez afişler de Sohüm'un en işlek caddelerinde ilgi ile izlendi.

Türkiye'den hareket

Gemi ile gidecekler 12 Aralık akşamı Trabzon'dan hareket ederek 13 Aralıkta Sohüm'a ulaştılar.

Uçak ile gidecekler ise 14 Aralık saat 15.30'da İstanbul Atatürk Havaalanı'ndan Soçi'ye uçtular ve aynı gece Sohüm'da konaklayacakları yere ulaştılar.

Şehitlik ziyareti ve kongre

15 Aralık 2006 günü saat 09.00'da Abhazyaya Cumhurbaşkanı Sergey Bagapş başta olmak üzere, tüm devlet erkani ve kongre katılımcıları şehitlikte bir araya geldiler. Şehitlikte yapılan saygı duruşu ve törenin ardından, kongrenin yapılacağı salona geçildi. Saat 10.00'dan itibaren kayıt yaptıran delegeler ve sonrasında izleyiciler salona alındılar. Abhaz-Abaza Halkları Birliği Başkanı Taras Şamba herkesi, savaşlarda, sürgünde, Gürcü-Abhaz Savaşı'nda şehit olanlar için bir dakikalık saygı duruşuna davet etti. Saygı duruşunun hemen ardından çalınan Abhazyaya milli marşını, katılımcılar ayakta dinlemeye devam ettiler.

Taras Şamba, "Bu kongre, Cumhurbaşkanı Bagapş'ın desteği olmasa idi, bu şekilde yapılamazdı" sözleriyle teşekkür ederek, Sergey Bagapş'ı açış konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet etti.

Cumhurbaşkanı Sergey Bagapş ise, "Biz üzerimize düşenleri yapmamız gerekenleri yapmaya çalıştık. Bu kongrenin yapılmasını başaranlar Taras Şamba ve Genel Sekreter Genadi Alamia'dır" diyerek sözlerine başladı. Bagapş, konuşmasının devamında özetle şunları söyledi:

"Abhazyaya Cumhuriyeti halkı adına, atalarımızın tarihi topraklarında sizleri içtenlikle selamlıyorum. Anavatanınıza hoş geldiniz!

Tarihimizdeki trajedik olaylardan dolayı, Abhaz-Adıge halklarının büyük kısmı anavatanlarından zorla koparılarak sürgüne

gönderildi. Ülkemiz bu acı dönemlerin ardından zor bir süreç geçirdi. Ancak tüm bunlara rağmen halkımız bu zor günleri, gerekli dersleri alarak şerefli bir şekilde atlattığını bildi.

Bugün çözülmesi gereken sorun, geçmişin günümüze taşıdığı tüm problemleri bertaraf ederek halkımızın elde ettiği büyük başarıyı ve ışığı hep birlikte ileriye taşımaktır. Bugün, halkımızın aydınlık geleceğinin kurulmasının zamanıdır. Bu süreçte en ciddi rolü üstlenmesi gereken kurum da Dünya Abhaz-Abazin (Abaza) Halkları Birliği'dir.

Abhazyaya devletinin günümüzdeki en önemli problemleri, komşu Gürcistan devleti ile ilişkilerden ve bu devletin topraklarınıza el koyma çabalarından kaynaklanmaktadır.

Abhazyaya 1992 yılında da, Gürcistan ile eşit hakları temel alan, uygar bir ilişki kurmak isteğini net bir tavırla ifade etti. Ancak, Abhaz tarafının bu çağrısı, Gürcistan'ın yeni bir işgal saldırısı ile karşılık buldu.

Tarih adeta Gürcistan'ın Abhaz halkını, tarihini ve kültürel mirasını yok eden topyekün saldırısına tekrar tanıklık ediyordu. Abhazyaya Cumhuriyeti başsavcılığınca toparlanan belgeler, 1992-1993 yılları arasındaki savaşta Gürcü yöneticilerin Abhaz halkına yönelik katliamları ile işledikleri ağır suçları ispatlamakta, Gürcü politikalarının asıl amacının mono etnik bir devlet kurmak olduğunu tereddütsüz kanıtlamaktadır.

Devasa bir trajedi yaşadık, binlerce evladımızı şehit verdik, delikanlılarımız ve genç kızlarımız kutsal vatanları için canlarını göz kırpmadan ve kahramanca feda ederek, topraklarını tekrar düşman elinden kurtardılar. Kuzey Kafkasya'dan kardeşlerimiz, diasporamız, Rusya'nın her yerinden gelen gönüllüler, Abhaz halkına eşsiz bir destek vererek, devletimizin düşmanın işgalinden kurtarılmasında etkin bir rol oynadılar!

Gürcistan'ın barış sürecini baltalama isteği, Kudrı vadisine silahlı askerlerini konuşlandırmasıyla ne yazık ki amacına ulaştı. Bu nedenle, barış süreci büyük bir krizle karşı karşıya bulunuyor. Anlaşmazlığın çözümü için yeni önerilerin ortaya konmasının gereği, apaçık ortadadır. Ancak bunun için öncelikle Gürcistan'ın, BM'in aldığı kararlara eksiksiz uyması gerekmektedir. Yani Kudrı vadisinin üst tarafı, ikili anlaşmalara uygun olarak askerden arındırılmış bölge haline getirilmelidir. Ayrıca en kısa sürede, uluslararası garantörlerin katılımıyla Abhazyaya ve Gürcistan'ın,

Kaf Fed Genel Başkanı Cihan Candemir, deklarasyonu okuduktan sonra, gümüş zemin üzerine altın harflerle, "Tüm Çerkes diasporası Abhazyaya için" yazılı plaketi Abhazyaya Cumhurbaşkanı Sergey Bagapş'a sundu.

Havaalanında Abhazy'a
gitmek için işlemlerini
yapıran, her boydan
Çerkesler yoğun bir
kalabalık oluşturdu.

Uçakta herkes erken bir
heyecan içindeydi

Kongreden önce şehitlik
ziyaret edildi

Pankartlarımız
Sohum'un işlek
caddelerinden
birine asıldı

birbirlerine tehdit ve şiddet uygulamayı reddedeceğine dair bir barış anlaşması imzalaması gerekmektedir.

Uluslararası camia, özellikle BM Güvenlik Konseyi bu konuda etkin bir rol üstlenmeli, Rusya Federasyonu ile birlikte Abhazy ve Gürcistan arasında yeni bir çatışma çıkmayacağı yönünde güvence verebilmelidir.

Bu vesile ile Abhazy Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının görüşme konusu olmasının söz konusu olamayacağını, net bir şekilde ilan ediyoruz! Uluslararası camia er ya da geç, 1999 yılında gerçekleşen ve Abhazy halkının %90'ından fazlasının kabul ettiği demokratik bir devlet kurma isteğini ortaya koyan referandum sonuçlarını mutlaka kabul etmelidir!

Dış politikamızın en önemli hedefi, öncelikle yakın komşumuz Rusya Federasyonu ile olan geleneksel ilişkilerimizi daha da ileri götürebilmektir. Ben burada yeri gelmişken, Abhazy ve Rusya ilişkilerine özellikle dikkat çekmek isterim. Çünkü diasporamıza bu konuda çokca soru sorulduğunu biliyor ve sizlerin huzurunda dış politikamızın bu yönünü biraz daha açmak istiyorum.

Abhazy'nın yeni yönetimi görevini, ilk cumhurbaşkanımız, Abhazy kahramanı, kendini vatanına ve ulusuna adayan büyük devlet adamı Vladislav Ardzınba tarafından belirlenen dış politikaya aynen sadık kalarak devam ettirecektir. Biz, bu yolun en doğrusu olduğuna yürekle inanmaktayız, çünkü Abhazy'nın köklü çıkarları bu siyasete yön vermiştir, vermektedir. Abhazy'da barış ve huzurun sağlanmasında garantör rolünü ağırlıklı olarak Rusya Federasyonu üstlenmekte. Gürcistan ve Abhazy sınırında Rus barış gücü askerleri 13 yıldır fedakarca görev yapmaktadır. Sizlere ikinci vatan olmuş olan yaşadığınız ülkelerin, Gürcistan ve Rusya'ya ilişkin farklı politikalarının olduğunu da biliyoruz. Ama bilmenizi isteriz ki, sizin tarihi anavatanınız Abhazy'nın da, Abhaz halkının güvenlik ve çıkarlarının dayattığı bir dış politikası vardır ve olmalıdır!

Bizim ilişkilerimiz sadece insani bir karakter taşıyor. Rusya, Abhazy için çok önemli bir ekonomik ortaktır. Abhazy halkının çoğunluğu Rus pasaportu taşımaktadır. Sadece bu bile, iki tarafın sosyal ve güvenlik konularında ortak yükümlülüklerinin olması anlamına gelecektir. Bu strateji aynı zamanda, Kuzey Kafkasya'daki kardeşlerimizle de ekonomik ve kültürel bağlarımızın gelişmesine olanak sağlamaktadır. Diasporamız bütün dünyaya dağılmış durumda, ne yazık ki bazıları Abhazy'dan çok uzak yerlere sürüldüler. Ama yanımızda, Kuzey Kafkasya'da bir çağıyla devletimizi savunmak için ayaklanabilen, bizim kan kardeşlerimizin yaşaması bize büyük bir güvence veriyor.

Abhazy kendi küllerinden yeniden doğuyor ve canlanıyor. Halkımız kendi seçimi ile yeni yönetimini belirledi, demokratik prensiplere dayalı bağımsız bir ülke kuruyoruz. 1999 yılındaki referandumda yönünü bağımsızlık olarak belirleyen halkımız, geçen 6 Aralıkta da on binlerce kişinin katılımıyla başkent Sukhum'da düzenlenen ulusal toplantıda, bu kararını bir kez daha perçinledi.

Abhaz toplumu, demokratik gelişmişlik düzeyini ve olgunluğunu geçen başkanlık seçimlerinde bir kere daha kanıtlamış, pragmatik çözümlerde bulunarak, iç siyaset krizlerine başkalarına örnek teşkil edecek şekilde engel olabilmıştır. Eğer bir devlet demokrasi ile yönetiliyorsa, toplum ve hükümet anayasal prensiplere uyarak ve karşılıklı anlayış içerisinde sorunları ele almalı, devletin hayati sorunlarına bu şekilde çözüm aramalıdır. Demokratik bir devletin temelleri, ancak ülkedeki bütün siyasi tarafların ve toplumsal organizasyonların geliştirdiği işbirliği sonucunda atılabilir. Problemlerin çözümüne değişik bakış açılarının olması, halkın olgunluğunun ve siyasi kültürünün göstergesidir. Özellikle içinde bulunduğumuz bu kritik dönemde, devletimizin uluslararası camiaya kabul ettirilmesi gibi çok önemli bir aşamada bulunurken bile, her türlü ifade özgürlüğü sonuna kadar kullanılmakta, ancak bu, ulusal konulardaki bütünlüğümüze asla hâlel getirmemektedir.

Abhazy kendine has demokratik siyaset sistemini geliştirerek 13 yılı geride bıraktı. Devletimiz serbest pazar ekonomisi, bağımsız yargı, sivil toplum ve insan hakları alanında uluslararası standartları koruma kararlılığındadır. Bugünkü Abhazy, sağlam ve düzenli gelişim parametreleri olan güçlü bir devlettir.

Değerli kardeşlerim!

Abhazy devletini güvence altına almanın önemli yollarından biri de ulusal, ekonomik gelişimin iyice artırılmasıdır. Bu gelişme süreci,

Bagapş'ın açılış konuşması ayakta alkışlandı.

Cumhurbaşkanı Bagapş kongreye katılanlar onuruna bir akşam yemeği verdi.

Kongreden sonra katılımcılara verilen konser ve gösteriler coşkuyla izlendi.

Ziyaret ettiğimiz Abaza okulu, özel okullar gibi donanımlıydı.

Yazarımız Hayri Ersoy'a, Abhazya Yazarlar Birliği'nin onur üyeliği nişanı verildi.

devletin nitelikli katılımı olmadan adeta imkânsızdır. Bu nedenle, devlet bu ekonomik sistemin hızını ve verimliliğini artıracak her türlü çalışmayı aksatmadan sürdürecektir.

Cumhuriyetin ekonomisinin yeni yatırımlarla ilerlemesi, bundan sonraki ekonomik faaliyetlere de önemli ölçüde yansıtacaktır. İlk etapta uygun bir yatırım iklimi oluşabilmesi için, yatırımcıların haklarını ve çıkarlarını korumaya yönelik mükemmel bir yasal temel oluşturma gayretlerimiz hızla devam ettirilmektedir.

Abhaz ekonomisini kalkındıracak ve güçlendirecek bir takım projeleri bugün başarıyla yürütmekteyiz ve ekonominin gelişmesi için gerekli şartları yeniden oluşturuyoruz. Genel yapıyı reforme ederek özelleştirme çalışmaları da planlıyoruz, ancak özelleştirilen kuruluşların yönetiminde devlet de rol alacak. Bunun, ekonomimizin gelişmesinde ana faktörlerden biri olarak, yabancı sermayenin ülkemize yönelmesini sağlayacağına da inanıyoruz. Dünya hızla değişiyor ve Abhazya bu süreçlerin dışında daha fazla kalamaz. Avrupa'nın ekonomik gelişim mekanizmalarını da model olarak almayı ve hızla gelişmeyi hedefliyoruz. Abhazya uluslararası taşımacılık açısından son derece önemli bir potansiyele sahip durumdadır. Bu konu ile ilgili değişik projeler hazırlanıyor. Bu konuda yakın zamanda önemli roller üstlenecek hale geleceğiz. Bu anlamda Avrupa'nın büyük komşuluk projesine Abhazya'nın katılımı, çok büyük bir önem arz ediyor. Ancak, bu projelerin başarılı olabilmesi için, iktisadi projelerin siyasetle de geliştirilmesinin ve desteklenmesinin önemini altını çizerek vurgulamam gerekiyor. Bunun için öncelikle Gürcistan'ın, bölgesel iktisadi entegrasyonu donduran engelleri, derhal ortadan kaldırılmalıdır. Bu engellerin en önemlisi Abhazya'ya uygulanan ambargodur. Bölgesel kalkınma ve AB ile uyum süreçlerinin başarılı geçebilmesi için Abhazya'nın rolünü küçümsemek çok büyük bir hata olur. Abhazya, bölgedeki bütün ülkelerle ekonomik ilişkilerde bulunabilir. Ancak Abhazya'nın tanınmamış olması, bölgesel kalkınma sürecine katılımının önündeki en büyük engel. Bizim acil olarak hem Kuzey Kafkasya ülkeleriyle, hem daha uzaktaki komşularımızla ekonomik ilişkilerimizi geliştirmemiz gerekiyor. İşte bunun için milli ekonomimize yabancı sermayeyi entegre etmeye çalışıyoruz. Bu arada, uzak komşularımızın ekonomik yatırımlarının bölgede yeterli düzeyde olmadığını da belirtmem gerekir.

Bizim yakından ilgilendiğimiz diğer bir konu da, ekonomik alanda diasporamızın istediğimiz derecede aktif olmamasıdır. Biz vatanseverlik hakkında çok güzel konuşuyoruz. Ancak bilmeliyiz ki, vatanımızın sadece manevi desteğe değil, maddi desteğe de ihtiyacı var! Yurt dışında oturan, ancak maddi durumu, olanakları olan yurttaşlarımız, Abhazya'ya nasıl yararlı olabileceklerini ciddiye düşünmelidirler. Biz aynı yerde durmuyoruz. Bugün için ekonomik gelişimimiz de gerekli hızda olmayabilir. Ancak öyle zamanlar gelecektir ki, yurt dışındaki yurttaşlarımız katkıda bulunamayacak derecede gecikmiş olabilirler. Zannediyorum, gayet net olan bu durum hakkında daha fazla konuşmama bile gerek yok. Ancak bir kez daha belirtiyorum, bugünün şartlarında, Abhazya'nın güvenliğini ancak güçlü bir ekonomi sağlayabilir.

Sayın delegeler ve misafirler!

Daha önce de belirttiğim gibi, Abhazya'nın gelişmesinin en büyük engeli, Gürcistan'ın uyguladığı ambargodur.

Abhazya'ya ambargo uygulanması kararını alan her ülke, bu insanlık dışı uygulamanın sivil halk üzerinde yol açtığı olumsuz sonuçlardan birinci derecede sorumlu durumdadır. Ancak, bu haksız savaşı başlatan Gürcistan'ın işlediği ağır insanlık suçu, bu sorumsuzluğun en önemlisidir. Savaşın Abhazya'ya getirdiği maddi kayıp 13 milyar ABD dolarıdır. Eğer ambargonun getirdiği zararı da buna eklersek, bu rakamın çok daha artacağını sanırım belirtmeye bile gerek yok. İzolasyon, Abhazya'nın küresel süreçlerde yer almasının da önündeki en büyük engeldir. Bu da negatif bir şekilde sadece Abhazya'yı değil, bütün komşularını olumsuz etkiliyor. Ambargo, Abhazya'ya önemli ölçüde gelir kaybettiriyor. Abhazya halkının insan hakları ciddi bir şekilde ayaklar altına alınıyor.

Bütün bunlara rağmen, Abhazya devleti yaşamaya devam ediyor. İç kaynaklarımızı en aktif şekilde kullanmaya çalışıyoruz. Ülkemizin hızlıca kalkınması için daha kullanmadığımız nice kaynaklar var. Onları da kullandığımız gün, gelir kaynaklarımızın ciddi bir şekilde yükseldiğini

hep birlikte göreceğiz.

Bu bağlamda diasporada yaşayan yurttaşlarımızın geri dönmesi bizim için en önemli konudur. Abhazy'a da yeni kabul edilen "vatandaşlık yasası" uyarınca Abhazy'a da yaşamak isteyen her yurttaşımızı sabırsızlıkla bekliyoruz. Bu konuyla ilgili daha kapsamlı çalışmalar sürdürmemiz gerekiyor. Tarihin bu haksızlığının telafi edilmesi, Abhazyayı yeni bir gelişme seviyesine getirecek. Abhazy ve Gürcistan arasındaki müzakerelere katılan diplomatlar, Gürcü mültecilerin dönüşü problemini önümüze koyarlarken, diasporanın geri dönüş hakkını da göz ardı etmemelidirler.

Değerli yurttaşlarımız!

Abhazy Cumhuriyeti çok uluslu bir ülkedir. Abhazy vatandaşı, milliyeti ne olursa olsun, cumhuriyetinin tanıdığı bütün haklara sahiptir. Ancak aynı şekilde, Abhazy vatandaşlarının görevleri de eşittir ve o görevlerin en önemlisi ortak vatan savunmasıdır. Abhazyalılar çok uluslu toplumda yaşamaktan asla çekinmiyor ve Ruslar, Ermeniler, Gürcüler, Rumlar, Ukraynalılar, Türkler, Estonyalılar, Yahudiler ve diğerleriyle, hep birlikte ve barış içerisinde yaşamaya devam ediyorlar. Bu yüzden Abhazy'a da toplumlar arasında çıkartılmaya çalışılan yapay çatışma planları hiç bir zaman sonuç vermiyor. Bizim kurduğumuz altyapı, Abhazy'a da yaşayan tüm ulusları mutlu edecek şekilde tasarlanmıştır. Abhaz toplumunun en önemli zenginliği çok ulusluluğudur. Bununla beraber Abhaz tarihinin, ulusal bilincinin ve Abhaz kültürünün korunması son derece önem verdiğimiz konulardır.

En önemli ise, Abhaz diline verdiğimiz önemdir. Parlamento üyeleri, filolog, hukukçu ve tarihçilerimiz arasında tartışılan Abhaz devlet dili yasasına da çok önem veriyoruz. Bu konu üzerinde hassasiyetle duruyoruz, çünkü hem Abhaz dilini korumamız, hem başkalarının haklarını gasp etmememiz gerekiyor.

Ayrıca diasporadan gelen yurttaşlarımızın da dili öğrenme süreçlerine yardımcı olacak projeler geliştirmeliyiz. Diasporada yaşayan gençlerimizin anadil zorluğu yaşadığının farkındayız. Aynı sorunu maalesef biz de yaşıyoruz. Ve bizim koyduğumuz hedeflere, böyle bir durum hiç mi hiç uymuyor.

Belki de artık Abhaz-Abaza dillerine ortak bir çerçeve çıkartmalıyız. Bu, dil bilimcilerin üzerinde dikkatle durması gereken önemli bir konu olarak önümüzde durmaktadır. Elbette ki bu işi yapacak olan kurum da, Abhazca'yı geliştirme vakfidir. Eminim ki, kongre sırasında, bu tip sorunları aktif bir şekilde tartışacaksınız.

Değerli yurttaşlarımız!

Bizler politikalarımızı ambargo, savaş ve yoksulluk tarafından yıkılmayan Abhaz halkının istekleri üzerinde bina ediyoruz. 13 yıllık bağımsız sürece, Abhaz halkının ruhsal gücünün en güzel göstergesidir. Bu engelleri aşarak, Abhazy'a, yetkin bir devlet olabileceğini gösteriyor. Abhazy'a demokrasiyle, insan haklarına saygısıyla, gelişen ekonomisiyle, kendisini uluslararası camiaya eninde sonunda sevdirecek ve kabul ettirecektir.

Nerede olursanız olun, bizim ortak hedefimiz etrafında kenetlenmemiz gerekiyor. Artık halkımızın asırlık hayalini gerçekleştirme zamanı geldi. Bu hayal, Abhazyayı bağımsız ve güçlü bir devlet olarak görmektir!

Abhazy'a bizim ortak evimizdir, bizler onu hep beraber geliştirip, güçlendirmeliyiz. Bu, atalarımızın yaptıkları ve bizim de yapmamız gereken bir görevdir. Abazalar nerede yaşarlarsa yaşasınlar, anavatanları birdir – Abhazy'a!

Allah bu uğurda hepimizin yardımcı olsun!.. ”

Uzun süre alkışlanan Bagapş'in konuşmasından sonra kürsüye davet edilen Kafkas Abhaz Dayanışma Komitesi Başkanı İrfan Argun ise, "Bugün burada, Abhazy Cumhuriyeti Parlamentosu'nun 18 Ekim 2006'da bağımsızlığın tanınması için yaptığı çağrıya diaspora olarak desteğimizi bütün dünyaya göstermek için toplandık. Burada diasporanın güçlü desteği ile elde edilecek sonuç, Abhazyanın ve bütün Abhaz halkının bir tercihi olarak bütün dünyaya sunulacaktır. Bu,

Abhazyanın ve diasporanın, bağımsızlığını 13 yıldır özenle koruyan anavatanın kaderi üzerine söz birliği ettiğinin açık bir göstergesi olacaktır" şeklinde başladığı konuşmasına, Abhazyanın Gürcü-Abhaz savaşından sonra yaşadığı gelişmeler ve içinde bulunduğu durum ile ilgili bilgiler vererek devam etti. Abhazy halkının bağımsızlık iradesinin uluslararası hukuk, BM sözleşmeleri ve ikili anlaşmalara uygun olduğuna da değinen Argun, bütün dünya devletlerine düşen görevin uluslararası hukukun tanıdığı hakları Abhaz halkından esirgememek ve BM Şartı'na göre 'Bağımsız Abhazyayı tanımak olduğunu belirterek, "Rusya Federasyonu'nun tarihe, Kafkasyaya ve Kafkasyalılara olan sorumluluğu ve borcu nedeniyle, bu halkın başka devletler tarafından ortadan kaldırılmasına izin vermeyeceği inancını taşıdığımızı özellikle vurgulamak istiyoruz. Bunu diasporada yaşayan Kafkas camiası olarak Rusya Federasyonu'ndan bekliyoruz. Kanaatimize göre Abhazy ve onunla aynı kaderi paylaşan Güney Osetya'nın Gürcistan uğruna gözden çıkarılması, Rusya Federasyonu'nun tarihsel sorumluluğuyla ve bölgedeki politik çıkarları ile bağdaşmamaktadır" şeklinde konuştu.

Daha sonra kürsüye çağırılan Kabardey Balkar, Karaçay Çerkes, Adıgey, K. Osetya, G. Osetya Cumhuriyetlerinden temsilciler ile Kafkasya ve diaspora sivil toplum örgütü temsilcileri destek konuşmalarını yaptılar. Konuşmacıların ortak olarak değindikleri konu Abhazyanın bağımsızlığını destekledikleri ve dünya devletlerinden de Abhazyanın bağımsızlığını tanımalarını bekledikleri yönünde idi.

Akşam saatlerine kadar süren kongrenin ardından hazırlanan ortak deklarasyon okundu. Okunan deklarasyon delegeler tarafından oy birliği ve alkışlar arasında kabul edildi (Konuşmaların tam metnine, www.kafkasfederasyonu.org adresinden ulaşabilirsiniz).

Komisyon çalışmaları

İkinci gün komisyon çalışmalarına ayrıldı. Ekonomi, eğitim-kültür ve dönüş konularında oluşturulan komisyonların toplantıları saat 09.00'da başladı. Konular ayrıntılı bir şekilde irdelendi, alınan kararlar tutanaklara geçirildi.

Öğleden sonrasını katılımcılar serbest görüşmeler, ziyaretler ve turlar ile geçirdiler. Ancak tüm katılımcılar daha önceden ilan edilen, Cumhurbaşkanının kongre katılımcıların onuruna saat 17.00'de vereceği yemekte hazır bulundular. Yemek gerçekten tüm duygu ve kararlılığın en üst noktaya ulaştığı bir ortam oldu. Yapılan tüm konuşmalar Abhazyanın bağımsızlığı üzerineydi. İlerleyen saatlerdeki folklor gösterileri ve müzik dinletileri coşkuyu doruklara taşıdı.

Dönüş

Katılımcıların yansına yakın kısmı, 17 Aralık 2006 günü döndüler. Görüşmelerine ve gezilerine devam edenlerden bir kısmı 20 Aralık'ta gemi ile, diğerleri 20 Aralık'ta uçak ile Abhazyadan ayrıldılar

Dünya kamuoyuna...

14 Ağustos 1992'de, ülkesi saldırgan Tiflis yönetimince işgal edilen, ancak verdikleri onurlu direniş ile 30 Eylül 1993 tarihinde işgalcileri topraklarından çıkararak bağımsızlığını ilan eden Abhaz halkı, tüm zorluklara göğüs gererek bugüne dek ayakta kalmayı başarmıştır.

Abhaz halkı bu 14 yıllık süre içerisinde, yaşadığı tüm güçlüklerle rağmen, egemen bir devlette var olması gereken tüm kurum ve kuruluşlarını oluşturmuş, bağımsız bir devlet olarak yaşamını sürdürmüştür ve egemenliğinden asla taviz vermemiştir.

Türkiye'deki 6 milyonluk Abhaz ve Adige diasporasını temsil eden Kafkas Dernekleri Federasyonu ve üyesi 55 Kafkas Derneği olarak;

1- Abhazya devletinin ve halkının bağımsızlık kararını ve bağımsızlığının tanınması için yapılan her türlü diplomatik girişimi destekliyoruz,

2- 06 Aralık 2006 tarihinde Rusya Federasyonu Parlamentosu alt kanadı Duma'nın almış olduğu Abhazya'nın ve Güney Osetya'nın tanınması kararını sevinçle karşılıyoruz,

3- Dünya Abhaz-Abazin Halkları Birliği'nin 15 Aralık 2006 tarihindeki 5. kongresinin, Abhazya'nın bağımsızlığını desteklemeye yönelik olarak alacağı tüm kararlara katılıyoruz,

4- Aşağıda isimleri yazılı olan 55 Kafkas derneğinin başkanları olarak, bağımsız Abhazya'nın tanınması çalışmalarımızı, içinde yaşadığımız Türkiye Cumhuriyeti Devleti başta olmak üzere, tüm platformlarda sürdüreceğimizi ilan ediyoruz

Dünya kamuoyuna saygılarımızla duyururuz...

**KAFKAS DERNEKLERİ
FEDERASYONU**

Abhazya'nın yanındayız, çünkü biz de Abhazyalıyız!...

Değerli Abhaz kardeşlerimiz;

Binlerce yıldır yaşadığınız bu toprakları, saldırganlara karşı hep kahramanca savundunuz. Vatan topraklarının canınız pahasına nasıl korunacağını en son, işgalci Gürcü yönetimine göstererek, bağımsız bir devlet olma iradenizi tüm dünyaya haykırdınız.

Bizler, Avrupa'da yaşayan kardeşleriniz olarak, bağımsızlığınızı en az sizin kadar önemsiyor ve bu yoldaki mücadelenizi sonuna kadar destekliyoruz.

Geçmişteki zor günlerinizde olduğu gibi, bugün bağımsızlığınızın tanınması mücadelesinde de yalnız değilsiniz. Avrupa'da yaşayan Kuzey Kafkasyalı kardeşleriniz her zaman olduğu gibi, bağımsızlığınızın tanınması çağrınızı dünyaya duyururken de sesiniz, nefesiniz olacaktırlar.

Abhazya Abhazlarıdır ve sonsuza dek Abhazların kalacaktır.

**FEDERATION OF
EUROPEAN CIRCASSIANS**

Dünya ulusları, parlamentoları ve hükümetlerine çağrı!...

15-16 aralık 2006 tarihinde Abhazya Cumhuriyeti'nin başkenti Sukhum'da Dünya Abhaz-Abaza Halkları Kongresi'nin 5. genel kurulunda bir araya gelen biz delege ve misafirler;

- Uluslararası hukuka saygı çerçevesinde,

- Ulusların kendi kendilerini yönetme hakkı prensibine inanarak,

- Bir ulusun diğerini tahakküm altına almasını reddederek,

- Yabancı baskılarla oluşturulan kurallara uyma zorunluluğuna karşı durarak,

- Bugün olduğu gibi yarın da, Abhazlar'ın yanısıra Abhazya'da yaşayan tüm diğer halkların da barış ve güven içerisinde yaşayabilecekleri tek yerin Abhazya devleti olduğuna inanarak, tarihi vatanlarında ve tüm dünyada yaşayan Abhaz ve Abazinler adına dünya halklarına, parlamentolarına ve hükümetlerine, Abhazya Cumhuriyeti Devleti'nin tanınması çağrısında bulunuyoruz.

Abhaz ulusu 1200 yılı aşkın bir devlet tecrübesi ve geleneğine sahiptir. Tarih, Abhaz halkının bağımsızlık mücadelesini gösteren belgelerle doludur. Bu mücadelelerin sonucudur ki, ulusumuz 8. yüzyılda Abhaz Devleti'ni kurmayı başarabilmiştir. Bunun akabinde de, yüzlerce yıl süren tarihi süreçte, halkımızı zor tecrübeler ve kanlı savaşlar bekliyordu. Topraklarımızın önemi ve göz kamaştıran güzelliğiymiş tüm bunlara sebep olan. Bizler tarihin en zorlu dönemlerinden günümüze gelinceye kadar, tarih sahnesinden silinen bir çok milletler gibi, yok olma tehlikesiyle zaman zaman karşı karşıya kaldık. Trajediyle dolu tarihi tecrübelerin yoğunluğu Abhaz halkı, her defasında dünyayı yönetme kavgasındaki imparatorlukların arasından sıyrılarak günümüze kadar varlığını sürdürdü geldi. Abhaz-Abaza toplumu yüzyıllar önceden günümüze kültürlerini, ayrıcalıklı örf ve adetlerini ve eşsiz zenginlikteki dillerini yaşatarak geldiler. Tüm bunlar aynı zamanda dünya medeniyeti içinde paha biçilmez değerlerdir. Abhaz - Abaza toplumu manevi alanda da geleneksel inançlarına, Hıristiyanlığa ve İslamiyete hep eşit mesafede oldu. Hatta bu çeşitlilik halkımızı ayıran değil, tam tersine birleştiren bir unsur olarak günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Çok eski dönemlerden günümüze kadar halkımız Ortadoğu, Avrupa, Akdeniz havzası ve Kafkasya bölgelerindeki tüm tarihi olaylarda önemli roller üstlendi. Buna arkeolojik kalıntılar, tarihi eserler ve kültürel anıtlar apaçık şahitlik etmektedirler.

19. yüzyıl ise Abhaz halkı için ağır tecrübelerin yaşandığı bir dönem oldu. Abhazya'nın otonom statüsünde Rusya İmparatorluğu'na bağlanması yeni

çatışmaları da beraberinde getirdi. Bu süreç sonunda halkımızın silahlı başkaldırısı ağır bir şekilde ezildi ve ulusumuzun büyük çoğunluğu ülkelerini terk ederek Osmanlı topraklarına sığınmak zorunluluğunda bırakıldı. Abhazya devleti ortadan kaldırıldı. Abhazya adı bile ancak arada bir coğrafi bir terim olarak kullanılır oldu. Tarihi vatanlarından zorla ayrı bırakılan Abhaz ve Abazinler bu yeni vatanlarında da ulusal bilinçlerini, dillerini, kültürlerini, örf ve adetlerini yaşatmayı başardılar. Bütün bunların ötesinde kahramanlıkları ve baş eğmez özellikleri ile yaşadıkları topraklardaki tarihi olaylarda her zaman ve daima en önde oldular. Bu toprakların tarihine altın harflerle adlarını yazdırdılar, önemli devlet adamları, büyük sanatçılar ve kahraman askerler yetiştirerek ikinci vatanlarına samimiyetle hizmet ettiler. Günümüzde de Abhaz ve Abazinler aynı duygularla buldukları ülkelerde diğer halklarla birlikte huzur içinde yaşamaktalar. Onlardan tek istekleri ise tarihi anavatanlarının kaderine duyarlılık içerisinde, kendileriyle işbirliği içerisinde olmalarından başkaca bir şey değil.

Abhaz toplumunun büyük bölümü topraklarından sürülünce, Abhazya kolayca Gürcistan'ın eline geçebilirdi, çünkü doğu komşumuz eskiden beri Abhaz devletini ortadan kaldırma ve ayrıklık özelliklere sahip Abhaz ulusunu yok etme amacı içerisindeydi. Esasen son yüzyıldaki Gürcistan yönetimlerinin tümünün Abhazya ile ilişkilerine baktığımızda, bu politikanın kesintisiz bir süreklilik içerisinde olduğunu görebiliriz.

Rus İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından Gürcü Menşevikler Abhazya'ya saldırıda gecikmediler, ancak her zamanki gibi yine başarısız oldular. Abhaz halkı, ulusal bağımsızlık mücadelesinin ardından, devletlerini tekrar kurmayı başardı. 1921 yılında işgalci gürcü Menşeviklerin Abhazya'dan atılmasının ardından, bağımsız Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edildi. Ancak aradan 10 yıl geçmeden Stalin ve Beria, Abhazya'yı zorla Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dahil ettiler. Bu

olay üzerine Abaza halkı topluca protestolara başladı. Bu başkaldırıyı Sovyetler tarihinde ilk olarak Abhazlar göze almışlardı.

Gürcistan'ın komünist yöneticileri ise açıkça Abhaz halkını yok etme faaliyetlerine giriştiler. Abhaz halkının en değerli evlatları birer ikişer ortadan kaldırıldı. Abhaz okulları tamamen kapatıldı. yoğun bir Gürcü nüfusu Abhazyaya yerleştirilerek demografik yapı alt üst edildi. Abhazca coğrafi terimler Gürcüce olarak değiştirildi, tarihi kalıntılara varıncaya kadar her şey tahrif edildi. Ancak tüm bunlara ulusumuz hiç bir dönem rıza göstermedi ve her 10 yılda bir büyük halk hareketleriyle tepkilerini ortaya koymaktan asla çekinmedi.

SSCB döneminde zorla dahil edildiği süre hariç, tarih içerisinde Abhazyanın Gürcistan'a ait olduğu hiç bir zaman dilimi gösterilemez. Zaten Gürcüler de Abhazyanın diktatör Stalin rejimince kendilerine hediye edildiği bu dönem haricindeki tarihi gerçekleri karartarak, yalanlarına tüm dünyayı inandırabildiler. Bugün bu yalanlara bina edilen tarihi verilerle, sözüm ona toprak bütünlüklerini koruyorlar.

1992 yılında da "toprak bütünlüğü" için yeniden Abhazyaya saldıran Gürcistan, bir kez daha Abhazyada kanlı bir savaşa neden oldu. Ancak bu savaş da, Abhaz halkının şanlı direnişi, kuzey Kafkasyalı kardeşleri başta olmak üzere, Rusya'nın değişik bölgelerindeki kardeş halkların ve Abhaz-Adige diasporasının güçlü destekleri ile zaferle noktalandı. Bu askeri zafer aynı zamanda Abhaz halkına özgürlüğünü tekrar iade etti.

Abhaz-Abazin halkı imparatorluk dönemin de de, SSCB döneminde de, bugün de, Rusya halkının destek ve anlayışına büyük önem atfediyor. Onlar bizi en güç dönemlerimizde en önce anladılar, alfabemizin oluşturulmasından okullarımızın tekrar açılmasına, aydınlarımızın yetiştirilmesinden, kültürümüzün tekrar canlandırılmasına kadar her alanda desteklerini bir an bile esirgemediler. Tüm bunlar sayesinde ulusal kimliğimizi koruyarak bugünlere getirebildik. Rus İmparatorluğu ve SSCB dönemindeki problemlere rağmen birlikte yaşayan toplum-

lar, bugün Rus halkına teşekkür edecek çok şey bulabilirler. Halkımızın saldırgan Gürcü şovenizmine karşı en büyük garantisi ve bağımsızlık taleplerimizdeki en samimi desteğimiz, Rusya'nın halkların ve kültürlerin barış ve işbirliği içerisinde yaşamasına sıcak bakan politikalarıdır.

Dünyanın 45 ülkesinde yaşayan ulusumuz, kardeşlerinin temsilcileriyle birlikte, başta başkan Vlademir Putin olmak üzere, Rusya federasyonu yöneticilerine, Abhazyanın politikalarına, güvenliğine ve bağımsızlığının tanınması çabalarına verdikleri destekten ötürü şükranlarını ifade etmektedir. Bağımsızlığımızın ve ekonomik gelişimimizin yegane garantisi olarak gördüğümüz Rusya Federasyonu'na herkesten önce tanıma ve ortaklık çağrısı yapmamız bu yüzden tesadüfi değildir. Bu sürece özellikle, Abhaz-Abazin diasporasının yoğun olarak yaşadığı ülkelerin de en kısa sürede dahil olacağını kuvvetle umuyoruz.

Bugün 13 yıldır ülkemiz, demokratik prensiplere bağlı olarak de-facto bağımsızlığını sürdürüyor. Dünyanın, artık Abhazyanın varlığını ve diğer halklar gibi kendi devletini yaşatma hakkını tanımasının zamanı gelmiştir. Bizler asla savaş istemedik. Bugün de istemiyoruz. Tarih boyunca kimsenin toprağına göz dikmedik. Ancak en değerli vatan evlatlarını da topraklarımızı savunmak için feda etmekten bir an bile tereddüt etmedik. Bugün de aynı karar ve azimle her türlü saldırganlığa karşı Abhazyayı savunmaya hazır durumdayız.

Halkımızı ve topraklarımızda yaşam süren diğer halkları, barış içinde yaşatmak ve ileriye götürmek için, bağımsız Abhaz devletinin gerekliliğine, tüm dünya halklarının, parlamentolarının ve hükümetlerinin destek vereceğine inancımız tamdır.

Devletimizin geleceği, dünya devletleriyle ilişkilerimize sıkı sıkıya bağlıdır!

Ve bizler dünya halkları arasındaki onurlu yerimizi alacağımıza kuvvetle inanıyoruz!

DÜNYA ABHAZ-ABAZA HALKLARI BİRLİĞİ

CIHAN CANDEMİR
ccandemir@kafkasfederasyonu.org

Bir konferans, bir makale, bir ölüm ve erken yazılmış bir yazı...

NART Dergimizde genel olarak her çıkan sayıda o aylarda olan haberlere yer veriyoruz. Ancak yayın ekibimiz bu ay dil kurslarının materyallerini hazırlamak ile meşgul oldukları için dergimizin son sayısı biraz gecikmiş oldu. Öncelikle bu gecikmeyi okuyucularımızın anlayışla karşılayacağını umuyoruz. Bu gecikme süresi içinde Türkiye'de birbirinden bağımsız gözükken ama aslında birbiriyle ilişkili çok önemli öyle olaylar oldu ki bunlar arasındaki ilişkiyi kurmadan ve yorumumuzu yapmadan gelecek sayıyı beklersek yazımız tüm güncelliğini kaybedecek ve vermek istediğimiz mesajların da bir anlamı kalmayacaktı. Bu nedenle, olayların önemini göz önüne alarak yazımızı bu sayıya koyuyoruz.

Yazımızın başlığında bahsettiğimiz konferans, "Türkiye Barışını Arıyor" başlığı altında Ocak ayının ikinci haftasında yapıldı ve medyaya içeriğinden daha çok Yaşar Kemal'in ifadeleri ile yansıdı. Aslında konferansın içeriği çok önemli idi, ancak topluma yeterince yansımada, yansıtılmadı.

Konferansı tanıdık bir isim olan Anzor Keref, 21 Ocak tarihli Radikal Gazetesi'nin Pazar ekinde eleştirdi. Anzor Keref'in eleştirisi çok özet olarak, söz konusu konferansın sadece Türk-Kürt sorununa indirgenmesine yönelikti.

Daha konferansın tartışması bitmemişken ve Keref'in yazısı yayınlanmadan iki gün önce, yani

19 Ocak günü, Ermeni asıllı Türk vatandaşı Hrant Dink bir suikaste kurban gitti.

Bu üç olayı bir bütün olarak ele almamız ve sürekli ifade ettiğimiz barış ve hoşgörü ortamının oluşmasına katkılarımızı etkin biçimde sürdürmemiz gerekiyor. Özellikle Sayın Hrant Dink'in öldürülmesi, Türkiye'de yaşatılmaya çalışılan, ve bizim de savunduğumuz "birlik ve bütünlük" anlayışının ne kadar içselleştirilemediğini ve ne kadar kınlgan olduğunu bir kez daha yüzümüze çarptı. Düşüncelerini yüzde yüz paylaşsalar da paylaşmasalar da, Sayın Hrant Dink'in Türkiye'yi sevdiğinden, barış ve hoşgörü yanlısı bir aydın olduğundan kimsenin kuşkusu yok. Ama buna rağmen sadece Ermeni olduğu için öldürülmesi bir şeylerin eksik olduğunu yerine oturmadığını gösteriyor. Bizim de yakından şahit olduğumuz şekilde, Takvim ve Radikal Gazetelerinde biz Çerkeslerle ilgili yazıların yayınlandığı dönemde bazı kafatasçı sitelerde yazılan çok çirkin yazılar Türkiye'de hala sevgisizliğin ve nefretin var olduğunu gösteriyor. Bu siteler "milliyetçilik (ırkçı anlamda) kendinden olmayan diğerlerinden nefret etmektir. Yurtseverlik ise kendinden olmayana da sevmektir" deyişini doğrulayacak şekilde kendilerinden olma-

yanlara yönelik nefretlerini açıkça yansıtıyor ve körüklüyorlar. Bu Türkiye'nin ne yazık ki bir gerçeği.

Türkiye'de toplumlar arası diyalogu artırmak için yapılan çabaların en sonucusu olan **"Türkiye Barışını Arıyor"** çalışması da bize göre konunun tüm boyutları ile alınmadığını gösteriyor. Bu tür gelişmeleri dikkatle izleyen dostumuz Anzor Keref işte bu eksikliği, **"Türkler, Kürtler ve diğerleri.."** başlıklı yazısında, *"Türkiye'nin sadece Türk ve Kürtlerden ibaret bir ülke olduğunu, tek ve öncelikli sorunumuzun da "Kürt sorunu" olduğunu bir kez daha anlamış olduk. Yine anladık ki, Türk ve Kürt milliyetçileri anlaşır ana sorunumuz çözülecek."* diyerek mizahi bir üslupla vurguluyordu. İşte Türkiye'de olayların bu tek boyutla ele alınması ve bunu toplumsal bir proje haline getirememiş olmasının eksikliğini Hrant Dink cinayeti somut bir biçimde gözler önüne serdi.

Hrant Dink cinayetinden sonra tüm televizyon kanallarında söz alan aydınlar, sanki söz birliği etmişçesine üzerine basa basa *" Biz hoşgörü toplumuymuz diyerek kendimizi aldatmayalım. Biz aslında hoşgörü toplumu değiliz. Biz gerçekten birbirimizi sevmiyoruz"* diyerek bir gerçeği vurguluyordu. Çok geriye gitmeye gerek yok. Sanki 70 li yıllarda Çorum ve Kahraman Maraş'ta sadece alevi oldukları için bazı vatandaşlarımız öldürülmedi. Sivasta yine Alevi olduğu için aydınlarımızı diri diri yakılmadı. Sadece farklı düşündüğü için bir parti başkanı ofislerinde kurşunlanmadı. Dini görüşleri farklı olduğu için bir çok dindar insanı domuz bağı ile bağlanıp işkence ile öldürülmedi. Sinagoglar bombalanmadı. Orhan Pamuk, Hrant Dink yargılanırken birileri hukuk adına çıkıp adaletin karar mekanizmasını etkilemedi. Ve, Ermeni olduğu için Hrant Dink öldürülmedi. Sanki bunlar Türkiye'de hiç olmadı.

İnanıyoruz ki gerçeklerle yüzleşmenin zamanı gelmiştir. Felaketleri fırsata dönüştürebilmek, ancak akıllı insanların ve gerçek liderlerin başarabildikleri olaylardır. Hrant Dink ölümüyle, işte bu dönüşüm fırsatını Türkiye'nin önüne koymuştur. Bu fırsatı akıllıca kullanalım ve bu felaketi "birlik ve bütünlük" yolunda hep beraber iyi değerlendirelim.

Bu yolda bazı kararları hep birlikte almamız gerekiyor. "Türkiye'nin laik, demokrat, üniter" yapısıyla birlikte yaşatmayı temel ilke edinerek yola

çıkalım.

Ülkesini seven, insanlarını dini, mezhebi, kökeni, rengi ne olursa olsun seven iyi vatandaşlar olmaya and içelim. Birbirimizi daha iyi tanımak, sevmek için tüm sivil toplum örgütlerimizle birlikte çalışalım. Bir hoşgörü seferberliği başlatalım, ve Türkiye'yi gerçekten bir hoşgörü coğrafyasına dönüştürelim. Halk olarak birbirimizle barışalım.

Devlet bu projeye öncü olsun. Mezheplere veya kökenlere eşit yaklaşsın ve bu güne kadar olan çarpıklıkları ortadan kaldırsın. Tüm halkın devleti olsun, halkıyla barışsın ve halkına güven versin.

Ülkede kin ve nefreti körükleyen kim varsa ortaya çıkartılsın. Sanal ortamdaki kışkırtmalar engellensin.

İşte bu toplumsal projeyi hep birlikte hayata geçirebilirsek Türkiye o zaman ayağa kalkacaktır. Türkiye'yi kimse bölemeyecektir. Türkiye bölgede layık olduğu lider ülke konumuna gelebilecektir.

Tüm halkı ve devleti ile barışmayan bir Türkiye gerçek gücüne kavuşamayacak, insanların sevgisizlik ve güvensizlik ortamında mutsuz olduğu ortalama bir Orta Doğu ülkesi olma çitasını aşamayacaktır. Sayın Hrant Dink'in ölümünden sonra tartışmaların, cenaze sırasında duygusal bir ortamda atılan "hepimiz Ermeniyiz" sloganlarına indirgenmesi, bu konuda alınacak çok mesafenin olduğunu göstermektedir. Sloganlar, "karşı taraf"ın duyguları göz önüne alınmadan yapılmış ve amacını aşmıştır.

Aynı şekilde "hepimiz Türküz" sloganı ile bazı gazetelerde yer alan "Ya sev, ya terket" anlayışı, cenazede atılan sloganların karşıtı olarak toplumun önüne konulmaktadır. Sonuçta toplumsal barışa katkıda bulunması gereken bir cinayet, sloganlar savaşı ile toplumdaki ayrışmayı körükleyecek bir sloganlar savaşına dönüşmüştür. Bize göre de "birlik ve hoşgörü" yolunda önemli bir fırsat kaçınılmaktadır.

Her şeye rağmen, Kafkas Demekleri Federasyonu olarak, yaşadığımız her toprakta, diğer kültürlerle barış içinde yaşama becerisini göstermiş bir toplum olarak, "birlikte hoşgörüyle yaşama" çağrısını tüm vatandaşlarımızla paylaşmayı görev addediyoruz ve bu yolda üzerimize düşecek her sorumluluğu almaya hazır olduğumuzu beyan ediyoruz ■

İKİ KERE İKİ

Giden arkadaşlara...

*Ey ömrüm, yaralı, yorgun cürümüm
göğsüme bir çentik daba. artık
esmeriz dört meosim kapkara puntolarla
failatün failatün failün, faili meçbul değil
bir yaprak daba düştü daldan eğil yüreğim eğil*

*yaşam bir su gibi çıplak, ekmek herkese sıcak
olsun diye düşmüştük yola, biz bepimiz
acemi gemiciler kayalara çarpa çarpa
bir incir çekirdeğiydim ben o yağmurları
yemedem önce. sonra kapısını birden açtığım gençliğim,
kendi gök kubbemdeki peygamber,
çarpım cetoeli doğrularım. İki kere iki kaç eder?
yangınlara çevirdim bep yüzümü, unutulmuş tozlu yollara
elegin altındaki küçük buğday tanesine, derken
yıkıldı üstümüze gece. taş odalar da*

*şimdi yüreğim bütün kuşlarını yitirmiş gökyüzü
bir yol ayrımında durmuş, toprağın ve
karıncanın
bildiğini ateşe ve rüzgara fısıldıyorum:
zamanın kalbine akan mavi bir nebirdir
iki kere iki*

ADNAN ÖZVERİ

УЭ КЪЫДОХЬЭХЫР

Гъэмахуэ дьльэм безыр
къегътлатлэри,
Зыбгъэтлэтлэжура джэгу
ущыхыхьэклэ,
Бегъымбар дьдэри уэ
къыдохьэхри-
Цыху цыклухэм я гугъу
думыгъэщыххэ!

Цыху цыклухэм я гугъу думыгъэщыххэ!-
Хьэщыкь къэпщлауэ ахэри уи ужьым итщ.
Лым я нэхь быдэри уэ къогъэдзыхэри-
Уи дежклэ ар гъэщлэгъуэнщ, пфлэхьэлэмэтщ.

Пщашэ хужь пагуэмэ пфлэхьэлэмэтщи,
Лыгъэшхуэ пщыхьуурэ уэ урогушхуэр.
Зи гум урихьхэр гупу зэхэтщи,
Зыгуэр жилену пхутемыгушхуэ.

Уэлбанер кыхьэмэ, щыр къегъэтлатлэри,
Зыбгъэтлэтлэжурэ къалэм удыхьэмэ.
Бегъымбар дьдэри къыбогъэгухэри-
Цыху цыклухэм я гугъу думыгъэщыххэ!..

ЩОДЖЭНЦЫКІУ НУРИЙ

75. doğum yıldönümünde

MEŞBAŞ'E İSHAK ve edebi kişiliği

Savaşın getirdiği acılar içinde büyüyen İshak için, "O, tarihte Adige topraklarında olan biten her şeyi biliyor" diyorlar. Eserlerini, bütün nüanslarını çok iyi bildiği Adige dilinde yazan İshak, "Benim romanlarım dünyada var oldukça Adigece yaşayacak" diyecek kadar çok seviyor bu dili. RF'de bugün yaşayan edebiyatçılar içinde ilk beş sırada yer alan, Taşdeğirmen ve Bitmeyen Umutlar romanları Mevlüt Atalay tarafından Türkçeye'de çevrilen büyük yazarımızı, yine Mevlüt Atalay'ın kaleminden sizlere tekrar hatırlatmak istiyoruz. Çok yaşa Meşbaş'e İshak!...

Meşbaş'e İshak 28 Mayıs 1931 yılında doğdu. İkinci Dünya Savaşı bittiğinde on dört yaşındaydı ve şiirleri dergilerde yayımlanıyordu.

Ana yurttan kalan bir avuç insan, henüz 1864 sürgününün kılıç yaralarını sarmaya fırsat bulamadan 1917 devrimi patlak verdi. İçinde buldukları koşula ayak uydurabilmek için, ne olduğunu bilmeden can havliyle ellerine geçen dala tutunmaya başladılar. Devrim kaosu Adıgeleri'yi böldü, budadı, yaraları derinleştirdi. "Kel başta çiban" der Adıgeler, üst üste gelen felaketler için. İkinci Dünya paylaşım savaşına götürülenlerin çoğu geri gelmedi, gelenlerin çoğu da sakattı. Ailenin geçimi çocuklara ve kadınlara kalmıştı. 1945 yılında dünya paylaşım savaşları bittiğinde Meşbaş'e İshak 14 yaşındaydı, yetimdi, savaşa katılmış olan iki ağabeyi de sakat olarak evlerine dönmüşlerdi. Meşbaş'e, 1864'den bu ya Adıgeleri kuşatmış olan felaketi dinleyerek, savaşın ne menem şey olduğunu yaşayarak öğrenmişti.

"Savaş bitmiş ama/ Ağabeylerim hala gelemedi. Annem gibi mahallemizin yaşlıları/ umutla yola bakıyorlar".

Bunları niye mi yazıyorum? Meşbaş'e İshak'ın edebi kişiliğini anlayabilmek için onun yaşadığı dünyayı bilmek gerekir de ondan.

Çok açtı Meşbaş'e İshak, fakat açlıklarını halkına yansıtmadı. Henüz çocuk olmasına karşın SSCB'nde egemen olan yas edebiyatına takılıp kalmadı. Savaşların insanları nasıl bir felakete sürüklediklerini yazdı, ancak insan olmanın, olabilmemenin vazgeçilemez olan o yüceliği, yani umudu hep dile getirdi. Yazdıklarının sosyal realizm ile bağdaşmadığını, umut tacirliği yaptığını söyleyenler oldu. Hiç birine kulak asmadı. Umut olmadan insanın güzellikleri göremeyeceğini, yaşama umudunu yitireceğini biliyordu. İnsanları yaşatan, en derin yaraları bile saran ve iyileştiren umuda güzellemeler yazmaya devam etti.

Burada, kısaca olsa da, Adige edebiyatının gelişim yolculuğundan söz etmemiz gerekiyor. Böylece İshak'ın edebiyata katkılarını daha iyi anlayabiliriz.

Adige yazarları, Adige yazılı edebiyatının başlangıcını 1917 olarak kabul ederler. Bu tespitin doğru olduğunu kabul edebiliriz. Adigece yazılmış ilk metinlerin Sovyet devrimden sonra görülmeye başlandığı bir gerçek. Adige bölgesinde, şiir dalında Hatko Ahmet, Şocentzik Ali, düz yazıda da Ç'eraşe Tembot öne çıkan isimler. Bunları, ikinci kuşak diyebileceğimiz Şhapleko Ğis, Jane Kırmızı gibi şairler izlemekte. Meşbaş'e'yle birlikte yazmaya başlayanlara

da üçüncü kuşak diyebiliriz.

Birinci ve ikinci kuşak yazarlar Adige edebiyatı için elbette önemli eserler verdiler. Fakat başlangıçta edebiyatın zor olduğunu, eksikliklerin olabileceğini bilmemiz gerekir. Nitekim öyle de oldu. Bu yazarlar hikaye ve şiirde kimi zaman Rus yazarlarından etkilendi, onlara öykündü. Hikaye kişilerinin karakterleri, hikayeyi anlatım dilleri, olaylara yaklaşım biçimleri Rus edebiyatını ansız bir özelliğe sahipti. Yazım dilleri oldukça yereldi. Zaten onların görevi halkı, edebiyat ile tanıştırmaktı.

İshak, çocukluğunda okuduğu masal, mitoloji ve halk türkülerinden besleniyordu. İshak'ın babası öldüğü için anne geçim sıkıntısı çekmeye başlayınca çocuklarını toplayarak Şhaşefi'ya, babasının evine sığınmıştı. İshak, dedesinden Adige tarihi ve sözlü edebiyat ürünlerini sindiresiye dinleme fırsatı bulmuştu. İshak o günleri anlatırken şunları söylüyor: "Yaştlarım sokakta oyun oynarlarken ben dedemi ziyarete gelenlerin sohbetlerini dinliyordum. Özellikle Nart mitolojisi ilgi alanımın içindeydi".

Meşbaş'e İshak Adige sözlü yazınının o mükemmel anlatımını keşfetti. Şiirde ve romanda geleneksel Adige anlatım biçimine, Nart mitolojisine, masal ve hikayeye, halk türkülerine yaslandı. Şiire ve romana yeni bir ses ve soluk getirdi. En önemlisi, ilk bakışta Adige edebiyatı, SSCB'ndeki diğer halkların edebiyatından fark edilir hale getirdi. Roman ve şiirde sağlam bir yapı kurdu. Meşbaş'e'nin birinci ve ikinci kuşak edebiyatçıları gibi yereli yazdığı bir gerçek, fakat yereli, evrensel bir dille anlattı. Bugün Rusya Federasyonu'nda yaşayan edebiyatçıların arasında Meşbaş'e İshak'ın ilk beş edebiyatçı içinde sayılmasının elbette haklı bir nedeni var. Geçen yıl Rusya Federasyonu Devlet Başkanı olan Putin, çeşitli alanlarda sivrilmiş yüz otuz beş kişiyi kendine danışman olarak seçti. Bu seçkin zatlardan arasında Meşbaş'e'nin bulunması tesadüf olmasa gerek. Ayrıca şunu belirtmeliyim ki, İshak tüm Kafkasları temsilen orada bulunuyor.

Meşbaş'e İshak otuza yakın roman yazdı. Bunlardan **Бэико зау** (Bitmeyen Umutlar), **Гъэригъ** (İki Tutsak), **Хъанджэри** (Hanceri), **Мыжъошньаль** (Taşdeğirmen) Adige-Rus savaşlarını anlatıyor. **Рэдэд** (Reded), Adıgelerin ilk devletleşme girişimlerini, **Адыгэхэр** (Adıgeler), 11-12. yy.'dan başlayarak Adıgelerin birlik ve beraberliklerini kurabilme çabalarına ışık tutuyor. **Къохап-къокъып** (Doğu-Bati) romanı 2006'da yayımlandı. Bu roman Adige Memluk'un macerasını, umutlarını, düşlerini dile getiriyor.

Meşbaş'e İshak'ın romanlarının tümü Adıgeler'in tarih içinde kat ettikleri uzun yolculuğu anlatıyor. Bilindiği tarihi roman, yazının en tartışmalı dalı. Kuşkusuz İshak'ın romanları tarihi olduğu gibi yansıtmıyor, kahramanlarının gerçek kişilikleri onun anlattığı gibi değil vs. gibi pek çok eleştiri alıyor. Ancak, şunu hemen söylemek gerekir ki İshak tarihçi değil. O, tarihi olayları roman kurgusu içinde veriyor ve tarihimizi bize öğrettiği gibi eleştiri de getiriyor.

Hiç kuşku yok ki Adıgeler'in kırılma noktası 1864'dür. Üzülerek söylememiz gerekiyor ki, gerek sürgün esnasında, gerekse sürgün öncesinde neler yaşadığımızı bugün bile doğru dürüst bilmiyoruz. Bu konuda sorulması ve yanıtlanması gereken pek çok soru var: Osmanlı İmparatorluğu sınırlarını aşarak başkent İstanbul'a sokulabilecek kadar güçlü olan Rusya İmparatorluğu ordusu, Adige topraklarını almak için neden yüz yıla yakın savaşmak zorunda kaldı? Adige-Rus savaşlarında gerçek kahramanlar ile hainler kimlerdi? Savaşlar toplumsal yapımızı nasıl etkiledi? Osmanlı topraklarında nasıl bir serüvenimiz oldu? Bazılarının söylediği gibi Omsalı topraklarında bir elimiz yağda, bir elimiz balda mı yaşadık? Yoksa burada canımızı koruyabilmek için bedel mi ödedik?

Geçmişini tarihi doğrulara dayandırarak öğrenemeyen, kendi kendisi ile hesaplaşmayan bir halkın geleceğe sağlam adımlarla ilerlemesi, gelecek için planlar yapması ve uygulaması mümkün değil. Umut-suzdur tarihini bilemeyen halklar, kısır bir döngü içinde yuvarlanıp durular.

Meşbaş'e İshak, roman kurgusu içinde olsa bile geçmişimiz ile yüzleşmemizi sağlıyor. Ancak hemen şunu söylememiz gerekir ki maalesef İshak'ın bize söylemek istediklerini anlayabilmiş değiliz. İshak'ın Bitmeyen Umutlar adlı romanı adeta epik bir roman. Aynı zamanda Adige toplumsal yaşamına, doğru ve yanlışlarıyla ışık tutan önemli bir yapıt. Taş Değirmen, İki Tutsak, Hançeri romanları Adige-Rus savaşlarına eleştiri getiriyor. İshak'ın amacı tarihi yargılamak değil, kimin haklı ya da haksız olduğuyla ilgilenmiyor. Savaş içinde insanın nasıl bir değişim geçirdiğini, kimileri savaşın dayanılmaz ağırlığını taşıyamayıp değiştiğini, kimilerinin de baskılara direnerek insanlık onurlarını korumaya çalıştığını anlatıyor. Savaşın getirdiği acılar içinde büyümüş olan Meşbaş'e İshak, uzlaşmaz bir savaş karşıtı. Kah Adige-Rus savaşlarını, kah 17 öncesi ve sonrası iç savaşları anlatarak insanlığı savaş belasından uzak tutmaya, korumaya çalışıyor.

İshak, yazdıklarını belgelere dayanarak yazıyor. Şöyle söyleniyor İshak için: "O tarihte, Adige topraklarının üzerinde olan biten her şeyi biliyor". Kendisi de Adige tarihini tarihçilerden daha iyi bildiği iddiasında.

İshak'ın yazım dili Adigece. 1989 yılında Adige'ye giden arkadaşlarımıza, "Benim romanlarım dünyada var oldukça Adigece yaşayacak", demişti. Bu bir övünme değil, İshak'ın söylediği doğru. Adige diline ne denli önem verdiğine, güzelleştirmek ve geliştirmek için nasıl bir çaba içinde bulunduğu tanıdım. "Dilin tadına varabilmek için kurallarını, nüanslarına varana dek bilmek gerekir. Dili iyi bilen okuyucu yazının satır aralarında söylemek isteklerini anlıyor. Şöyle de söyleyebiliriz: "Yazarın yazdığı roman ya da hikâyeye ses vermekle yazının söylemek istediğini anlayamazsınız. Ben dilime, yazdığım dile saygılıyım. Halkımın dilini iyi biliyorum. Gözüm kapalı olsa bile, elime geçen ağacın hangi cins bir ağaç olduğunu bilirim. Dil canlı, bükülüyor, büyüyor, güzel koku veriyor. Canlıdır dil, aramızda yaşıyor".

Özellikle "Hançeri" adlı romanı okursak Adige dilinin ne denli zengin, güzel olduğunu görüyoruz. Bu roman Adige örf ve adetlerinin toplumsal işlevini, geçerliliğini hiçbir zaman yitirmeyeceğini gözler önüne seriyor.

Rusya Federasyonu'nda romanları hala en çok okunan bir yazar Meşbaş'e İshak. Bıkmadan, usanmadan yazıyor, Adige dünyasını, yaşadığı trajediyi, umutlarını insanlığa ulaştırmak için çaba gösteriyor. Şimdilerde yeni bir roman üzerinde çalışıyor.

Okuyucu olarak dönüp kendimize baktığımız zaman üzülerek söylemek gerekir ki, Meşbaş'e İshak'ı yeterince okumuyoruz, daha önemlisi anlamıyoruz. "Bitmeyen Umutlar" ve "Taş Değirmen" adlarıyla İshak'ın iki romanını Türkçeye çevirdim. Ancak, bu romanların yeterli ilgiyi gördüklerini söylemek olası değil. Gelen eleştiriler çok gülünç: "Romanlar çok kalın, okuyamıyoruz".

Meşbaş'e İshak bu yıl yetmiş beş yaşına bastı. Yukarıda da kısmen değindiğim gibi İshak'la beş yıldır her hafta buluşarak edebiyat alanında söyleşiyoruz. Adıgeleri ilgilendiren siyaset ve edebiyat alanında zengin anıları var. Anılarını yazarsa edebiyatımızın eksik olan bir alanını dolduracağına, daha da önemlisi gençlerimize yol göstereceğine inanıyorum.

Yazarımızın, nice uzun yıllar sağlıklı yaşamasını diliyorum

MEŞBAŞ'E İSHAK

MEŞFEŞU NECDET HATAM

“ Ünlü ozanımız, ünlü yazarımız. Azımsanamayacak sayıda ödülü, çok sayıda sanının her birini, emeği ile kazanmış büyük değerimiz. Bu yıl yetmiş beş yaşını kutluyor. Başarılarına başarılar ekleyebildiği, sağlıklı uzun bir ömür diliyoruz.

Yazar değilim, yazın eleştirmeni de. Mebaşe'nin şiirlerine, romanlarına değer biçmek ise, aklımın ucundan bile geçmez. Yine de ulusal sorunumuzun çözümünde, en öncelikli konu bildiğim anavatana dönüşe ilişkin, Meşbaşe'nin kimi şiirleri ve şiirlere bağlı kimi anılarımdan, duygularımdan söz edeyim istedim.

Meşbaşe'yi ilk 1967 yılında tanıştım. Liseyi henüz bitirmiş, Tıp Fakültesi sınavları için gitmişim Ankara'ya. Benden birkaç yaş daha büyük, kendi köylümüz öğrenciler konuk etmişti beni. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden gelen arkadaşları ile kiraladıkları bir apartman katında oturuyorlardı. Öncekiler sonrakilere devrederek sekiz yıl kaldık aynı apartman katında (Gençlik caddesi 59/1. Anıtkabir'in karşısı

Geçtiğimiz yıl İstanbul'da yapılan DÇB kongresini izlemek için İstanbul'a gelen Meşbaşe'e İshak ile bir söyleşi gerçekleştirmiş ve bu kadar değer verilen bir yazar olmasının haklılığını bir kez daha anlamıştık.

kasabın altı). Burası sadece Türkiye'dekilerin değil, ulusal sorunu sorun edinen her ülkeden insanımızın uğrak yeri oldu. Anavatan dahil birçok ülkeden gelen kardeşlerimizi konuk etti. Yetmişli yıllarda, Türkiye'de ulusal bilincin yükselmesinde, anavatana dönüş düşüncesinin yaygınlaşmasında büyük yararları olan apartman katı, kendisinden ayrıca söz edilmeyi de hak ediyor.

Evet, bu evde konakladığım ilk gece, köylümüz Çetawe Kemal yeşil bir kitapçık vermişti bana. Berzeg Sefer, derleyip basıma hazırladığı kitaba "Vatan Düşüncesi" adını vermişti. Daha önce gördüğüm Adigece kitaplardan farkı, latin harfleri ile yazılmış olmasıydı. Quibe Şaban alfabesi kullanılmıştı. Kimi ünlü ozanlarımızın kimi şiirlerini içeren kitapçık, Berzeg Sefer'in şiiri ile açılıyordu:

Vatan Düşüncesi

Ayıplamayın beni şikayet ediyorsam,
Milletimin iyiliği bütün gönlümde yatan.
Ben kötü günlerinin çocuğuyum Kafkas'ın,
Yok oluyor milletim, bundandır bütün yasım.

İşim milletim için çalışmak canla başla,
Ölürüm bu yolda ben alınma yazılmışsa.

Milletimin dertleri, sızlatıyor gönlümü
Arıyor, tanyorum, bir yol bulamıyorum.
İnsanlarımız birbirlerini tutsalar istiyorum,
Yurdumuzda bir arada yaşayalım diyorum.

Ölürüm bunun için alınma yazılmışsa,
İşim milletim için çalışmak, canla başla."

.....

"Dön, kendinden olana karşı, Halkların için çalış
Çalışmazsan ne bulursun, El kapısında durursun,
dizelerinin de ozanı Tıme Seyin'in, "Thawsix – Ağıt"
adlı şiirini de içeren kitapçık için Meşbaşe'nin seçilen

şiiirini, sayısız kez şarkı olarak da dinlemiştim, coşkuyla. Şimdilerde de dinliyorum. Hem o yılların ben yaşta ki bir Çerkes delikanlısı isen, sözünü ettiğim şiirle düşlere dalmaktan kendini alabilir miydin? Ezberlediğin şiiri, bulunduğun ortama göre kimileyin fısıltıyla, kimileyin yüksek sesle ama defalarca okuma gereğini duymaz mıydın?

"Bilemiyorum ne yapardım sen benim olmasaydın
Sensin sevdiceğim, en değerlim sen
Bilemiyorum ne yapardım sen benim olmasaydın
Sensin sevdiceğim, baharım sen."

İshak ile ikinci karşılaşmam 1971 yılına rastlar. Cüşiha İzzet Aydemir –mekanı cennet olsun- bana ilk alfabeyi sunan, Adigece ilk şiiri okumamı sağlayan "Kafkasya- Kültürel Dergi"nin yayımını sürdürüyordu. Ben de yayım konusunda ona yardımcı olan genç gurubun içindeydim. Değerli büyüğümüz rahmetli Mefewud Mevlüt'ün -ki ünlü şarkı okurumuz Mefewud Hayri'nin babasıdır- İshak'tan çevirdiği "Xıway"- adlı poemini Türkçesini redakte etmişim, "Xıway" olduğunun ayırımında olmadan. Mevlüt poemi "Bulutlar Çöküyor" adı ile düz yazı olarak çevirmişti (daha sonra öğrendiğime göre ilk baskı "Weşüapşexer Khéguelhéxı- Bulutlar Çöküyor" adı ile yayımlanmış). Adigece baskıyı görememişim o yıllar. Anavatana dönüşten sonra görebilmiş, birkaç kez okuyabilmişim "Xıway" poemini.

Peki, sizce okuduğu kitapta kişiyi mutlu eden nedir? Kişi, kimileyin okuduğu kitabın nerdeyse tutsağı olur? Bence yazarın bakış açısı, bakış açınız ile örtüştüğünde, söylemek isteyip dile getiremedikleriniz, daha uyumlu, daha güzel, daha düşündürücü olarak anlatıldığında... sizi rahat bırakmayan, sarsıp duran sorunlarınızın çözümü konusunda ipuçları verdiğinde... Kavrayamadığınız bir olayı kavramanıza yardımcı olduğunda... Bakış açınızı pekiştirip kendine olan güveninizi büyüttüğünde....

"Bulutlar Çöküyor" diye adlandırılan "Xıway"ı okuduğumda destanın kahramanı Şamset'in beni nasıl etkilediğini, beni nasıl sarstığını anlatabilmek öylesine güç ki... Nasıl sarsılmaz, nasıl etkilenmezdim ki, ulusal bilincin ilk basamağındaki gençlerden biriydim. Ulusal-kültürel değerlerimiz yok olmasın, Adige olarak kalalım istiyordum. Ülkemizde ulusal kimliğimiz kabul edilmiyordu. Anadilimiz okullarda okunmuyor, radyolardan duyulmuyordu. Türkiye'deki Adighe sayısının, anavatandakinin dört katı kadar olduğunu tahmin ediyorduk. Ancak, ne halkımızın daha az kesimi anavatan bekçilerimiz kadar özgürdük, ne de

onların olduğu ölçüde olanaklarımız vardı.

Dolayısı ile "Bulutlar Çöküyor"u her okuyuşumda yürek sızısı ile özlemin sarmalında bir duygu kaplardı bütün benliğimi. "Ah keşke Şamset gibilerini dinleyip, çoğunluk anavatanda kalabilseydi. Bizler de anavatanda dünyaya gelseydik, anadilimizle eğitim görebilseydik, gazetelerimizi kendi dilimize okuyabilseydik, şarkılarımızı dinleyebilseydik..."

Elbette, atalarımızın anavatandan sürüldüklerini, büyük sıkıntılar çektiklerini de bilmiyor değildim. Ama yine de "Ah, keşke Şamset'i dinleselerdi" demekten kendimi alamıyordum. Peki, atalarımızın suçu muydu sayısız ülkeye dağıtılmış olmamız? Hayır onu da söyleyemem. Allah hiçbir halkı, tek bir kişiyi bile, öylesi zor durumda bırakmasın... Hem kim bilebilir, zor karşısında sergileyeceği davranışı. Ya da çok mudur, dara düştüğünde kendisine olan güvenine, insanların kendisinden beklentilerine uygun davranabilen kişilerin sayısı?

Evet defalarca okudum "Xıway" poemini, adının "Xıway" olduğunu bilmeden. Çevirinin son cümlesini de bir gün anavatana döneceğim, anavatanda yeniden gözlerimi açacağım özlemi ile dergide büyük harflerle yazılmasını uygun buldum:

"Onu da, milletini de ısıtacak güneş ne zaman doğacaktır? Ve ne zaman gelecekti, tüm dünyayı rengarenk çiçekler, zümrüt yeşili çimlerle süsleyecek bahar?.." (Kafkas Kültürel Dergi sayı 32. Eylül, Ekim, Kasım 1971)

Şimdilerde de okuyorum "Xıway" poemini, "Xıway" olduğunu bilerek. Her okuduğumda yine sarmalıyor beni ozanın düşünceleri. Ayrıca Şamset, sadece poemi okuduğum sıra değil her zaman gözümün önünde... Hem, nasıl göz önüne gelmez Şamset, karşılaştığın ulusal sorunların her birine temel olan da çözümünü güçleştiren de anavatandaki nüfus azlığı ise... Anavatandaki nüfus azlığımız hep baş kakıncı yapıyor sa?.. Yineliyorum "atalarımız kıyılmadı, sürülmedi, aldatılmadı, kendilerine çok büyük acılar çektirilmedi" demem, diyemem. Ancak çağı anlayamadıkları için onları bir türlü affedemiyorum. Dahası, bugün de çağı anlayanlarımızın sayısı az değil mi?... Halkımızın toparlanması, gelişmesi, diasporanın anavatana dönüşü, şansını yakaladığımız bu günlerin, değerini anlayabilenlerimizin sayısı... Yöneticimiz, aydınımız, sıradan insanımız olsun, ulusal sorunun çözümü için gerektiği gibi çaba gösterdiğini, kim söyleyebilir? Peki bugün çağı anlamadığımız, çağın gerektirdiği çabayı göstermediğimiz, halkımız yararına çalışmadığımız için yarın affedilmemeyi hak etmiyor

muyuz? Dün de, bugün de beni sarsan, savurup duran bu düşünceleri Meşbaş'e yaptına özsu yaptığında, anavatandakiler için söylenmesi gerekeni söyleyebilmek henüz kolay değildi. Ben de henüz sekiz yaşında idim.

"Zifiri gece yarısı, düşüncelere dalmış
Kazbek aceleyle evine dönüyor.
Yüreği burkan, bağı delen bir sesle,
Kendine "Türkiye'yi seçiyorum" diyor.

Kime ne gerek Rus ülkesi
Yetmez mi bana Çarın ettikleri
Babamın canını, gavur mızrak ucu aldı
Kurşunu tabancasının kardeşimi öldürdü.

Müslüman toprağına bakar
Gönlümce bir yer seçerim
Hiç değilse bir Müslümanım
Bir kürek sapı olsun bulurum."

Bu düşüncelerle İstanbula'ya katılma kararı alan Kazbeç'i, eşi Şamset bakın nasıl yanıtlıyor:

"Kazbeç hemen parlama öyle
Yaşamını da boşa harcama
Nasıl çıkabilir bu sözler bağından
Nasıl yeğleyebilirsin yabancı, vatana

Dinle bak doğup büyüdüğün
Saz damlı evin "dön" diyor
İlk adımlarını attığın
Toprak döşemen "dön" diyor.

Çocukluğunda salıncak kurduğun
Ağaçlarını terk mi edeceksin?
Nasıl kıyıp yabancı bakışlara onları
Paspas gibi bırakacaksın?

Şöyle bir bak Kazbek görüyor musun!...
Mezar taşları hareket mi ediyor?
Yaptığından dolayı Kazbeç ne kadar yanlış!..
Yanılıyor muyum yoksa, bana mı öyle geliyor?"

Sadece bu düşünce değildir, Meşbaş'e'nin Xıway'de, anlatmaya çalıştığı. Kimi sağduyulu Ruslar'ın, halkımıza uygulanan haksızlığı anlayabileceğini, zulmeden kendi çarını eleştirebileceğini de duyumsatır.

"Doruklarının örtüsü gökyüzünde
Ay şaşkın görünüyor
Şiğçeçehableye koşan yol, hızla
Köye iki atlı getiriyor.

"Adıghe insanının bana sorarsan
Anlıyorum bizlere niçin düşman kesildiğini

Kendi eğerlerinden atmak istiyoruz
Korunuyor, "insan değilsiniz" diyorlar

....

Şimdilerde onun düşünceleri
Rus topraklarında koşturup duruyor
İçinden ileniyor Zalim Çara
Kızgınlıkla içi içini yiyor."

"Nereye böyle, korkunç bir yola
Çıktığınızın fakında mısınız
Kimseler kalmıyor Adıge ülkesinde
Terk mi ediyorsunuz onu, sızlamadan yüreğiniz"

Gerçekten de ozanımızın bu düşünceleri isabetli olmasaydı şimdiye kadar ki kazanımlarımız olabilir, Rusya Federasyonu'nun katkıları olmasa, Kosova Adıgeleri anavatana getirilebilir miydi?...

Yüzyılın getirdiği perişanlığı, dedelerimizin nasıl öldürüldüğünü de gösterebilen Meşbaş'e, karşılıklı anlayışın, iyi yaşamın bizleri kardeş kılabilceği umutlarını da verdi Xıway'de.

"Atasını düşmanınız Rus genci ile
Dağlara gitmiştik bugün birlikte,
Birbirlerine bir kanş yakınlıkta
Ansızın karşılaştık iki mezarla

Rus kurşunu, şeriat kurşununun
Kazdığı mezarlara baktık uzun süre
Ama şimdi güzel yaşam ikimizi
Kardeş kıldı "aynı anadan olma. "

Hele Şamset ile Kazbeç'in yeni doğan çocuklarına söylediği sözler... Günün birinde vatanımı bulacağım, gözlerimi orada açacağım özlemiyle yüreğimi kaplayan dizeler... Bugün de dünyanın herhangi bir köşesinde doğan her Adıge bebeğine aynı sözcükler, aynı dizeler ile seslenmek yerinde olmaz mı?..

"Kendi halkını da ısıtacak
Nasıl bir güneş doğacaktır
Baharın şimdi doğayı bezediği gibi
Ülkesi ne zaman kendini açacaktır?"

İshak'ın kendisi ile görüşmek şansını 1978'de yakaladım. Kabartay-Balkar Rodina'sının davetlisi ve, Türkiye'deki demeklerin temsilcileri olarak gelmiştik vatana. Dört kişiydik. Bidanuk Nihat, İmsel Özdemir, Huvaj Fahri ve ben. Nihat'ın dışında kalanlarımızın ilk geliyordu. Türkiye'de ulusal sorunların en yoğun tartışıldığı yıllardı. "ulus olarak varlığımızı sürdürmek istiyorsak anavatana dönmemiz gerekir" diyen dönüşçülere, ulusal sorunu sorun edinmeyenlerin,

Adıgeler'i de Türk etnik grubundan sayanların yanında, kedisini sosyalist, komünist sayanlar da karşı çıkıyordu. Türkiye'de gerçekleştirecekleri devrimin, tüm özgürlükleri bizlere sunacağını, ulusal özellikleri kaybetmemek için anavata döne zorunluluğu olmadığını savunuyorlardı. "Öyle de olsa dili yaşatmak gerekmiyor mu" gibi sorularımızı, "Enternasyonalim olmayacak mı? Tek dile gidilmeyecek mi?" diye yanıtlıyorlardı. Uluslar olmadan, uluslararası olamayacağını kendilerine anlatamıyorduk, ya da anlamak istemiyorlardı.

Nalçık'ten gelecek yazarlar grubunu karşılamak üzere giderken rastladık Meşbaşe'ye. Selamlaştıktan hemen sonra Türkiye'deki Adıge sosyalistlerin(!) söylemleri konusundaki sorumu yönelttim. "Kafa... ütölemesinler. En azından ben yaşadığım sürece, tek bir Adıge yaşadıkça, Adıgece de yaşayacaktır" demişti. "Anavata Dönüş" düşüncesine hep güç veren bu anımızı daha sonra Türkiye'de, defalarca anlatmıştık. Hem sadece bu karşılaşmada söyledikleri değil Meşbaşe'nin yararlandığımız sözleri. Ulusal varlığını sürdürmek isteyen ve bunun için mutlaka anavata dönüşünü savunan diaspora Adıgheleri olarak O'nun bir çok dizesinden de yararlanıyorduk. Örneğin; diasporada anavata dönmekten de Adıge olarak kalınabileceğini, anavatandakilerden daha iyi yaşadıklarını, Adıgheliklerini daha iyi koruduklarını sananların sayısı az değildi. Sözünü ettiğimiz bu kendini överlere, Huvaj Fahri yönetiminde yayımlanmakta olduğumuz Yamçı Dergisi'nde 1977 yılında Meşbaşe'nin "Dinleyin" şiiri ile seslenmiştik (Yamçı Mayıs 77-Şubat78 sayı: 7-16). Bugün de az değil diasporada olup, kendisini anavatandakilerden daha akıllı, daha ulussever, ancak diasporada daha mutlu olduklarını düşünenler. Bu gibilere bugün de aynı şiirle sesleniyorum.

"Dinleyin,
Ne kadar mutlu yuz haberini gönderseniz de
Muhacir adıyla çağırılıyorsunuz herkesçe
Gizlice hangi yöreye gitseniz de
Soğuk ve yabancı bir toprak yükseliyor ayaklarınızın altında

-Kuru dalın ağaçtan koptuğu gibi
Bizden kopmuş yaşıyorsunuz dünyada
Yaban ellerde kalbiniz ağlayarak
Gücünüzü, gayretinizi harcıyorsunuz boşuna "

Yabancı bir ülkede dünyaya gelmiş olması kendi yanlış olmasa da, yaşadığı ülkeyi kökü sayan, anava-

tana dudak bükenler, darda kalmadan anavatanı düşünmeyeceklere, Meşbaşe'nin şu dizeleri ile seslenmemizin yanlış olmayacağını sanıyorum.

"Vatanından daha değerli
Onur yüzü olur mu?
Sofrası hep hazır ülken
Hiç sana soğuk olur mu?"

Dirseğini ısırını gördüm
Değiştigi için pişman
Sadece kuru ağaçtır
Birine gerekli yaban ekin"

"Buyrun dönün" diye davet ettiğimiz diaspora Adıgeler'i içerisinde, yaşadığı ülkeye dudak bük-tüğümüzü sananlar sayılamayacak kadar çok. Dönüş yapanlar arasında da daha önce yaşadığı ülkeye dudak bükme gerektiğini sananlar az değil. İşte böyleleri için de dizeleri yok değil Meşbaşe'nin.

"Gecesi karanlık, gündüzü sisli
Dersem yanlış –yalan söylemiş olurum
Yine'de bulamıyorum nedenini, şaşkın
Bir başkasının ülkesinde yaşamamın"

Meşbaşe'nin "Selamunaleykum" adlı şiirini, diasporada iken de, döndükten sonra da defalarca okudum. Adıgecenin ne kadar güzel, tadının ne kadar doyumsuz olduğunu içselleştiriyorsun dizeleri okuduğunda, dinlediğinde. Ayrıca, ata toprağımız, anavatanımızda bir gün yeniden bir ulus olacağımızın umudunu ve coşkusunu bulduğumuz dizeler, anavatanımızda gerçek ev sahibi olmayacağımızın korkusu, kuşkusunu da yaşıyordu bizlere.

"Selamunaleykum
Süzülmüş çiğ tanesi sevinç gözyaşları
Doluyor, doluyor göz pınarlarıma
Selamunaleykum, selamunaleykum.
Bir zamanlar ülkemiz olan ata toprakları

Selamunaleykum gizli mezarlar
Sesim yankılanıyor vadilerde
Selamunaleykum kardan örsler
Koşuyor sesim dans ede ede

Size geldim gün yüzlü dağlar
Bilemiyorum konuk muyum, ev sahibimi
Selamunaleykum Leğuenekhe ovaları
Sizleri hiçbir zaman unutmuyorum

Selamunaleykum gün yüzlü dağlar
Konuk bir genç gibi görmeyin beni

Selamunaleykum kardan örsler
Sizler gibi ben de özgürüm şimdi”

Anavatana dönemezse, yaşamının yaşam sayıl-
mayacağına karar verip aramıza katılan ünlü ozanımız
Yenemikhue Mevlüt’ün bu şiiri benden daha az
okumadığını biliyorum. “Şu dizeleri yazmasında
Mevlüt’ün esin kaynağı, acaba bu dizeler mi?” diye
düşündüğüm de oluyorduk kimileyin:

“Kimsin” diye sorma sakın!
Çok farklı çağlardan geliyorum
Döndüğümü garipseme, korkma benden.
Biz kardeşiz

“Kimsin” diye sorma sakın
Davranışların yabancıya
Daha çok benzese de...
Baktığında Adige yüzüme, beni tanıyacaksın
Nart’ım ben

“Kimsin” diye sorma sakın
Bir sabah erkenden, tıklattığımda kapını
El değilim ben

Üzücüdür ki, Adıgecenin güçsüz olduğunu sanan-
ların sayısı, anavatanda yaşayanlar arasında da az
değil. Onlara da, Türkiye’de Adıgeceyi zayıf bulanlara
sunduğumuz ve yukarıda adı geçen dergide yayımla-
dığımız Meşbaşe’nin şu dizeleri ile seslenmek isti-
yorum. Ayrıca bu dizelerin, anadilimizin ne denli
özlü, ne denli güçlü olduğu yanında, Meşbaşe’nin
yalnız kendi halkının değil tüm halkların sorunlarını
sorun edindiğinin kanıtı olduğunu sanıyorum:

“Özgürlük özlemiyle bakışlarını
Gökyüzüne çevirenler yandaşımdır
Umudu kama, mangal yürekliler
Hepiniz, hemen bana arkadaş olun
Neye yarar döşeli evimizde
Boş laf edip durmamız.
Ayak, ayak üstüne atmış otururken biz
Kişi mutluluğunun elden gitmesi utancımız

Huzurlu da olsa bugün kendi yöremiz,
Üzüntü-keder başka yörelerdeyse de
Özgürlük uğruna can verenin,
Ölmezliktir mezar taşı
Hem bilmez değilsiniz, budur özlemimiz.

Özgürlük değildir bizi hep aydınlatsa da güneş
Bağrımız temiz hava, her yanımız iyilik olsa da

Tüm insanlık doyduğunda mutluluğa

İşte o gün ancak, özgürüz biz de.”

İshak’ın halkını, vatanını, yad ellerdeki soydaşını
anlatan şiirlerinin tamamından söz edilebilir mi? Yine
de, Suriye ziyaretinde kardeşlerimizin kendileri için
söylediği ağta yanıt olarak yazdığı şiirinden birkaç
dizeyi anımsatmasam olur mu?

“Güzelim, ilk baharlarda toprağımızı sürüyoruz
Topraktan yükselen bereket bizim ekinimiz
Yaşıyoruz, eğitiyoruz, sürüyoruz, seviniyoruz
Sizlersiniz bizim tek eksikimiz...”

Şiiri okuyan kimilerin gülümsediklerini, çok se-
vinilecek konumda olmadığımızı düşünenleri görür
gibiyim. Şiirin günümüze artık uymadığını, uzak düş-
tüğünü sananlar da az olmamalı. Bütün sesimle “yanı-
yorsunuz” diye haykırıyorum böyle düşünenlere.
Açık değil mi, kişi yaşamının hep mutlulukla dolu ol-
madığı. Halkların yaşamı da öyle değil mi? Halklar
da kişiler gibi zor günler, zor dönemler yaşamıyor
mu? Ancak, halkının sıkıntılarını paylaşmanın da ayrı
bir tadı yok mu? Dolayısıyla diasporadaki kardeş-
lerimize dün olduğu gibi, bugün de Meşbaşe’nin
sözleri ile sesleniyorum:

“Yaşıyoruz, eğitiyoruz, sürüyoruz, seviniyoruz
Sizlersiniz bizim tek eksikimiz”

Sözlerimi Meşbaşe’nin çok sevdiğim şiirlerinden
biriyle bitirmek istiyorum. Şiiri çok sevdiğimin nedenini
de söyleyeyim, şiirin sözlerine dolanık, şiirden haykıran
umut kişinin bütün benliğini kaplıyor. Amacın birçok
engeli aşmasını sağlıyor...

ET KAVURAN - ET YAKAN

Eti kavuran-yakan bir kış
Fırtına
Bizden başkası çıkamaz
Yola

Kar topak, topak
Yağıyor
Ovadayız
Umutluyuz

İki parmakla tipi
İslık çalıyor.
Estiği yeri
Süpürüyor.

Yolumuz parıldıyor
Balta sırtı
Yüreğimiz hep
Umut doluyor

Ağlıyor, gülüyor

İnsanlar
Soğuk, toprağı
Silkeliyor

Koşup karıştırıyor
Kar yığını
Yap yahu
Ne istersen onu

Acele yürüyoruz
İkimiz
Birçok engeli aşıyor
Amacımız.

Kar topak, topak
Yağıyor
Ovadayız
Umutluyuz

Meşfeşu Necdet
17 02 2001 Miyekhuape

Adige Yolu ve dikkat edilmesi gerekenler

ÖMER AYTEK KURMEL

Küreselleşen dünyada diasporadaki Adigeler ve Abhazlar'ın, hatta sayıca küçük Çeçen, Oset, Dağıstan diasporalarının kendi yollarının olması normaldir. Kafkas diasporalarının yönünü artık Kafkasya'daki kök cumhuriyetleri belirliyor. Bu bağlamda Adige yolunun çizgilerinin netleştiğini artık görüyoruz. Adige yolunun beslendiği temel dinamik nüfus problemi ve dönüştür. Bu sorunu Kafkasya ve diaspora olarak ayırmak mümkün değildir. Nüfusun Kafkasya'da az, diasporada fazla olması her iki kesimi de etkilemektedir. Adigeler'in kardeş Abhazlar gibi yaşadığı nüfus problemi çoğunluğun Kafkasya dışında olmasından kaynaklanıyor. Bu durum sorunlar skalasında asimilasyon tehdidini öncelikli kılıyor. Buna göre diasporadaki bir Adige için mesele Kafkasya'nın Tu-

Günümüzde diasporadaki Adige halkının pek çok kazanımı var. İstanbul, Ankara ve Anadolu'da uzun yıllara yayılan özverili, sabırlı, öngörülü çalışmaların sonunda Adige halkı hiçbir zaman olmadığı kadar örgütlüdür. Belki bazı derneklerin üyesi azdır, sıkıntıları vardır ama Adigeler her zamankinden daha örgütlüdür. Bu daha da gelişecektir.

ranileştirilmesi, Müslümanlaştırılması, birleştirilmesi, bağımsızlaştırılması veya demokratikleştirilmesi değil, asimilasyonu bir numaralı sorun olmaktan çıkarmak kadar bir nüfusun diaspora ülkelerinden Kafkasya'ya "dönüş yapması" ve bunun dayatma veya kurtarma biçiminde yapılmamasıdır. Yani "çözüm Kafkasya'dır" ve "Kafkasyacı"dır. Abhazya'nın Tiflis'ten bağımsızlığı on üç yıldır dönüş yolunu açmış olduğuna göre şimdi Adige yolundan bahsetmenin zamanıdır.

Retrospektif Bir Bakış

Adige diasporasının kendi yolunu arayışı sürgünün tarihi kadar eski olmakla birlikte sonuç vermesi zaman almıştır ve 1989 yılından itibaren gözle görünür sonuçlar alınmaya başlanmıştır. 1864 sürgününden 1908 Meşrutiyeti'ne kadar sürgün

acıasının en taze olduğu dönemde Çerkeslik, Rus düşmanlığı ile özdeşleşmiştir. Rus denildiğinde akla sadece çarlığın baskıları gelmiştir. Çerkes kelimesi büyük ölçüde çoğunluktaki Adıgeler'i temsil ettiyse de, Adıgeler bu dönemde dönemin şartları yüzünden örgütlenememiştir. İlk örgütlülük dönemi olan 1908-1923 arasında Çerkes Teavün Cemiyeti vasıtasıyla Adıge dilini ve tarihini işleyen çalışmalar yapılmış, Adıgece eğitim verilen bir okul açılmıştır. Ulus devlet temelinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılı ile seçim sonrasında demekler yasasının çıktığı 1946 yılı arasında diaspora dinamiklerinde hiçbir örgütlülük olamamıştır. 1946 yılında duyarlı Adıge ve Abhazlar İstanbul'da Dosteli Cemiyeti adlı yardım demeğinin kurucuları arasında yer almışlardır. 1950 yılında Demokrat Parti'nin seçim zaferinin ardından çok partili sisteme geçilmesiyle, 28 Ekim 1952'de Dosteli'nin adı Kafkas Kültür Demeği yapılmıştır. Bu, o günkü koşullarda çok ileri bir adımdır. 1961 yılında Ankara'da Kuzey Kafkaslılar Kültür Demeği açılıncaya kadar, Kafkas Kültür Demeği tek demek olmuştur.

Kırılma noktası altmışlı yıllar idi. Kafkasya'dan diasporaya, diasporadan Kafkasya'ya ilk ziyaretler sınırlı sayıda da olsa ilk defa bu yıllarda yapılmıştır. Türk üniversitelerinde okuyan Ürdün ve Suriyeli Adıge öğrenciler, Kafkasya ile ilişkilerin faydalarını anlatmışlardır. Anadolu çapında "Kafkas Kültür" demekleri açılmasıyla dernekçilik tabana yayılmaya başlamıştır. Demeklerin federasyonlaşması ilk defa bu yıllarda gündeme gelmiştir. Gençler kitle halinde dil ve alfabe öğrenmeye bu yıllarda başlamışlardır. Kafkasya'ya duyulan ilgi ve sevgi bir dönüşçü kuşağı yaratmıştır. Bu, Çerkes 68 kuşağıdır. Dönüşçülük yurtseverliğin adı olmuştur ve bu kuşak hayatını yüzü Kafkasya'ya dönük şekilde tanzim etmiştir. Dönüş akımı diasporadaki nüfus dengesini yansıtırcasına, giderek Adıgeleşmiştir. Bununla birlikte, diğer halklar da dönüş akımından dışlanmamıştır. Önce Kamçı, ardından Yamçı dergileri etrafında olgunlaşan dönüş akımı, 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle yıllarca geriye gitmiştir. Demeklerin yeniden açılması ve toparlanmayla geçen seksenli yılların sonunda, 1989'da Kafkas Kültür Haftası bağlamında, sürgünün 125. yılı Ankara'da ülkelerarası bir etkinlikle anılmıştır. Ardından 1990 yılında Hollanda toplantısı yapılmıştır ve bu toplantıda alınan kararla 1991'de Nalçik'te yaygın adıyla Dünya Çerkes Birliği olarak bilinen Dünya

Adıge-Abhaz Birliği kurulmuştur.

Bugünden geçmişe bakıldığında başka bir süreç de dikkat etmek gerekiyor. Soğuk savaşın inişe geçmesine paralel olarak, seksenli yılların sonundan itibaren Türkiye ile Kafkasya arasında karşılıklı ziyaretler sıklaştı. Diaspora insanının köklerini bulduğu Kafkasya'daki cumhuriyetlerin "titular" kimlikleri üzerinden kendisini yeniden tanımladığı bu sürecin iki sonucu oldu. Biri geleneksel Çerkes kimliğinin yerini farklı etnik kimliklerin alması, diğeri bu etnik kimlikler üzerinden vakıf ve demek örgütlenmesinin başlamasıydı. Bu süreçte Adıge olmayan halklar Kafkas Kültür Demekleri'nden ayrılarak kendi örgütlerini kurarken Adıgeler "Kafkas" kültür demekleri içinde kaldılar.

Bugüne bakmak

Bugün dünden aydınlık görünüyor. Günümüzde diasporadaki Adıge halkının pek çok kazanımı var. Bunlar İstanbul, Ankara ve Anadolu'da uzun yıllara yayılan özverili, sabırlı, öngörülü çalışmaların sonunda kazanıldı. Adıge halkı hiçbir zaman olmadığı kadar örgütlüdür. Belki bazı demeklerin üyesi azdır, sıkıntılan vardır ama Adıgeler her zamankinden daha örgütlüdür. Bu daha da gelişecektir. Çünkü start verilmiştir bir kere. Adıge halkının bir "ana akım" (mainstream) düşüncesi vardır ve bu düşünce örgütlüdür. Bu örgüt Kafkas Demekleri Federasyonu'dur. Federasyon bugünkü yapısıyla bir Adıge-Abhaz-Oset bloku görüntüsü vermektedir ki bu son derece sağlıklı bir duruştur. Somut sorunlarının çözümü Rus desteğinden geçen, Rusya Federasyonu ile gerilim yerine her konuda samimi diyalogu tercih eden ve birbirini yadırgamayan üç halk biraradadır. Bugün federatif olan birliktelik bir ihtimal olarak gelecekte konfederatif hale dönüşse bile öz değişmeyecek, bu blok kalıcı olacaktır. Adıge halkının bünyesinde biraraya geldiği federasyon en az kırk yıllık bir rüyanın gerçekleşmiş halidir. Adıge yolunun şekli bu; ya özü? Adıge yolu Rusya Federasyonu'nda ve başta Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere diasporada irticaya ve ayrılıkçılığa karşı çıkıyor. Avrasya'da oynanan "büyük oyun"dan uzak duruyor. Adıgeler sadece kültürlerini yaşatmak istiyorlar. Bunun için de heku (*) ile iyi ilişkiler içinde olmak gerekiyor. Dönüşün koşullarının oluşturulması bunun için önemli. Adıgeler kültürlerinin yeryüzünden silinmemesini garantileyecek kadar bir nüfusun Kafkasya'ya

"dönmesini" istiyorlar. Tüm çabalar ve emekler bunun için. Adigeler yatırımcısı, emekçisi, emeklisi, öğrencisi, akademisyeni ile Kafkasya'ya yakın olabilmek, Kafkasya'nın sonsuza dek var olmasını istiyorlar. Kafkasya'daki yerel yönetimleri banş, istikrar ve ulusal laik kimliğin teminatı olarak görüyorlar. Halkların iradesine saygı duyuyorlar. Dışarıdan müdahalede bulunmuyor, seçilen her Adige'nin diasporanın da doğal temsilcisi olduğuna inanıyorlar. Bir tercih yapacaksa eğer, bunu bir asırdan fazla süredir Adigeler ile birlikte yaşayan halklarla dostluktan yana yapıyorlar. Adige halkının bir başka kazanımı Dünya Çerkes Birliği'dir. DÇB'nin temel işlevi soğuk savaş baskıları altında birbirinden uzak kalmış Kafkasya ve diaspora ile diaspora ülkelerini aynı platform üzerinde biraraya getirmiş olmasıdır. DÇB gündemi Adige ruhunun ta kendisidir. DÇB yaşanan ülkelerin sınırlarına ve rejimlerine saygı duyar. Kültürü yaşatmak ister. Dönüş için çalışır. Adigeler ile Abhazlar'ı aynı çatı altında biraraya getirir. Geçmişte Ürdün ve Suriye'deki Adigeler hakkında bilgiler Amman radyosundan, Türkiye'deki öğrencilerden öğrenilmeye çalışılırken DÇB sayesinde yönetimler birbirlerini şahsen tanıyor, günlük haberleşiyor, periyodik olarak toplanıyorlar. Rahatlıkla diyebiliriz ki DÇB sayesinde ilişkiler çocukluk aşamasını geride bırakmış, olgunluk aşamasına girmiştir.

Dikkat edilmesi gerekenler

Bilançonun bir de öbür tarafı var. Bazı akımlar Kafkasya'yı vatan saymıyor, dönüşü zillet görüyor, DÇB'yi ihanet şebekesi kabul ediyor, kısaca Kafkasya düşmanlığı yapıyor. Bu akımlar her zaman birbiriyle geçinemese de, zararları bilanço'ya bir ve büyük olarak yansıyor. Kafkasya'nın bazı evrelerini öne çıkarıp bazı evrelerine hasmane tavır takınıyorlar. Oysa Kafkasya'nın yaşadığı siyasi ve sosyo-ekonomik süreçlere bütünüyle sahip çıkmak, Kafkasya ve diaspora tarihini bir bütünün parçaları olarak savunmak gerekiyor. Şahingirey, Kalmık gibi ulusal bolşevikler de, Rusya'nın ileri gelen at yetiştiricilerinden Kosok ailesinin oğlu Pşimafe de bu ulusun ortak değerleridir. Herşeyi komplo teorileriyle açıklayan Rus düşmanlığı yerine meselelere daha soğukkanlı ve bilimsel yaklaşamaz mıyız? Mesela, Adige sürgününün yazılı olmayan bir hukuk anlayışı ile Westfalya Anlaşması sonrası oluşan "modern" normların birbirini anlayamaması sonucunda tecelli ettiğini düşünmek daha aydınlatıcı olmaz mı? 1921 sonrası gelişmelere

ümmeçliğin ve cehaletin hiç olmazsa üstyapı olarak kalktığı, modern ve laik "ulusal" kimliklerin oluştuğu, otohton halkın ilk defa devlet yapısına kavuştuğu bir fırsat olarak bakamaz mıyız? Ve nihayetinde Şamil'i putlaştırıp 11 Mayıs'ı bayraklaştırmak yerine Adige halkının kültür mirasına anavatan ve Kafkasya olarak, Çarlık, Sovyet, Sovyet sonrası olarak bir bütün halinde "burjuva milliyetçileri", ulusal bolşevikleri, Çerkes Teavün Cemiyeti, Emin Semguğu, Kube Şaban'ı, Kamçı'sı, Yamçı'sı, Dünya Çerkes Birliği ile sahip çıkamaz mıyız? Adige yoluna zıt üç akıma dikkat etmek gerekiyor. Birincisi, Kafkasya'ya doğusundan girerek batısını da iyiden tehdit eder hale gelmiş radikal İslamcılığa geçit vermemek gerekiyor. Dışarıdan dayatılan emirlikli, cepheli, muskalı yeşil bir komünizm karşısında laik ve ulusal kimliğimizin güvencesi cumhuriyetlerimize sonuna kadar sahip çıkılması, Şocentsuk Ali Devlet Tiyatromuza, İslamey'imize, Kabardinka'mıza, Nalmes'imize destek verilmesi gerekiyor. İkincisi, Adige halkını Birleşik Kafkasyacılık ipoteğinden kurtarmak gerekiyor. Birleşik Kafkasya söyleminin üç tutarsızlığı 11 Mayıs tarihine fazlasıyla saplanıp kalmış olması yani anakronikliği, diasporanın asimilasyon, dönüş gibi güncel sıkıntılarına dönüp bakmaması ve Sovyet dönemi kazanımlarını göz ardı etmesidir. Bu yüzden kitleselleşmemekte, 1920 göçmenlerinin ideolojisi olmak-tan kurtulamamaktadır. Adigeler başta olmak üzere her halk kendisini BK ütopyasından kurtararak kendi yolunda yürümelidir. Üçüncü akım şimdilerde yeni yeni belirlemektedir. Adige milliyetçiliği görüntüsü altında tutarsız talepler ileri sürülmekte, Adigeler'in durumu zora sokulmaktadır. Argümanlar zayıf, başvurulan adresler yanıltıcıdır. Amacı üzüm yemekten çok bağcıyı dövmektir. Bu girişimler yarar getirmez, hem Kafkasya'daki hem diasporadaki Adigeler'e zarar verir.

Son verirken

Yapılması gereken şey Rusya Federasyonu'nu kenara sıkıştırmak, tehdit etmek veya araya üçüncü partileri koymak değil, sorunları Rusya Federasyonu ile ikili ilişkiler temelinde, samimi ve iyi niyetli diyaloglar yoluyla ortaya koymak, karşılıklı çıkar ilkesini gözetmektir. Üslup hamasi taşra siyasetçisi değil, basiretli devlet adamı, akıllı tüccar üslubu olmalıdır. Adige halkına hizmet ancak Adige gibi, Adige için ve Adige'ye göre düşünmekle mümkün olur ■

(*) Heku: Adigece anavatan

Bir yönetim geleneği olarak,

Osmanlılarda İskan politikası ve ÇERKESLER(*)

ŞAMİL JANE

Çerkes sürgünü ile ilgili incelemelerde genellikle Rusya Çarlığı'nın Kuzey Kafkasya'ya yönelik stratejik planları öne çıkarken, Osmanlı İmparatorluğu'nun etkileri pek gündeme gelmemiştir.

Tüm nüfus hareketlerinde olduğu gibi "Çerkes Sürgünü" ve sonucunda Osmanlı topraklarında gerçekleşen "İskan"ın iki yönü bulunmaktadır:

Terk edilen veya terk edilmek zorunda kalınan ülke: **İtici faktörler**

Gidilen veya gidilmek zorunda kalınan ülke: **Çekici faktörler**

Rusya Çarlığı, Kuzey Kafkasya'da son direnenler ve denize yakın olmaları nedeniyle ağırlıklı olarak Adıgeleri ve Abazaları sürmüştür. Sürgün öncesindeki "jenosit" ve sürgün sırasında yaşanan unutulması mümkün olmayan tarih, bu çalışmanın kapsamı içerisinde bulunmamaktadır.

Osmanlılar, göç ve kolonizasyon gibi nüfus hareketlerini sadece gündeme geldikçe kullanmakla

Dünyada hiç bir nüfus hareketi nedensiz gerçekleşmemiştir. Terk edilen veya terk edilmek zorunda kalınan ülke ve gidilen veya gidilmek zorunda kalınan ülke, nüfus hareketinin iki ucunu oluşturur.

kalmamışlar, daha çok bu hareketlerin önceden planlayarak başlatıcısı ve yönlendiricisi olmuşlardır.

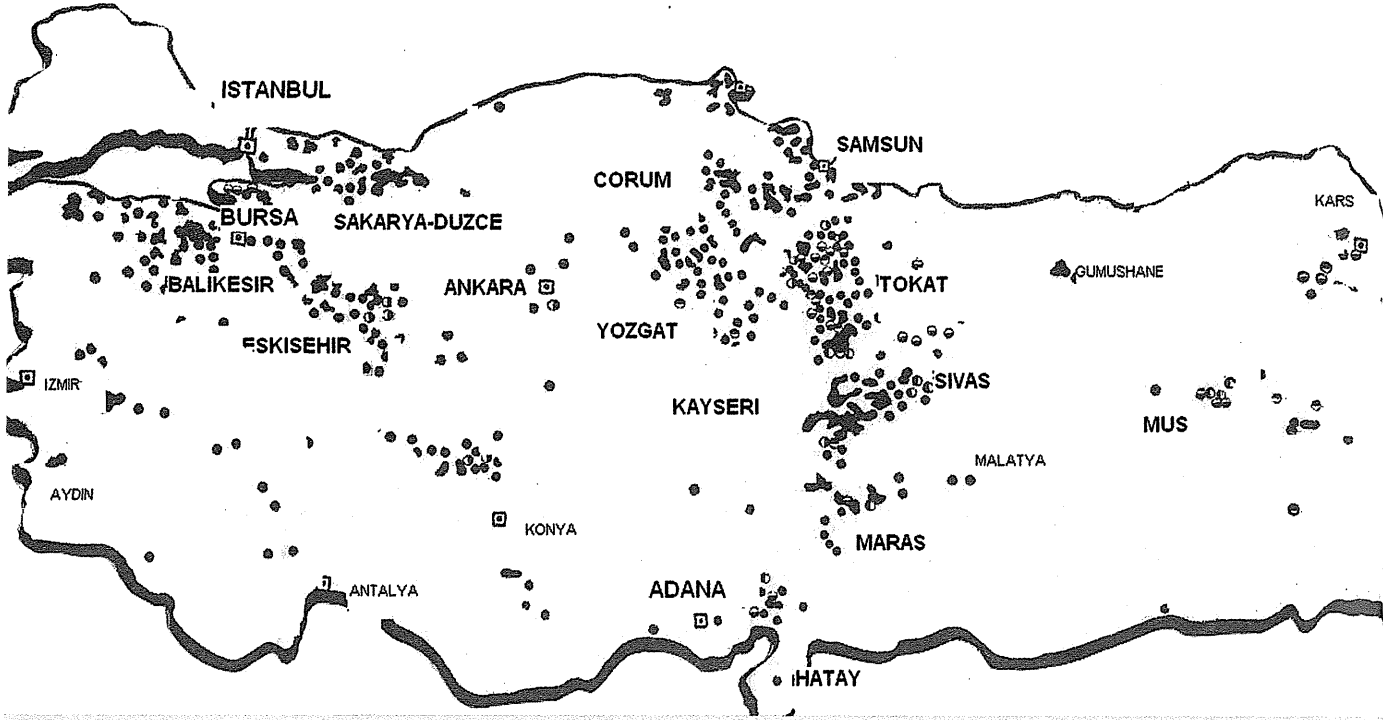
Tarih boyunca sürekli başvuru olan nüfus hareketleri Osmanlı İmparatorluğu'nda bir "Yönetim geleneği" halini almıştır. Yani, imparatorluk çeşitli problemlerini çözmek için sık ve bilinçli olarak nüfus hareketlerine başvurmuştur.

Bu anlamda Çerkeslerin sürgün kararını kabul etmeleri ve Osmanlı topraklarını "seçmek" zorunda kalmaları ve Çerkeslerin bu topraklarda dağılık olarak yerleştirilmelerinin, diğer bir deyişle "Osmanlı İskan

Politikası"nın anlaşılabilmesi için Osmanlıların kuruluş dönemine kadar uzanan bir inceleme gerekmektedir.

KURULUŞ DÖNEMİ VE FETİHLER

Bilindiği gibi Selçuk-Bizans sınırlarında oluşan bir uç beyliğinin kısa sürede büyüyerek, yeni bir din ve kültürün taşıyıcısı olarak eski Bizans imparatorluğunun enkazı üzerinde kurulması olayı bir mucize sonucu değildir. Osmanlı tarihçilerinin yaptıkları gibi

Anadolu'da Kuzey Kafkasyalıların iskanı

Osmanlıların, insan kaynakları ile ilişkisi hesaba katılmadan 400 çadırlık aşiret koskoca bir Bizans uygarlığı ile karşı karşıya bırakılamaz(1).

- Osmanlılar geldiklerinde Anadolu topraklarında oturmakta olan ve kesinlikle Türk olmayan yerli halkı ne oldu?

- Osmanlılar oldukça geniş olan imparatorluk sınırlarını Türk nüfusuyla nasıl iskan edebildiler?

- Bu kadar büyük bir nüfusun ayrılarak, yerine tamamen değişik bir nüfusun yerleşmesi nasıl gerçekleşti?

Bu soruların cevabı, belirli ölçülerde Osmanlıların neden Çerkes nüfusuna gereksinim duyduklarını ortaya koyacaktır.

Anadolu'nun fethi, geçici bir akın, askeri bir hareket olarak kalmayarak, sistematik bir iskan ve kolonizasyonla gerçekleşmiştir (2). Bu dönemde önemli ölçülerde nüfus yer değiştirmiş ve Türkler yalnız işgal orduları ve misyonerler göndermek suretiyle fethettikleri yerleri uzaktan bir koloni gibi idare etmemişler, uzun uğraşlarla buraları nüfuslandırmış, nüfusun etnik oranını değiştirmiş, kendi deyimleriyle "şenlendirmişlerdir" (3).

Türklerin ilk zamanlarda fethettikleri memle-

ketlerde yerleşip kalmak ve bu amaçla kendileri için gerekli olan nüfusla oralan iskan ederek Türkleştirmek arzulan o kadar kuvvetlidir ki, ilişkide buldukları komşu ülkelerle yaptıkları anlaşmalarda bazen göçmen yerleştirmek veya yerleştirmemek önemli bir pazarlık konusu olmuştur(4).

Osmanlı İmparatorluğu'nda, devletin gelirini artırmak düşüncesi ile ve eski bir yönetim geleneğinin deneyimlerine dayanan basit ve pratik yöntemlerle "reaya"yı (köylüyü) en verimli alanlarda ve rasyonel bir şekilde çalıştırmak amacıyla yapılan tehcir ve iskanların yanında; Askeri ulaşımı kolaylaştıracak şekilde yollar boyunca köyler ve kasabalar kurup ulaşım ve seyahat örgütlenerek yabancı bir ülkede diğer düşman unsurlar arasına yerleştirilecek Türk ve Müslüman göçmenler ile politik ve askeri güvenliği sağlamak gibi amaçlarla devletin sürgün yöntemine sık sık başvurduğu görülmektedir(5). Bu nedenle ilk fırsata ordularla birlikte veya orduların arkasından düşman ülkelere göçmenlerin yerleştirilmesi Osmanlı imparatorluğunun askeri stratejisi bakımından önem verilen yöntemlerden biridir(6).

Ordular ilerledikçe boşalan Bizans şehirleri göçmenlerle doldurulmuştur(7). Osman beyden

1) Barkan, O.L. Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskan ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler. Ist.Univ.İktisak fak.Mecmuası,Cilt 11,s.524-526)

2) Köprülü, Prof.Dr.F.: Osmanlı devletinin kuruluşu.s.40

3) Barkan,O.L.: Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskan ve kolonizasyon metodu olarak Vakıflar Temlikler. Vakıflar Dergisi. Cilt 2.s.280

4) Barkan,O.L. 1 nolu kaynak s.65

(5) age. S.57

(6)age.S.67

(7) Dağtekin Dr.H. Türkleri boğazlar bölgesine çeken gerçek nedenler.Ank.Univ. DTCF Dergisi Cilt 19,s.179.

başlayarak boğazlar bölgesinin önemi göz önünde tutularak bu bölgeye sistemli bir şekilde sokulmuş kuvvetlerinin yeterli olduklarını anladıkları anda buradaki bütün yabancı unsurları atmaya çalışmışlardır(8). Yalnız Anadolu Türklerinin Rumeli'ye geçirilmesi belirli bir dönemde, belirli olaylar üzerine ortaya çıkmamıştır. Bu geçişler zaman zaman olmak üzere Osmanlıların Batı Trakya'yı ele geçirme girişimlerinden önce başlamış ve senelerce sistemli bir şekilde devam etmiştir(9).

Kısaca söylenecek olursa, birçok doğu ve Asya ülkelerindeki hanedan kuran, bir soy egemenliğine dayanan devletlerde olduğu gibi, Osmanlılarda da "gaza", "akın" ve bunların sonucu olarak yerleşme politikası bir çeşit ekonomik girişim ve birikim türü olarak ortaya çıkmıştır(10). Yönetimi bu derece etkileyen ve sürekli kullanıldığı için bir yönetim geleneği halini alan nüfus hareketleri, haliyle tüm kurum ve toplumsal kesitleri olduğu gibi, dini kurumlar ve köylüyü de etkilemiştir.

Dervişler ve zaviyeler (tekke benzeri dervişlerin dini çalışmalarını yürüttükleri kurumlar) Osmanlı İmparatorluğu'nda dinsel işlevlerin görülmesinde önemli yer tutmuşlardır. Ancak onların önemi bu batıya doğru akın işinde birer temsilci ve öncü gibi gözükmemelerindedir.

"Osmanlılar, nüfus hareketleri ve iskana o derece önem vermektedirler ki, bu Türk dervişleri bu hareketlerde bir öncü görevi görmektedirler".

Bu öncülük o derecededir ki, kolonizatör Türk dervişlerine ve onların köylerde kurdukları zaviyelere, Türk istilası ile birlikte ilerleyen bir şekilde bütün Anadolu'da rastlanmaktadır. Aynı göçmen akını batıya doğru taşıdığı bu akının öncüleri ve kurumlar da batıya doğru ilerlemiş ve çoğalmıştır(11). Konumuzun dervişleri, yine ibadetle uğraşan ve sadaka ile geçinen benzerlerinin aksine, sürekli olarak boş topraklara yerleşmişlerdir(12). Bu yeni gelen göçmen dervişlerin bir kısmının işi gazilerle birlikte, "memleket açmak" ve "fetih" işlerine katılmak olduğu gibi; bir kısmı da o civarda yerleşmiş ziraat ve hayvan yetiştirmekle meşgul olmuşlardır. Bu dervişler ve zaviyelerinin ordulardan daha önce hudut boylarına gelip yerleşmiş olması, onların hareketlerini kolaylaştıran hareketlerden biri olmuştur ve sürekli olarak ordular ilerledikçe öncü güç olarak yeni topraklar açmak

üzere ilerlemişlerdir(13). Yararlılıktan görülen zaviyeler, olaylar geliştikçe ve devlet oluştuğunda bir memuriyet şekline dönüşmüş ve bir takım muafiyetler, haklar ve topraklar bağışlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfusun kullanımının bir yönetim unsuru oluşu kendini fetih sonrası toprakların paylaşımında da gösteriyordu. Fetih çağında tımarlar dağıldıktan sonra büyük arazi parçaları ya hazineye kalıyor, ya da fetihçilerin öncü gücünü kendi başına ve kendi hesabına yöneten gazilerin şeflerine tam mülkiyetle bırakılmış oluyordu. Ama çok kere yakılıp yıkılmış, sakinleri tarafından terk edilmiş bu topraklar, onları işleyip değerlendirecek bir işgücü olmadıkça yeterli bir çıkar imkanı sağlamıyordu (yani devletin imtiyazlı tımarları fetih sonucu elde ettikleri toprakları, onları işleyip işçiliğini yapacak bir nüfus bulamadıkça kullanamıyorlardı. Buda fethedilen toprakların ne pahasına olursa olsun nüfuslandırılmasını gerektiriyordu). Bu toprakları iskân etmek için iki yol tutuluyordu.

1) Buralara yığın halinde sürgünlerle savaş tutsaklarının yerleştirilmesi.(...)Yığınların zor yoluyla sağlanmış bu hareketin amacı,çok kere yeni toprakların verimli kılınmasından daha çok,sistemin yerleşmesine engel sayılan bu unsurların şahsında Anadolu'daki nüfus fazlasını boşaltmaktı.(...)

2) Buna karşılık, sürekli olarak balkanlara ve orta Avrupa'ya doğru genişleyen sınırlardan yapılan sürgünler kendine has değişik özellikler gösteriyordu. Osmanlılar, özel bir kişinin tasarrufunda bulunan topraklarda miras yoluyla kalan intifa hakkını kabul ederlerse de, bu aynı kişi, sürülerek yerleştirilmiş olduğu yeni topraklar üzerinde, idarenin açıkça izni olmadıkça aynı hakları iddia edemiyordu. Dolayısıyla da bu ahali, elde ettiği ürünün daha büyük bir kısmına el konulmasına imkan veren bir duruma, yarıcı duruma düşüyordu.

Balkanlardaki ilerleyişte ise gaziler, ardlarından gelip toprağı ve gelir kaynaklarını kendi sınıf çıkarlarına göre örgütleyen idari mekanizmanın elinden kurtulma yollarını ileriye doğru kaçışta arıyorlardı. Bu kaçış onlara durmadan yeni topraklar kazandırıyor. Onların ardından idare buralara Anadolu Kolonlarını yolluyordu. Bu, ikili bir amaçla, bir yandan yeni topraklar sömürgeleştirip üretken hale getirmek,

(8) age s.187

(9) Aktepe.M.N. 14. ve 15. asırlarda Rumelinin Türkler tarafından iskanına dair. Türkiyat Mecmuası. Cilt 10,s.300

(10) Berkes Prof.N.: 100 soruda Türkiye iktisat tarihi. Cilt 1, s.18

11) bkz.(3) s.291

12) ages.285

13) age.s.289

öbür yandan da kabile tepkisinden kurtulmak için yapıyordu. Bu tepki daha Trakya'da kök atmaya çalışan unsurları zorla yerleşik düzene geçirir ve toprakla aralarında bağıntı kurup sistemle bütünleştirirken ortaya çıkmıştı.

"Osmanlıların Rumeli'ye geçişlerinden itibaren bu kıtadaki yerleşmeleri iki şekilde olmuştur. Bunlardan birisi ilk fütühat esnasında Anadolu'daki yakın yerlerden mesela Balıkesir, Manisa ve havalisi gibi Rumeli'de yeni zapt edilen yerlere hükümet tarafından eski kayıtlarda sürgün denilen göçmenler nakledilmiş ve buradaki yerli Rum halkından askeri sınıfa mensup olanlarla nakilleri icap edenlerden bazıları da Anadolu'ya gönderilmiştir. Osmanlı devletinin bu sistemi göçmen nakli teşkilatı 15. asrın ikinci yarısı ile 16. asrın ilk yarısında da devam etmiştir.

Bu tedbirler yalnız kabile halkıyla değil, kabile aristokrasiyle de ilgiliydi."Kabile reisleri veya toprak sahibi olarak Anadolu'da önemli bir siyasi toplumsal mevkii sahibi beylerin, türlü nedenlerle Rumeli'ye sürülme usulünün Osmanlı imparatorluğu'nun kuruluş devrinde merkezi devlet otoritesinin kuvvetlendirilmesi konusunda sistemli bir şekilde kullanılmış etkin bir yönetim geleneği olduğunu göstermektedir. Ve tahmin edilebilir ki, bu şekilde eski beylerin Anadolu'daki köklerinden kopararak Balkanlar'da ki hudut boylarında, Osmanoğulları hizmetinde önemli görevlere tayin edilmiş olmaları, sürgüne tabi tutulmuş olan eski bazı soy ve toprak asaleti sınıflarının kendilerine tamamiyle yabancı bir çevre içinde kısa bir zamanda tasfiyesini ve dolayısı ile siyasi birliğin kolaylıkla kurulmasını mümkün kılmıştır.

Osmanlı Devleti toprak ve köylü ile olan ilişkilerini de bu politikası (nüfus politikası) doğrultusunda görüyordu. Reaya (köylü) toprak emekçilerini bağlarında toplayan bir sınıftı ve kişinin bir toprak parçasına bağlanması onun ve onun soyundan gelenlerin durumunu belirliyordu."Ve raiyet oğlu raiyettir" (ve köylü oğlu köylüdür) veya "sipahi zade olmayan bir Tarık ile tımara dahil etmek kanuna muhalefettir", (sipahi oğlu olmayan kişinin tımar haklarından faydalanması kanuna aykındır) cümleleri de bunu göstermektedir.

Reaya (köylü) sütü ve yünü alınacak bir sürü gibi özenle üretilip en yüksek geliri elde etmek için üzerinde ilgiyle durulan bir konuydu. Dolayısıyla, köylü ve diğer sınıflar, doğup büyüdüğü memleketlerde kendi kaderleriyle baş başa bırakılmamış, tersine kendileri en verimli çalışabilecekleri yerlere ve işlere bizzat devlet tarafından yönlendirilmiş ve

bu arada fetihler sonucu yeni açılan boş ve verimli topraklar üzerine taşınmış ve iskan edilmişlerdir.

1520-1530 yılları arasında tüm imparatorlukta 11 milyon olarak görülen nüfusun azlığı, üretimdeki önemli rolü açısından insanın değerini arttırmakta ve devlet onları yerlerine ve şartlarına bağlamak istemekteydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda hukuk kurallarının dayandığı taban daima toprak ve insan emeğinin topraktan ürettiği servetlerdir. Bu yüzden bu ikisi birbirinden ayrılmaz; toprağın kendi tasarrufunda bulunmaması dışında, reayanın toprağını bırakıp gitmesine izin verilmezdi.

Ama toprağın terk edilmesi (çift bozma) on altıncı yüzyıl boyunca devletin önünü alamayacağı kadar çoğalıp önem kazanınca vergi konularak bunun belli bir biçimde kurumlaştırılması yoluna gidildi. Böylece reaya özel durumlar dışında toprağa bağlıdır ve onu değerlendirmek zorundadır.(toprak, kullanamayanın elinden alınır, toprak nadasa azami 3 yıl bırakılabilir, belirli bir alandan belirli bir ürünün elde edilmesi zorunludur gibi)

Görülüyor ki Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfusun az oluşu köylünün yerleşimine ve üretim planlamasına bazı sınırlar getirmektedir.

OSMANLILARDA NÜFUSUN ÜRETKEN KISMININ YOK EDİLMESİ, YENİ ÜRETKEN NÜFUSA OLAN GEREKSİNİM

Osmanlı İmparatorluğu'nun fetihçi bir devlet oluşu, sürekli olarak çok geniş sınırlarda savaşa devam etmek zorunda bulunuşu, kendisi için çok gerekli olan köylünün üretken gücünü yıpratmasını da birlikte getirmiştir.

Çünkü İslam devleti, orduyu kendi dindaşlarına ayırırdı, fetihçi bir devlette ordu en önde gelen imtiyazlı sınıftı ve İslam devletinde fethin temel bir yeri vardı. Ancak, İmparatorluk artık fetihçi bir devlet olmaktan çıkmaktaydı. Sınırların savunulması gitgide güçleştikçe askeri kişilerin, özellikle basit askerin durumu bir imtiyaz olmaktan çıkıp bir yük haline geliyordu.

Bundan böyle, önce leventlerin askere alınmasıyla, yeniçeriliğin ortadan kaldırılmasından sonra ise, düzenli askeri güçlerin yaratılmasıyla bu yük tamamiyle köylerdeki Müslüman daha doğrusu Türk nüfusun sırtına yüklenir olmuştu. Çünkü çeşitli şekillerde zaman zaman kullanılsalar bile Arapları, Amavutları, Kürtleri düzenli orduya katmak mümkün olamıyordu.

Zamanla İmparatorluk üretken insan sayısını sarstı. Artık asker toplama, köylere baskın şeklinde olmaktaydı. Öyle köyler vardı ki, içinde genç ve çalışabilir kimse kalmamıştı. Köylerdeki halk dağlara kaçıyor, tutulanlar çoğunlukla çocuklar ve sakatları. Bunlar uzun ipleri sıralama bağlanmış ve elleri bağlı olarak getiriliyor zorla ordu hizmetine alınıyorlardı. Yani devlet, üretimi sağlayacak nüfus kesimini yapısından kaynaklanan nedenlerle hor kullanıp tüketmekteydi

Kâtip Çelebi'nin raporlarında belirttiği sayılarda bu durum açıkça belirtilmektedir.

Devlet için asker gerek

Asker için silah

Silah için hazine gerek

Hazine için reaya(köylü)

Reaya için adalet.

Yani devlet kendisini yaşatacak olan askerini, yine dayandığı, aldığı vergilerle devlet hazinesini doldurduğu köylüyü adaletsiz bir biçimde kullanarak sağlıyor ve hazinesini dolduracak önemli dayanağını (köylüyü) böylece eritiyordu.

OSMANLILARDA ÜRETKEN NÜFUSUN TÜKENİŞİNE EK, BUĞDAY AMBARLARININ ELDEN ÇIKMASININ ETKİLERİ

Yukarıda anlatılan dengesizliklerin bir benzeri de İmparatorluk çapında ortaya çıkmıştır. Osmanlı imparatorluğu'nun buğday ambarı olan Tuna beylikleri, yani Eflak la Boğdan, 1829ve 1833 yıllarında özerkliklerini kazandılar. Böylece devlet yöneticileri, memleketin geleceğini düşünürlerken, Anadolu probleminin ele alınmasının zamanının geldiğine kanat getirmişlerdir. Bu görüş, Anadolu'da bir takım tarıma ve iskana ait reformların yapılmasının kaçınılmaz olduğunu ortaya koymuştur.

Bunların yanında 1838 Ticaret antlaşması Osmanlı devletine buğday tekeli, dolayısıyla Avrupa'ya yapılacak buğday ihracatı üzerindeki her çeşit yasaklamayı kaldırmak zorunda bıraktı. Böylece devlet önceden ambarlanmış buğdayı sevk ederek bölgesel kıtlıkların önünü almak imkanının da kaybetti. Nihayet 1846 yılında İngiltere kabul edilen ve büyük Britanya İmparatorluğu'na tahıl ithalatına izin veren hububat kanunları (Corn Laws) Osmanlı topraklarında üretilen tahılların önemli bir miktarını dış pazara çekti.

Kısaca özetlenecek olursa Osmanlı İmparatorluğu'nda:

1. İskân sadece belirli zamanlarla ortaya çıkan bir olgu değil, sürekli olarak başvuru ve İmparatorluk yapısından kaynaklanan gelenekselleşmiş bir yönetim unsuru idi.

2. Köylü hazineyi besleyen ve asker temin eden devlet için iki yönden yaralı bir potansiyeldi. Ancak, devletin askeri politikası üretken köylü gücünü büyük ölçüde sarsmıştı. Oysa devletin hala üretken bir potansiyele ihtiyacı vardı.

3. Güvenlik nedenleri ile eski iskân merkezleri terk edilerek arzulan verimlilikten uzak olan yeni yerleşim bölgelerine gidiliyordu.

4. Bölgesel dengesizliklere ek olarak İmparatorluğun ambarları olan Eflak ve Buğdan'ın 1829ve 1833 yıllarında özerkliklerini kazanmaları İmparatorluk çapında bir dengesizlik yaratmıştı.

5. Bunların üstüne 1838 de devletin ihracat üzerindeki tekeli kaldırmak ticaret antlaşması ve 1846 da büyük Britanya İmparatorluğu'nun tahıl ithalatına izin vermesiyle İmparatorluk sınırları içerisinde üretilen tahıl dış pazarlara çekiliyordu.

6. İmparatorluğun sürekli savaş ve karışıklık içinde oluşu onun sınır bölgelerinde, karışıklık bölgelerinde, Hıristiyan nüfusun çok olduğu bölgelerde Müslüman nüfusa olan gereksinimi artırıyordu.

7. Devlet topraklarının işlenmesi üzerine getirilen bir dizi bürokratik kısıtlamalar ekonomiyi durgunlaştırmıştı. Devlet tarımı hareketlendirmek için yatırımın yanı sıra çiftliklere gereksinim duyuyordu.

8. Osmanlıların batı ile 1856 da yapmış oldukları Paris antlaşması Müslüman ve Hıristiyanlar arasındaki ayrımları kaldırıyor, hatta batıya ekonomik kültürel ve politik anlamda ilişkiye geçebilme yetenek ve olanaklarıyla Hıristiyanlara büyük avantajlar sağlıyordu. Bu avantajların çekiciliği sonucunda imparatorluk topraklarında yerleşmek üzere Avrupa'dan önemli ölçüde Hıristiyan Osmanlı topraklarına başvuruyordu. Ancak zaten kritik olan Hıristiyan, Müslüman nüfus oranını devletin bozmaya niyeti yoktu.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ÇERKESLERİN GÖÇÜ İÇİN YAPILAN HAZIRLIKLAR

Tüm koşulların birikimi Osmanlı İmparatorluğunun 19.yy, özellikle Çerkeslerin göç dönemi olan 19.yy 'ın ikinci yarısındaki nüfus ve iskan politikasını oluşturdu. Bu birikimin zorlaması Tanzimat Meclisini 9 Mart 1857 de bir göçmen kanununu hazırlamaya ve bunun sultan tarafından onayına yol açtı. Ancak burada Çerkeslerin Osmanlı topraklarına kabulünün Osmanlı devleti ve Çarlık Rusya'sı arasında yapılan bir antlaşmayla gerçekleştiği de unutulmamalıdır. Osmanlı devleti tarafından hazırlanan Göçmen kanunu çekiciliği sağlayabilmek amacıyla liberal bir tutum içinde idi. Hazırlanan bu kanuna göre herkesin hak ve hümiyetleri sultanın güvencesi altına alınıyordu.

Ayrıca hazine arazileri tüm vergilerden muaf olarak Rumeli'ye yerleşenler için 6, Anadolu'ya yerleşenler için ise 12 senelik askerlik

Muafiyeti ile birlikte dağıtılacağı bildiriliyordu.(Göçmen kanunu: madde 4,5,6) Sadece göçmenleri çekmek ve uzun süre belirli topraklar üzerinde yerleşik tutabilmek adına hazırlanan bu maddelerin tam olarak uygulanabildiği söylenemez. Ancak göçmenler 20 yıl içinde topraklarını satmayacaklar ve ülkeyi terk ettiklerinde toprakları tekrar devlete iade edeceklerdi.(madde 13) İmparatorluk bu doğrultudaki amaçlarını gerçekleştirebilmek ve iskan işlerini daha düzenli bir şekilde yürütebilmek için 1860 yılında Göç genel idare komisyonu'nu kurdu.(idare-i Umumiye-i Muhacirin komisyon) yani Osmanlı İmparatorluğu göçle ilgili devlet düzeyindeki tüm hazırlık çalışmalarını Çerkesler'in sürgününden önce, teşvik edici şekilde ve Osmanlı topraklarının tercih edilmesini sağlamaya yönelik olarak hazırlamıştı.

ANAYURTTAN SÜRGÜN VE OSMANLIDA İSKAN

Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfus politikası ve

bunun sonucu olarak gönderdikleri elçi ve propagandistler tek tek hareketler halinde başlamış olan göçü hızlandırdı ve göç 1862-1865 yılları arasında doruk noktasına ulaştı.

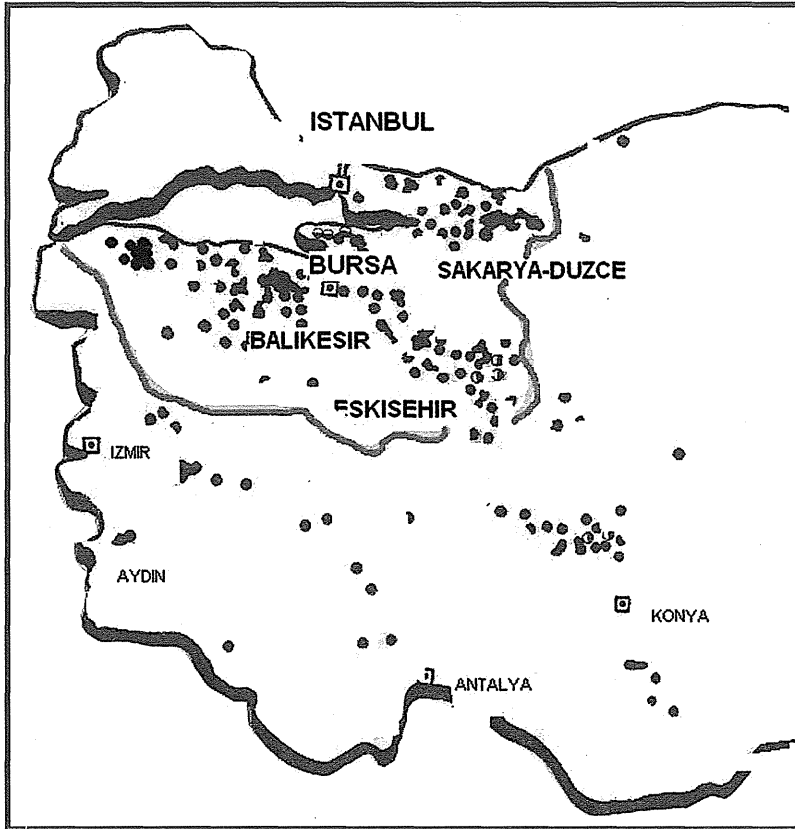
Osmanlılar sürekli olarak göçmen sayısını artırmak istiyorlardı. Hatta bunun için beyliği altında bulunan halkı ve kölelerini de birlikte getiren Çerkes beylerinin Osmanlı topraklarında da beylik yapacakları propagandası yürütülüyordu. Gerçekten de göç sonrası Osmanlı topraklarında pek çok Çerkes beyinin ayrıcalıklara sahip olduğu arazi, yapı malzemesi ve tohumluk bakımından bolluk içinde oldukları bilinmektedir.

Çerkes göçmenleri İngiliz, Fransız, Osmanlı ve çarlık gemileriyle Osmanlı topraklarına taşınıyorlardı. Bu taşınma işlemi sırasında çok sayıda Çerkes göçmenin açlık ve salgın hastalıklardan öldüğü, hastalık kapıların gemi yöneticileri tarafından Karadeniz'e atıldıkları bilinmektedir.

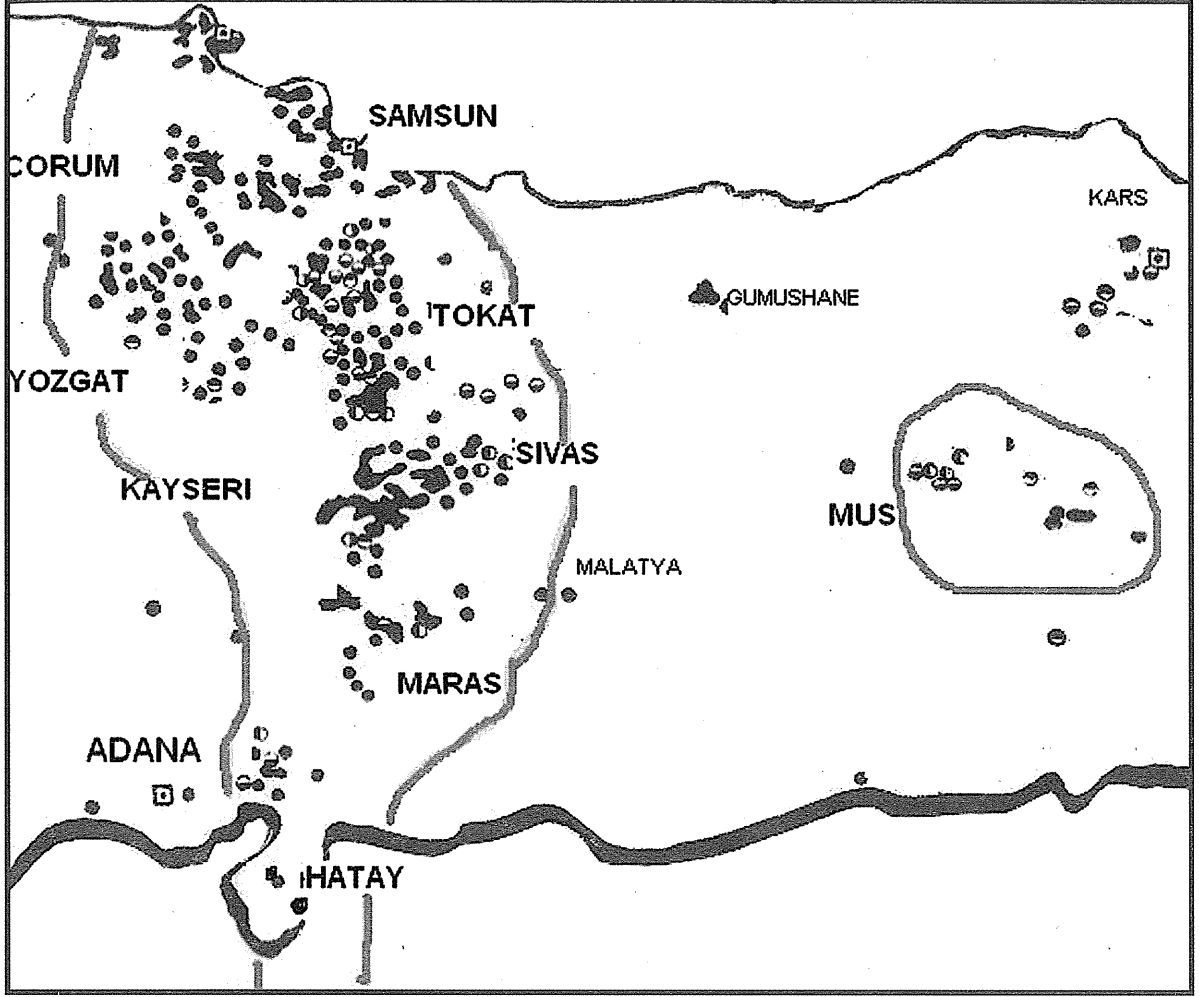
Osmanlı topraklarına çıkan göçmen Çerkes sayısı üzerinde 700 binden 1 milyon 2 yüz bin'e kadar değişen çeşitli yorumlar yapılmıştır. Osmanlı nüfus olaylarıyla yakından ilgilenen Ubicini bu sayının

1864 de 700 bine, yüksek ölüm oranına rağmen 1866'da 1 milyona ulaştığını bildirmektedir. Bianconi, 1876 sonlarına kadar sadece Balkanlar'a yerleştirilen Çerkes sayısının 600 bine ulaştığını yazarken, diğer kaynaklar tüm göçmen sayısının 1 milyon 2 yüz bin olarak vermektedirler. Rus kaynaklarına dayanan araştırmalarıyla Berzhe ise 1858-1866 yılları arasında Kafkasya'yı deniz yoluyla terk edenlerin 493.194 kişi olduğunu belirtmekte, ancak 1866 senesi içerisinde yapılan göç sayısı, resmi kaynaklar dışında kalanlar ve karayoluyla gelenleri bu sayı dışında tutmaktadır.

Tüm bu kaynaklarla birlikte Osmanlı arşivlerini de inceleyen Wisconsin Üniversitesi Uluslararası Çalışmalar Merkezi üyelerinden Kemal H. Karpat, kayıtlara geçmeyen, kendi özel gayretleri ile göçmen ve karayolu da kullananları da göz önünde tutarak 1859-1879 yılları için bu sayının 1 milyon 400 bin olduğunu, bunlardan sadece 1.100.000'inin hayatta

Başbakanlık Arşivi, 12 Cemaziyülevvel 1319 tarih ve 745 no.lu belgede: Mudanya, Gemlik Bandırma ve Erdek'te, kaymakam yardımcısını dahi Hıristiyan halktan seçme zorunluluğunda bırakan yoğun Hıristiyan nüfustan bahsedilerek, buraya acele (!) olarak "Kuzey Kafkasya Göçmenlerinin gönderilmeleri" istenmektedir.

Samsun, Çorum, Tokat, Yozgat, Uzunyayla (Kayseri-Sivas), Göksun ve Adana'ya yapılan yerleştirmeler, temel olarak yerleşik düzene geçmeyi zorlama ve vergi vermeyen, düzenli askerliğe katılmayan ve isyanları ile "pürüz" olan "doğu"yu, imparatorluğun temelini oluşturan ve yaşatan "batı"dan ayırmaya, bölgede çıkan isyanların etkisiz bırakılması için tampon bölge kurmaya yöneliktir. Uzunyayla'ya yerleştirilen Çerkesler ise Avşar ve Türkmen göçebe kabilelerin yerleşik düzene geçmesi, halkça sadece yaylak olarak kullanılan bu bölgenin tarım alanları haline getirilmesi amaçlarıyla yerleştirilmişlerdir. Başbakanlık Arşivi, 7 Cemaziyülevvel 1319 tarihli ve 1494 nolu belgede; Ermenilerin Malazgirt ve Muş ovalarını sık sık basmalarından ve burada Müslüman halkın az bulunmasından bahsedilerek, Ermenilerin yollarının kilidi durumunda olan Sason Dağları'na yakın yerlerdeki boş araziye "Göçmen Çerkeslerin gönderilerek yerleştirilmeleri" isteniyor.

kalıp Osmanlı topraklarına çıkabildiklerini belirtmektedir.

Ancak göçten hemen sonra göçmen Çerkeslerin %20 si açlık ve hastalıklardan ölmüştür. Öm: Mayıs 1864'de Samsun'a çıkanlardan 35-40.000 Çerkes ölmüştür. En önemli çıkış noktalarından biri olan Trabzon'da ise 1856 sonlarındaki ölü sayısı 53.000 civarındaydı.

Aşağıda da görüleceği gibi, karaya çıkıştan sonra iskanın gerçekleştirilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nu nüfus hareketlerine zorlayan problemlerini de çözücü doğrultuda gerçekleşiyordu.

1. Genç Çerkes göçmenleri orduya alınarak ordunun sadece sayısal olarak değil, fakat Çerkeslerin

savaşkanlıklarından doğan bir niteliksel değişmesi sağlanmış oluyordu. Osmanlılar sadece Trabzon'da 18.000 Çerkes gencini orduya aldılar. 1877 savaşının başlamasıyla da yine 3.000 genç Çarlık Rusyasına karşı kullanılmak üzere orduya alınmıştı. Bu uygulamayla askerlik muafiyeti getireceği söylenen Göçmen kanununun 4, 5, 6'ncı maddelerinin sadece göçmenleri çekmek için bir aldatmaca olduğunu görüyoruz.

2. Göçmenler, Diyarbakır ve Halep gibi nüfus yoğunluğunun az olduğu yerlere yerleştirildiler ve göçebe Arap kabilelerinin hareketliliğini sınırlamak ve bazen de onları buldukları bölgede yerleşmek için kullandılar. Böylece Çerkesler bir set

oluşturacaklar ve Bağdat bölgesinin güvenliğini sağlayacaklardı.

3. Devlet, göçmenleri Yunanistan, Sırbistan, Romanya ve özellikle Çarlık Rusya'sı ile olan sınır bölgelerine yerleştirmeye çalışıyordu. Çerkesler Balkan'larda aynı amaçlarla Kuzey ve merkezi Dobruca, Vama ve Danub'un güneyi ve batıda Niş ve Sofya bölgelerine yerleştirildiler. Nihayet bu hareketlere karşı Çarlık 1860'taki 6 görüşünü tekrarladı" Çerkesler kendi sınırlarından belli bir mesafe dışına iskan edilmeliydiler"

4. Çerkesler Marmara denizi çevresine Başkent İstanbul'a giden yolları güvence altında tutmak amacıyla yerleştirildiler.

"Genelkumay'ın Türk istiklal harbi incelemesinde de belirtildiği üzere, İngiltere, Anadolu yönünden rahatsız edilmekten korunmak için, Boğazların doğusunda tampon bölge kumayı düşünmüştür. Bunlarda Çanakkale Boğazı'nı doğuya karşı koruyacak olan Biga, Gönen ve çevresi ile Karadeniz boğazı'nı Doğu'ya karşı güvence alacak olan Düzce, Hendek yöresidir. Nitekim iç isyanlar bu bölgede başlar." (Milli kurtuluş tarihi, cilt 1, s. 147,148) Yani Çerkesler askeri nedenlerle tampon bölgelere yerleştirilmişlerdir

İskân, Marmara bölgesinde Hıristiyan nüfusun çoğunlukta olduğu bölgelerde Müslüman nüfus oranını arttırmaya yönelikti. Örneğin Kuzey Anadolu'nun kıyı şehirlerinde yaşayan, belirli bir ekonomik ve sayısal güce sahip olan Rumlar, bu iskân politikasından rahatsız olarak durumu protesto etmiş ve hatta bazıları Rusya'ya göçerek durumu düzeltme yoluna gitmişlerdir.

12 Cemaziyülevvel 1319 tarih ve 745 no.lu belgede:

Mudanya, Gemlik Bandırma ve Erdek'te kaymakam yardımcısını dahi Hıristiyan halktan seçme zorunluluğunda bırakan yoğun Hıristiyan nüfustan bahsedilerek, buraya acele olarak "Kuzey Kafkasya Göçmenlerinin gönderilmeleri istenmektedir.

5. Samsun, Çorum, Tokat, Yozgat, Uzunyayla (Kayseri-Sivas), Göksun, Adana yerleşimleri temel olarak yerleşik düzene geçmeyi zorlama ve vergi vermeyen, düzenli askerliğe katılmayan ve "pürüz" olan "doğu"yu, İmparatorluğun temelini oluşturan ve yaşatan batı'dan ayırmaya, tampon bölge kumaya yönelikti.

Uzunyayla'ya yerleştirilen Çerkesler Avşar ve

Türkmen göçebe kabilelerin yerleşik düzene geçmesi, bölgede çıkan isyanların etkisiz bırakılması için tampon bölge yaratılması, yerli halkça yalnız yaylak olarak kullanılan bu bölgenin tarım alanları haline getirilmesi amaçlarıyla yerleştirilmişlerdir.

Elazığ, Mardin yörelerinden başlayarak Hile, Kerbela kentlerine kadar uzanan çizgiye Kürt aşiret isyanlarını önlemek amacıyla öbek öbek yerleştirilmişlerdir.

7 Cemaziyülevvel 1319 tarihli ve 1494 no.lu belgede

Ermenilerin Malazgirt ve Muş ovalarını sık sık basmalarından ve burada Müslüman halkın az bulunmasından bahsedilerek, Ermenilerin yollarının kilidi durumunda olan Sason Dağlarına yakın yerlerdeki boş araziye "Göçmen Çerkesler'in gönderilerek yerleştirilmeleri" steniyor. Hatay, Hama, Humus, Şam, Golan tepeleri, Ürdün ve İsrail yerleşimleri, bu hattın devamı olarak; Hadari ve Bedevi kabilelerini ayırmak amacıyla yerleştirilmiştir. Hadariler kara ve deniz yolu ticaretini ellerinde bulunduran, bunun için güvenliğe ihtiyaç duyan, merkezi otorite ile ilişkili ve vergisini veren kesimi oluştururken, Bedevi kabileleri göçebe, ticaret kafilelerini vurarak yaşayan ve Osmanlı devletine vergisini veren kesime zarar veren bir yapıdadır.

6. Göçmenler aynı zamanda tarım ve demir yolu yapımında kullanılmaya yönelik bir biçimde de yerleştirilmişlerdi. Dışişleri arşivlerinde bulunan tarihsiz bir rapor devlete Çerkeslerin Güneyde: Çukurova, Birecik Rakka bölgelerine yerleştirilmelerini önermektedir. Raporda, böylece bu bölgede modern bir tarımın gelişmesinin beklendiği de belirtilmektedir. Özellikle 19. asra kadar pek beğenilmeyen ovaların tabanları ile diğer alivual (birikim) sahalar sonradan göçmenlerin yerleşimine açılmıştır.

Bu devrede söz konusu sahalar iskân edilenlerden pek çok kimse sırtma ile diğer bulaşıcı hastalıklardan ölmüş, hatta devlet gücü ile yerleştirilmiş bazı büyük gruplar (özellikle Akdeniz bölgesinde) kitle halinde yok olmuşlardır.

Bununla beraber bataklıkların kontrol altına alındığı veya kurutulduğu, sırtma ile etkili bir şekilde mücadele edilebilen yerlerde göçmenler, iskânlarına devam etmişler; o tarihlere kadar belirli sebeplerle beğenilmeyen bu topraklar üzerinde yeni yerleşim alanları oluşmuştur

(* Samil Jane'nin, 8 Mayıs 2006 tarihinde Bağlarbaşı Kafkas Kültür Derneği tarafından İstanbul'da düzenlenen "Dünden Yarına Çerkes Göçleri" konulu sempozyumda yaptığı konuşma metnidir. Sempozyumdaki diğer konuşmalar bölümler halinde dergimizin önceki sayılarında olduğu gibi, bundan sonraki sayılarında da zaman zaman yayınlanacaktır.)

Bir aydın insanımız:

Kazım Taymaz

ÇETİN ÖNER

“Adapazarı-Düzce’de iki hafta önce Kafkas Demekleri Federasyonu’nun girişimi ile yapılan bir toplantıda çok değerli bir Çerkes büyüğümüzü; Kazım Taymaz Hoca’yı tanımayı yaşamımın unutulmaz bir anısı olarak, bir bergüzar olarak saklayacağım yüreğimde...

O’nu tanımaktan onur ve gurur duydum.

Gerek insani donanımı gerek nezaketi, gerekse bir eğitimci olarak mesleki donanımı ile beni büyüledi... Onunla tanışınca çocukluğumu, çocukluğumdaki sevgili öğretmenlerimi anımsadım: Kadiri Cumhuriyet İlkokulu’ndaki öğretmenlerimi; Potuk Ali Beyi, Adil Akçalı Hocamı anımsadım. Eğitim ve öğretimin adsız öğretmenlerini anımsadım... “Öğret-men Duyşen” filmi anımsadım. 1950’li yılları Pazarören Köy Enstitüsü’nün kapatılışını, aydın ve dene-yimli öğretmenlerin kıyılışını, sürgününü anımsadım... Yıllar önce TRT’ye çektiğim; acemi işi: İlköğretmen filmimi anımsadım. Ve... birden beni ben eden, beni etkileyen, yönlendiren tüm öğretmenlerimi, hocalarımı, ustalarımı anımsadım.

Yazarlık, yönetmenlik ve oyunculuk mesleğinde beni yüreklendiren, beni yontup eğiten Asaf Çiyiltepe, Güner Sümer, Ergin Orbey, Semet Çağan, Erdal Öz, Aziz Nesin, hocam ve ustam Ömer Lütfi Akat’la Yılmaz Güney’i anımsadım.

Ne kadar şanslı bir öğrenci olduğumu kavradım birden. Veee... keşke Kazım Taymaz Hoca’yı da o yıllarda tanımış olsaydım diye hayıflandım.

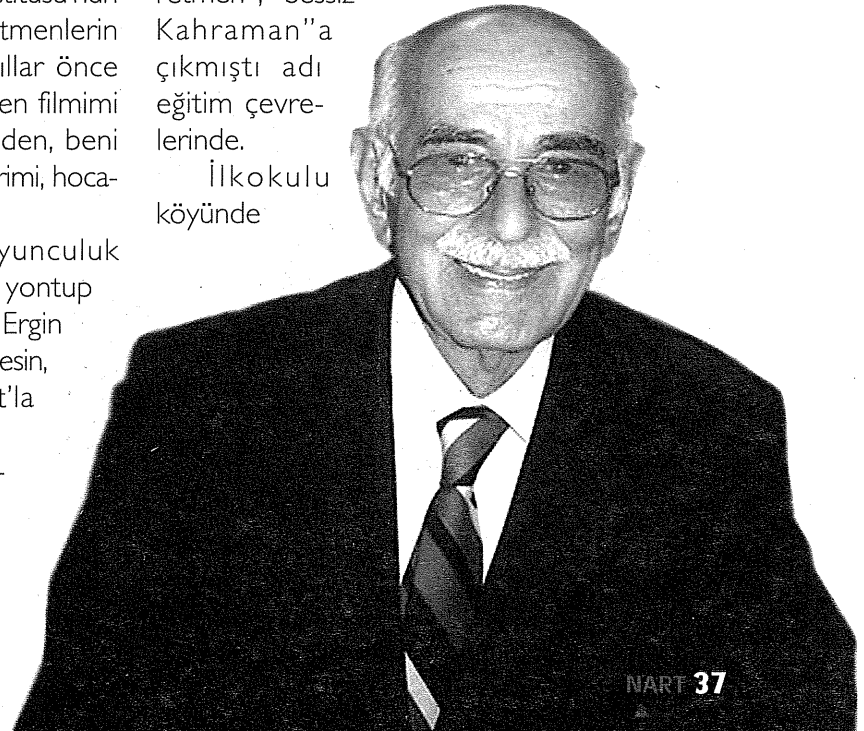
Onun anlattıklarını dinledikçe,

yaptıklarını gördükçe, yaşadıklarını öğrendikçe, bir insanın o kadar zor koşullar altında neler gerçekleştirdiğini düşününce, utandım kendi tembelliğimden. Küçüldüm, küçüldüm; un ufak oldum.

Yoksul köy çocuklarını sevgiyle kucaklayıp karanlıktan çıkartışı, onlara sadece yüreğini değil; tüm bilgi, birikim ve ekonomik olanaklarını sebil gibi sunuşu yüreğimi kabarttı. Peri Suyu Vadisi’nden Tunceli’ye, Pülümür’e, Düzce’den Ankara’ya, Ankara’dan Erzurum’a, İstanbul’a, Erzincan’a, Bingöl’e; Kiği, Karapolat, Hinsor köylerine kadar adım atmadığı yer, ulaşmadığı yoksul ama yetenekli köy bırakmamıştı el vermediği...

“Özverili Öğretmen”, “Sessiz Kahraman” a çıkmıştı adı eğitim çevrelerinde.

İlkokulu köyünde

bitiren Kazım Hoça'nın yolu, ülke sınırlarını da aşarak, Bolton Institute of Higher Education'a; İngiltere'ye, 1974'de de ABD'ye kadar uzamıştı. İngilizce ve Almancasını da toparlamıştı böylece.

İleri yaşlarında yüzünü Kafkasya'ya dönen Kazım Hoca, köklerinin derinliğine inebilmek için kiril alfabesini de öğrenerek, yayınlarıyla Kafkasya'ya da katkılar sağlamıştı.

Şu anda Düzce'de yaşıyor ve Köy Çocuklarını Okutma Derneği'nin kurucusu olarak ülkenin bütün yoksul çocuklarına kucak açıyor.

Türkiye Olimpiyat Komitesi: "2000 yılı Türkiye Fair Play Ödülü" ne de layık görülen değerli büyüğümüz M. Kazım Taymaz, hizmette sınırlanmıyor yıllardan beri.

Amacım, O'nu tanıtmak değil bu yazı ile. O'nu tanımayanları utandırmak!

Ben bunca değerli bir insanı bugüne dek tanımadığım için, gerçekten utanç içindeyim.

"Aile, dehayı inkar eder" özdeyişi yeryüzünün bir çok ülkesine saçılmış Adıge /Abhaz'lar için geçerlidir şu anda. Amerikalılar, İngilizler, başta olmak üzere, tüm Türkiye tanıyor onu.

En başa kendimi koyarak; bu kadar değerli, yararlı bir büyüğümü bu kadar geç tanıdığım için, utanç içindeyim. Onu yıllardır tanıyıp da, bize tanıtmayanlara sitem ediyorum.

O'ndan, yaşamından, yaptıklarından öğreneceğimiz çok şey var.

Hepimiz ayağa kalkıp, önümüzü ilikleyelim ve: "İyi ki varsınız!..

Thaşue; sizi bin yıl yaşatsın! Başımızdan eksik etmesin, yupso! deyip O'nu örnek alalım; gittiği yolun izini sürelim ”

Kabardey Tiyatrosu'nun Türkiye turnesi coşkulu geçti

Kaf Fed'in organizasyonu ile Türkiye'ye gelen Kabardey Balkar Cumhuriyeti Sogentsuk Aliy Devlet Tiyatrosu oyuncularını büyük bir ilgi ile karşıladı. Sekiz ayrı yerde Tatu ve Satu adlı oyunu sergileyen grup seyircilerden tam not aldı.

Oyunun özetine gelince; Tatuşa kocası ölen baldızı Abidet'i, çok sevdiği komşusu Satu ile evlendirmek istiyor. Ancak Tatuşa ile Satu arasında yıllardır süren tatlı bir rekabet vardır. Bu rekabet oyun boyunca tatlı espriler ile oyuna yansımaktadır. Örneğin, bahçesi biraz daha büyük olan Satu, en küçük bir rekabette komşusu ile bahçesini ayırmaktadır...

İzleyenlerin kahkahalarının son dakikalara kadar kesilmediği oyun, Abidet'in çektiği aile fotoğrafında, kucagında ikiz çocuklarıyla verdiği poz ile, yani mutlu sonla noktalanıyor.

Oyundan sonra sekiz şarkı ile harika bir konser veren topluluğun solisti Svetlana Thagalek beğeniyle dinlenirken, Utij Boris'den skeçler sergileyen Cehmahova Fatma ve Seremetova Ludmila, insanları bir yandan düşündürürken, bir yandan da gülmekten de kırıp geçirdiler.

Oyunlara gösterilen ilgi nedeniyle Kaf Fed, ilerleyen günlerde Kabardey Balkar ve Adıgey Cumhuriyetlerinden farklı tiyatro gruplarını da Türkiye'ye davet etmeyi bu yılki etkinlik programına aldı.

**Tarihçinin
mutfagından...**

Kafkas dağlılarının Türkiye'ye göçü hakkında not⁽¹⁾

1860, en geç 26 Ocak²

Türkiye hükümeti nezdindeki olağanüstü elçimiz ve yetkili bakanımız 11 Haziran 1859 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na, Türk hariciye nazırıyla yaptığı görüşmede nazırın son zamanlarda büyük ölçüde artan ve Babialı'ya yük olmaya başlayan Kafkas ötesi bölgesinden Müslümanların Türkiye'ye göçünün sınırlandırılmasını rica ettiğini bildirdi. Keza pasaportlarda, ibraz edenin Türkiye'ye sürekli olarak mı yerleştiğinin, hükümetimizin onayı olup olmadığının ve Rus tabiiyetini kaybedip kaybetmediğinin belirtilmesini istemiş.

Bunun ardından Prens Lobanov-Rostovski Babialı'ya bununla ilgili resmi bir nota verdi. Notada şunlar söylendi: Rusya'dan çıkanlar göçün ilk şartı olan Türkiye tabiiyetine girmeyi kabule hazır olduklarını ilan etmelerine rağmen, Türk hükümeti hükümetimizin onların göçüne ve Türk tabiiyetine girme niyetlerine nasıl baktığını önceden bilmek istiyor.

Son olarak, yeni büyük vezir ve hariciye nazır daha yakın zamanda Prens Lobanov-Rostovski'ye bizim Müslümanların Türkiye'ye sürekli artan göçüne dair endişelerini bildirdi ve Rus hükümetinin bu önemli konuya ilgi göstermesini rica etti. Şimdi de göçün durmasını ve bundan sonra da iki hükümetin önceden onayı olmadan gerçekleşmemesini arzu ediyorlar.

Kafkasya Askeri Valisi bu hususta şunu bildirdi: Türk ajanları Kafkasya'da, Rus ve Türk hükümetlerinin anlaşmasına göre Hıristiyanların Türkiye'den

Rusya'ya ve Müslümanların da Rusya'dan Türkiye'ye göçüne izin verildiği ve Babialı'nın buradan gidenlere toprak ve para vereceği söylentisini yaydılar. Bunun sonucunda Kafkas Müslümanları Muhammed'in Mekke'deki mezarını ziyaret gerekçesiyle kitleler halinde Türkiye'ye göç ediyorlar. Prens Baryatinski³ Kuzey Kafkasya'nın Müslüman kavimlerinin ebediyen Türkiye'ye yerleşmelerine koşulsuz ve açıkça izin verilmesinde devletin çıkarını gördüğünü, bununla birlikte Dağlıların Türkiye'den geri dönmesini tehlikeli bulduğunu, zira onların dini fanatizm ve Rusya'ya karşı düşmanca tutum içinde olduklarını bildiriyor.

19 Ocak 1860 tarihli bilgiye göre, Türkiye'ye gitmek isteyen ailelerin sayısının 3 bine ulaştığı görülüyor. Bu sayı şüphesiz yolda artacak. Bu nedenle: 1. Göçmenlerin gönderileceği iki sınır noktası tespit etmek; 2. 100'er kişilik partiler halinde göçe izin vermek; 3. Onlara pasaport vermek gereklidir. Göçmenlerin sayısının sürekli arttığına dair müteakip raporlar, onlar için belirlenen çıkış noktalarının da artırılmasını gerektirdi.

**Rusya Devlet Askeri Tarih Arşivi (RGVIA),
f.450, op. 1, d. 64, l. 9-10**

**Kaynak: Трагіцескіе последствіа Кавказскоу
воynu дліа адігов, вторауа половіна ХІХ-начало ХХ
века (Кавказ Савашінын Адігелер Ічін Трагік
Сонулар, 19. Үзүыл Ікінсі Үарısı - 20. Үзүыл Баşı),
Налчік 2000, s.15-17**

Çeviren: Murat PAPŞU

¹ Yazan belli değildir.

² Tarih, yakın tarihli belgelere göre tespit edilmiştir.

³ A.I.Baryatinski – General-Feldmareşal, 1856-1862 yılları arasında Kafkas Ordusu başkomutanı. 25 Çerkes göçmenin İstanbul'daki Rusya elçisine verdiği dilekçe hakkında görüşlerini yazmıştır. Bu dilekçede bütün Çerkesler adına Rusya'ya itaat bildiriliyordu. (RGVIA, f. 38, op. 39/286, d.8, l.12)

Osmanlı arşivlerinden zorunlu göç bilgileri...

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu topraklarına doğru gerçekleşen Kafkasya halklarının zorunlu göçünün miktarı hakkında henüz mutabakatı sağlayacak materyallerin eksikliğinden dolayı sağlam sayısal malumata sahip değil idik. Fakat Osmanlı arşivlerinin tasniflenmesinin son yıllarda hız kazanmasına bağlı olarak bu konuda yeni arşiv materyalleri gün yüzüne çıkması bu konuda umutlarımızı arttırmıştır.

Burada tavsif edeceğimiz defteri İstanbul'daki Başbakanlık Osmanlı arşivlerinde bulduk *. Cetvel şeklinde tertip edilen bu materyal bize, muhacirlerin kadın ve erkek sayısını, nerden geldiklerini, Osmanlı topraklarında nerelere

yerleştirildiklerini, ne zaman geldiklerini, defterin düzenlendiği tarih olan 1880 ve 1881 yıllarında iskân edildiklerini mi yoksa hala nihai iskânlarını mı beklediklerini, hangi halklara mensup oldukları hakkında bilgiler vermektedir. Defterde zikredilen halklar; Çerkes, Tatar ve Nogay, Sohum muhaciri, Dağıstan muhaciri, Batum muhaciri, Arnavut, Boşnak ve Rumeli Türk muhacirlerinden ibarettir. Bu defterin yanına bulduğumuz bir belge ise defterin düzenlenme niyetini açıklamaktadır. Buna göre 1881'de tahtta olan Sultan Abdülhamit II, devrin Sadrazamından Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bütün yönetim birimlerindeki muhacirlerin ahvalini soruşturmasını istemiştir.

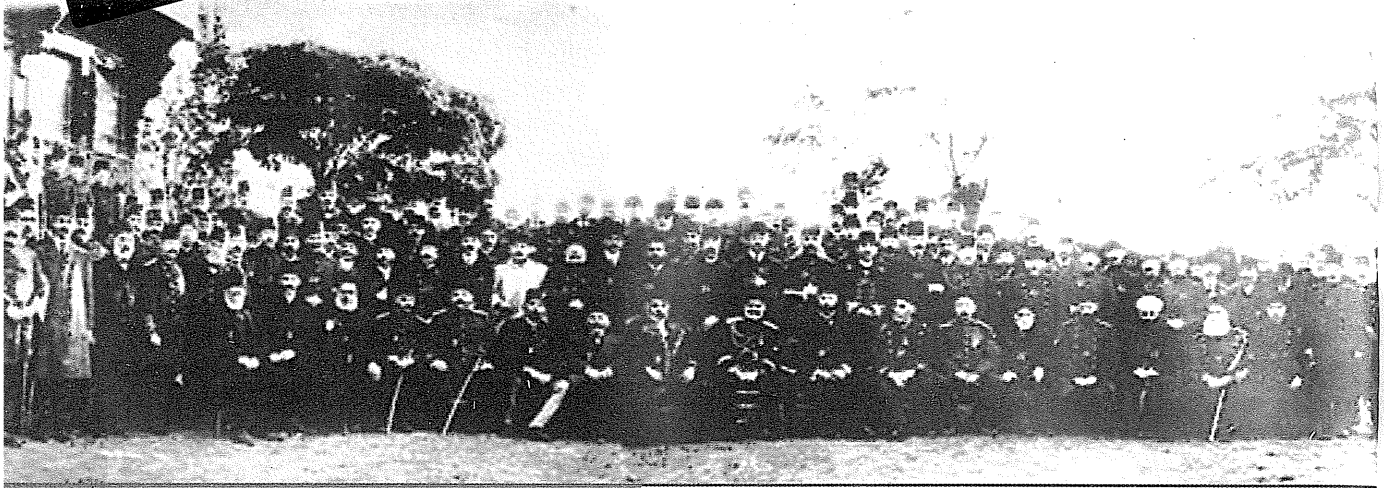
* Bu defterin ayrıntılı bir dökümü için; Berat Yıldız, *Emigrations from the Russian Empire to the Ottoman Empire: an analysis in the light of the new archival materials*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi: 2006

Sıra No	Muhacir Halkı	Muhacirlerin Nereden Geldikleri	Muhacirlerin Nereye Göçtükleri	Muhacirlerin Sayıları											
				Dağıstan			Çerkes			Rumeli Türk			Diğer		
				A	Z	Y	A	Z	Y	A	Z	Y	A	Z	Y
1	Çerkes	Sohum	Dağıstan												
2	Çerkes	Sohum	Dağıstan												
3	Çerkes	Sohum	Dağıstan												
4	Çerkes	Sohum	Dağıstan												
5	Çerkes	Sohum	Dağıstan												
6	Çerkes	Sohum	Dağıstan												
7	Çerkes	Sohum	Dağıstan												
8	Çerkes	Sohum	Dağıstan												
9	Çerkes	Sohum	Dağıstan												
10	Çerkes	Sohum	Dağıstan												

Mesele-i Zâileden Sonra												Cennetmekân Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz Hân Hazerâtının Zamân-ı Saltanatlarında Hicret Eden												Yekun-ı Umûmî		
Dağıstan			Çerkes			Rumeli Türk			Yekun			Tatar&Nogay			Dağıstan			Çerkes			Yekun			A	Z	Y
A	Z	Y	A	Z	Y	A	Z	Y	A	Z	Y	A	Z	Y	A	Z	Y	A	Z	Y	A	Z	Y	A	Z	Y

KONU 4-1

17 Kasım 1908 yılında kurulan Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti', Çerkesler'e azınlık statüsünün tanınmadığı Lozan Antlaşması'nın 24 Temmuz 1923'te imzalanmasından bir ay sonra kapatılmıştır.

20. y.y. Başında Çerkes STK'lar, Kültürel Siyasal Etkinlikleri ve Ethem Bey-i

Ethem Bey'in "hain bir Çerkez(s)" olarak tasfiye edildiği süreçte var olan, Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti başta olmak üzere, Osmanlı Çerkes örgütlenmeleri, faaliyetleri ve sürece etkileri, üzerinde önemle durulması gereken gelişmelerdir. İki bölüm halinde sunacağımız konuyu, ikinci bölümde "1920 Malta Sürgünü ve Dönüşüm Dönemi" başlığı altında incelemeye devam edeceğiz.

Düzenleyen: HAKAN EKEN

Birinci Dünya Savaşı, geleneksel iki imparatorluğun, Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya İmparatorluğu'nun sonunu getirmişti. Her ikisi de emperyalist devletlerin müdahale ve mücadele alanları olmuş, geleneksel devletler yok olurken, parçalanan topraklardan büyük paylar kapışılmış, ancak yerlerine hesaplarda olmayan iki devlet çıkmıştı. Türkiye ve Sovyetler Birliği.

O tarihlerin en fırtınalı coğrafyalarında varolma çabası vermek zorunda kalan Çerkesler, 19. yy.'da yaşadıkları sürgünün ezici ağırlığı altında kaderlerine hükmetmekte zorluk çekmiş, açıkçası çeşitli girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Kafkasya'da verilen mücadeleye, dosyamızın ana konusu olmadığı için, yazı akışının gerektiği kadar değinebileceğiz. Asıl konumuz olan Ethem Bey'in, "hain bir Çerkez" olarak tasfiye edildiği süreçte var olan Osmanlı Çerkes örgütlenmeleri üzerinde duracak ve bunların faaliyetlerinin niteliği, Kafkasya'ya uzantıları, Osmanlı'nın varoluş mücadelesi, Kurtuluş Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecindeki duruşları ile, bunların Ethem Bey'in tasfiyesi süreci ile ilişkisini anlamaya çalışacağız.

Anadolu'ya, Balkanlar'a ve Ortadoğu'ya yerleşmiş Çerkes toplumu içinden, sürgünden itibaren geçen 50 – 60 yıl içinde nüfuslarına göre olabilecekten çok daha fazla sayıda yetişen bürokrat, asker ve aydın arasında, Osmanlı'nın varoluş mücadelesinde geleneklere bağlı, muhafazakâr yönetimlerden yana olanlar olduğu gibi, batılılaşmadan yana olanlar da vardı.

1908-1918 Arası Dönem

Daha çok ikinci grupta olanlar ağırlıkta olmakla birlikte, tamamen farklı görüşlere sahip Çerkesler, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra 4 teşrin-i sani 1324 (17 Kasım 1908)'de, "Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti"ni (ÇİTC) kurdular. Daha sonraki bazı Çerkes derneklerinin de

oluşumuna önyak olan ÇİTC, bir anlamda şemsiye dernek olmak suretiyle, sembol bir dernek oldu. 2008 ÇİTC'nin kuruluşunun 100. yıldır.

Kısa alıntılarla da gösterileceği üzere ÇİTC ve ardıllarının biri hariç tüzük, program ve beyannameleri ile toplum içinde yaptıklarının⁽¹⁾ çerçevesini, esas olarak 2. Dünya Savaşı ardından somutlaşabilen temel insan hakları yaklaşımı çizmektedir. Bunun dışında siyasi bir çözüm önermedikleri, bunun için açık faaliyette bulunmadıkları görülmektedir.

Buna karşın, büyük bir çoğunluğu Osmanlı'nın üst düzey idari kurumlarının yanı sıra siyasi örgütlerinde de etkin olan bu kişilerin, özellikle Osmanlı'nın yenildiği 1918 yılı ve sonrasındaki kısa bir dönem içinde, buldukları makamlar çerçevesinde, Osmanlı'nın yenilgi şartlarını hafifletmek için yaptığı manevralara katkı sağladılar. Bu anlamda zaman zaman örgüt ilişkilerini ve yapılarını kullanmalarını, bu Çerkes derneklerinin, siyasi bir amaç için kuruldukları şeklinde yorumlamak, oldukça abartılı olacaktır.

ÇİTC'nin birkaç kurucusunu burada hatırlayalım. Ahmet Mithat Efendi (hağur), Mizancı Murat, Ayan Azası Müşir Fuad Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti kurucularından Dr. Mehmet Reşit, Şehrah ve Tanzimat gibi gazetelerin yayımcısı Tahir Hayreddin, Mareşal Merted Abdullah Paşa, Mareşal Berzeg Zeki Paşa, Gazi Muhammed Fazıl Paşa, general Pooh Nazmi Paşa, General Şhaplı Osman Paşa, Loh Ahmet Hamdi Paşa,, Ahmet Cavit Therkhet Paşa, Met Çunatko İzzet Paşa, İsmail Berkok, Gazi Muhammet Şamil Paşa.

ÇİTC'nin, 31 Mart ayaklanması nedeniyle sarsılan Osmanlı'nın selameti için oluşturulmaya çalışılan Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin girişimcileri arasında da yer alması, devletin ve vatanın selameti için gösterdiği hassasiyete ilişkin örneklerden birisidir.

ÇİTC Talimatnamesi (Matbaa-i Osmaniye, 1326)'nin 1. maddesi şöyle diyor: "Anayasa ve

⁽¹⁾Bu konuda aktarılabilecek her bir madde ve etkinlik için yazıyı dipnotlarla bölmek amacıyla yararlanılan kaynakları topluca verelim:
- Ahmet Efe, Gizli Kalmış Bir İhanet Çerkez Kongresi ve Çerkez Ethem,
- Aydın Turan, Şimali Kafkas Cemiyeti, www.kafdav.org.tr
- Elmas Zeynep Aksoy, Çerkes Teavün Cemiyeti, Toplumsal Tarih, Eylül 2003
- Sefer Berzeg, Gurbetteki Kafkasya'dan Belgeler – I, 1985
- Tanık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, 1988

danışma usulünün ve meşrutiyetin yürürlüğünün devamı, Çerkesler'in eğitim, ticaret ve tarım bakımından gelişmelerinin sağlanması ve herkesin güzel bulduğu, yasalara uygun bulunan ulusal geleneklerin korunması gibi hayırlı gayelere hizmet etmek ve merkezi İstanbul'da olmak üzere Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti adıyla bir dernek kurulmuştur."

Cemiyetin kimliği ikinci maddede ifade edilmektedir: "Burada veya dışarıda bulunup giriş için en az elli ve devamlı ödenti olmak üzere en az on kuruş veren her Çerkes, demneğin genel üyelerinden sayılacak..."

15. madde yasal temel eğitimin Çerkes köylerinde yaygınlaştırılması için gerekenleri düzenliyordu: "İlişki kurulacak köylerde genel ilkokullar programı dairesinde ilköğretim yaptırılmak için yerel halktan durumu elverişli olanların yardım olarak birer ilkokul inşa ve mevcutları onarma ve iyileştirmeleri için gerekli teşviklerde bulunmakla birlikte demneçe mümkün mertebe parasal yardım yapma ve ders kitapları buradan gönderilmekle beraber her okula yeni usulde eğitime muktedir birer öğretmen atamak için usulü dairesinde yerel hükümet ve Maarif Nezaretî'ne başvurulacaktır."

16. madde ise Çerkeslerin sesini duyurması ve nitelikli kişiler yetiştirmesini sağlamak amacını özetliyordu: "İstanbul'da mümkün olduğu kadar çabuk bir gazete çıkarılması ve demneğin parasal gücü elverişli olduğu zaman Çerkesler'in kalabalık olarak yerleşik buldukları yerlerde özel bir ortaokul ile tarım ve sanayi okulları ve İstanbul'da da genel eğitim programı dairesinde ilim fen ve gerekli yabancı diller öğretilmek üzere ilk, orta ve lise kısımlarını kapsayan bir özel okul ile bir matbaa ve kütüphane kurmak ve adı geçen okullardan diploma alanların genel okullardan çıkarılmaları gibi usul dairesinde yüksek okullara kabul olunmalarına izin alınması için gerekeni yapmak ve her yıl bunların en zekilerinden birkaçının bilgilerini arttırmak için bazı yabancı ülkeler üniversitelerine gönderilmelerine çalışılacaktır."

17. madde ise, Osmanlı genelinde eksiği hissedilen ve devletle birlikte Türkler'in ve diğer ekonomik olarak geri kalmış halkların kalkınma yolunu tarif ediyordu: "Yeni tarım ve sanayi aletleri getirtilip cins aygır ve boğalar sağlanacak, kırsal

ve meraların genişletilmesine, fabrikalar kurulması, çift ve arabaların iyileştirilmesine, Çerkesler'in eskiden beri alışageldikleri süvarilik ve cündiliğin muhafazası için demneçe gerekli önlemler alınarak mümkün mertebe yol göstericilik ve yardım yapılacaktır."

ÇİTC'nin, Kafkasya'da kurulmasına ya da geliştirilmesine katkıda bulunduğu okullarda Rusça'ya da yer vermesi, Kafkasya'daki mevcut statüko ile uzlaşabildiğini gösteriyor.

16. maddeye uygun olarak, 2 Nisan 1911'den itibaren Ğuaze adında toplam 57 sayı ve Haftalık olarak Türkçe ve Çerkesce yayınlanan bir gazete çıkartılmaya başlandı. ÇİTC haremnden Çerkes cariyelerin kurtarılması ve Çerkes köleliğinin ortadan kaldırılması için başarılı çalışmalar yapmıştır.

Daha önce Osmanlı'da Arap harfleri ile basılmış olan Çerkes alfabelerinin 1918 ve 1919 yıllarında Latin alfabesinde yeniden düzenlenerek yayınlanması, I. Dünya Savaşı'nın sonuçlarının bir başka yansımasıdır.

Lord Cruzon'un talebine rağmen Çerkesler'e azınlık statüsünün tanınmadığı Lozan Antlaşması'nın 24 Temmuz 1923'te imzalanmasından bir ay sonra ise Çerkes Teavün Cemiyeti ile Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti kapatılmıştır. Çerkes Numune Okulu ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın İstanbul Maarif Müdürlüğü'ne verdiği emirle 5 Eylül 1923 tarihinde kapatılmıştır.

ÇİTC'nin 10 Temmuz 1324 (1908) tarihli deklarasyonunda Çerkesler'e hitap edilirken kullanılan kelime "hemşehriler"dir. Kafkasya'dan sürgünün nedenlerini (çok haklı olarak) eğitim yetersizliği ve feodal düzene bağlamakta, buna karşın sürgün kelimesini o şartlarda bile kullanmamaktadır. Meşrutiyet öncesi Osmanlı rejimini ise baskıcı olarak tanımlamakta, birlik ve dayanışma ile refah ve mutluluğun artırılmasına, şan ve milli şerefin yükseltilmesine çağırılmaktadır... "Çerkeslerin dayanıklılık, direnç, yiğitlik gibi doğuştan gelen nice üstün ahlaki özelliklerine rağmen birçok felakete uğramalarının ve en sonunda yurtlarını terk ederek darmadağın olmalarının sebeplerini araştırınca, Kafkasya'da eğitim-öğretimin yokluğu ve aşiretler arasındaki birlik ve beraberliğin yetersizliği gibi iki büyük hatadan başka bir sebep göremeyiz (...) Çerkesler'in eğitim ve öğretim ile

birlik ve beraberlikten mahrum olmaları ata yurtlarından uzak düşmeleri sonucunu doğurunca, doğruca İslam dünyasının merkezi olan ve Müslümanlar için güvenlik yurdu sayılan Osmanlı ülkesine sığındıkları herkesçe bilinir. Göçler esnasında Osmanlı topluluklarından gördükleri şefkat ve yardım cidden takdire şayan ise de üzücüdür ki, baskı ve bunun doğal sonucu olan zulüm, ulu Osmanlı adı altında toplanan kavimlerin sığınağı olan şu koca devlet gemisini dehşetli bir çöküş girdabına sürükledi, tabiatıyla Çerkesleri de o akıntıya saldı. Şükürler olsun ki bugün meşrutiyet ve hürriyete ulaştık. Artık hatalarımızı düzeltmenin, gelecekte mutluluğu elde etmek için izlenmesi gereken çalışma yöntemlerini belirlemenin ve uygulamanın zamanı gelmiştir (...) İşte aramızda dini görevleri, güzel ahlakı, meşrutiyet kurallarını yaymak, ticari, endüstriyel ve tarımsal ilişkiler kurmak ve güçlendirmek; Osmanlı topluluklarıyla uyum içinde ilerlemenin doruğuna tırmanma hedefini gerçekleştirmek maksadıyla "Çerkes İttihad ve Te'âvün Cem'iyyeti" (Çerkes Birlik ve Yardımlaşma Derneği) kuruldu (...) birlik ve dayanışma denilen o büyük gücün koyu gölgesinde verilecek mesai sonucunda refah ve mutluluğumuzun ne dereceye varacağını, şan ve milli şerefimizin ne kadar yükseleceğini kolaylıkla kavranız..."

1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kimi tarihçilere göre kaçınılmaz olarak savaşın içine sürüklenmesi ile toplumun tüm kesim, kurum ve örgütlenmeleri ile savaşa göre seferber olması durumu ile karşılaşılıyor. Çerkesler de bireysel olarak, toplum olarak ve sivil örgütlenmeleri ile tebası oldukları Osmanlı'nın varoluş savaşına fedakârca destek verdiler. Bu destekte zayıf da olsa, kazanılacak başarılarla Kafkasya'nın Rus işgalinden kurtarılması umudu da etkili olmuştur denebilir.

Ancak savaşın Osmanlı'nın ve müttefiklerinin yenilgi ile sonuçlanması, yarattığı umutsuzluk çerçevesinde tüm Osmanlı unsurlarında farklı varoluş düşüncelerinin yeşereceği ortamı da yaratmıştı.

Birçok halk Osmanlı'nın büyüme dönemlerinde toprakları ile birlikte imparatorluğa katılarak Osmanlılaşırken, Çerkesler farklı olarak, hiçbir

zaman Osmanlı toprağı olmayan ülkelerinin Rusya tarafından işgali nedeniyle, Osmanlı topraklarına sürülerek Osmanlılaşmışlardır. İşte bu "Son Osmanlılar", İmparatorluğun bu en karanlık yıllarında bile, bu özellikleri nedeniyle Osmanlı'nın belki kendisinin bile inanmakta zorlandığı son kurtuluş çabalarına destek olmayı sürdürdüler. Ancak 1919 ve 1920 yıllarında İstanbul'dan Mardin'e, İzmir'den Kars'a kadar yürütülen mücadelenin 1921'den başlayarak farklı bir kimlik kazanmaya başlamasına üzerine, Osmanlı toplumunu oluşturan tüm unsurlar hem kendi içlerinde hem de birbirlerine karşı bölünmeye başladı, tabii Çerkesler de.

1918-1920 Arası Dönem

Savaş Osmanlı'nın Batı'da tekrar var olma umutlarını tamamen yok etti. Tam bir yıkımı önlemek için, 1917'de Rus Çarlığının yıkılmasının da etkisiyle, Osmanlı doğu sınırlarında ve ötesinde derinlik kazanma ve güçlenme arayışlarına girdi. Bunun için ordu'nun açık operasyonlarının yanı sıra, Teşkilat-ı Mahsusa'nın gizli eylemleri ile, Kafkasya'dan Orta Asya'ya, Afganistan'dan İran'a kadar eylemler yaptı. Yer yer Osmanlı kimliği, yer yer de İslam ya da Türk kimliği öne çıkarılarak bu çabalar 1920'ye kadar sürdü.

Bu dönemde ÇİTC de kendi varlığını sürdürdü. Ancak belki de Osmanlı'nın bu varoluş mücadelesine belki de daha rahat destek verebilmek için, üyelerinin önemli bir kısmı ile Şimali Kafkasya Cemiyeti (ŞKC)'ni dolaylı olarak kurdu.

Aynı tarihte, kendi asli amaçlarından olan ve tüzüğünün 15 ve 16. maddelerinde yer alan Çerkes toplumuna yönelik eğitim ve yayın faaliyetlerini sürdürebilmek için de, Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti'nin kuruluşuna (Eylül 1918) önyak oldu. Beşiktaş Akaretler'de Çerkes İnas Numune Okulu'nu kuran, Diyane adlı bir de periodik yayın çıkarmayı başaran bu derneğin kurucuları, Hayriye Melek Hunç, Makbule Berzek, Emine Reşit Zaliqne, Seza Pooh ve Faika Hanım'dır.

ŞKC kurulana kadar, içinde ÇİTC üyelerinin de bulunduğu, devlet ve o zaman iktidarda olan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Enver Paşa'nın

önayak olduğu Kafkasya ile ilgili başka örgütlenmelere de rastlanmaktadır: İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı, Türk Sıhhi Misyonu, Kafkasya Komitesi, Türkiye'deki Kuzey Kafkasya Siyasi Muhacirleri Komitesi gibi.

1918 şartlarında bile, ŞKC'nin amacını ifade eden ikinci maddesi ve bunu detaylandıran 3., 4. ve 5. maddeleri İnsan Hakları çerçevesine uymaktadır. Madde 2: "Demeğin gayesi Çerkeslerden yardıma muhtaç olanlara yardım etmek, kız ve erkek çocukları kuracağı yetimevleri, okullar ve işevlerinde (dar-ül senae) korumak ve aynı zamanda ulusal kültürü geliştirmektir."

1918'de kurulduğu sanılan ŞKC'nin tüzüğü ise 1919 tarihlidir. Çok aktif bir düşünce ve eylem adamı olan Milli Ajans Müdürü Hüseyin Tosun (Şhaplı) Bey başkanlığındaki ŞKC'nin diğer birçok üyesi de tanınmış kişilerdir: Dr. Mehmed Reşid, Bekir Sami Kundukh, İsmail Canbulat, Yusuf İzzet Paşa, Aziz (Meker) Bey, Hüseyin Kadri (Şhaplı), Hayriye Melek Hunç Hanım, Mustafa Butbay, vb.

1919 Haziran'ında kapatıldığı tarihe kadar, kısa süren yasal faaliyet süresinde, ÇİTC'nin başlattığı yayın ve eğitim faaliyetlerine devam etmiştir.

Demek tüzüğü'nün ikinci ve üçüncü maddeleri, önemli ölçüde yine insan hakları çerçevesinde amaç ve araçlar tarif ederken, millet tanımı net olmamakla birlikte, milli hakların savunulması ve ilan edilmesinden söz ederek, siyasi haklar alanına dokunmaya başlamıştır. Ancak bunun için bir yöntem koymaması ve her kültür için gerekli temel haklardan dem vurması siyasi perspektifin daha ortaya çıkmadığını göstermektedir ŞKC'nin şubelerine yayınladığı talimatın 1. maddesi bu muğlak millet tanımını ortaya koymaktadır: "Bütün Şimali Kafkasyalılar bir büyük aile ve bir millet adı ile kabul edilecek ve bir ayırım yapılmaksızın her ferdi arasında birlik, dayanışma ve karşılıklı hürmet geçerli olacaktır. Tüm şubeler, belirtilen bu düşünceyi açıklayarak destekleyeceklerdir." Sınırlı bir şekilde görülen ŞKC'nin bu milli haklarla ilgili söyleminin bir özelliği de, asla Osmanlı'ya karşı bir söylem ve hareket olmayışdır. Aksine, dönemin neredeyse tüm önde gelen Çerkes kişi ve kurumlarını bir araya getiren 24 Şubat 1919 tarihli ünlü toplantı, ŞKC'nin, Osmanlı'nın varoluşuna her

türlü desteği vermek amacıyla hareket ettiğinin adeta bir güç gösterisi şeklinde ifade edildiği bir etkinliktir. ŞKC merkezinde yapılan, Müşir Fuad Paşa'nın oturum başkanlığındaki bu toplantıya, aralarında Hüseyin Rauf Bey (Orbay) olmak üzere 108 kişi katıldı.

Madde 2- Demeğin izleyeceği gayeler: Kuzey Kafkasya'nın asli unsurlarının milli haklarını savunmak, elde etmek ve adı geçen unsurlar arasında kardeşlik, milli dayanışma ve yardımlaşmayı kurmak ve güçlendirmek; milli karakteri geliştirmek, ilimler ve uygulamalı bilimleri (ulûm ve funûnu) ve özellikle milli eğitimi yaymak ve genelleştirmek; sanat ve ticareti teşvik, yetim çocukları ve yardıma muhtaç aileleri himaye; hastalıklara karşı mücadele ile milli nüfusu arttırmak ve soyun saflığını korumaktır.

Madde 3- Dernek ikinci maddede belirtilen gayelere ulaşmak için herşeyden önce milli dilleri yazılı hale getirerek, milli okullar kurarak milli eğitimi yayacak ve genelleştirecektir. Milli unsurlarının bulunduğu yerlerde şubeler açacak, çeşitli dillerde gazete ve broşürler yayımlayarak ve gereken diğer vasıtalarla tarihini ve milli haklarını uyarlık dünyasına kan ilan edecek ve savunacaktır. Diğer milli kurumlarını oluşturarak milli ve medeni ihtiyaçlarını sağlayacaktır. Milli unsurlar arasında demeğin fikirlerini yaymak üzere, Dernek Genel Merkezi tarafından İstanbul'da bir gazete ve ayrıca bir risale (broşür) yayımlayacaktır.

İttihat Terakki uzantısı hükümetlerin varolduğu süre içinde, Osmanlı'nın İran'da, Azerbaycan'da ve Orta Asya'da olduğu gibi Kuzey Kafkasya'da da etkin olmaya çalışarak, varlığını sürdürme çabalarına, ŞKC üyeleri bölgeye çeşitli yollarla askeri, siyasi ve iktisadi destek sağlamayarak katkıde bulunmuşlardır.

Osmanlı devleti ile sivil, askeri ve iktisadi kader birliği içine girmiş olan bu son Osmanlılar, Kuzey Kafkasya'da yatan köklerine ilişkin karmaşık umutlarının çakıştığı bu konjonktürde, eşi benzeri az görülür bir mücadele içinde olmuşlardır. İttihat Terakki'nin kapanması ve üyelerinin hükümetlerdeki etkisinin azalması sonucu artan baskılar üzerine demek "Şimali Kafkasya Muhacirleri Cemiyet-i Hayriyesi"ne dönüştürülmüştür. 21 Haziran 1919'da ise tamamen kapatılmıştır ■

Bir kitap ve düşündürdükleri...

ÇEKEREK KIYILARINDA

YİSMEYL ÖZDEMİR ÖZBAY

Son zamanlarda okuduğum en ilginç kitaplardan biri olan, Ekim 2006'da yayımlanan bu kitap, Türkiye'nin seçkin maliyecilerinden ve politikacılarından, aynı zamanda saygın bir hemşerimiz olan Zekeriya Temizel'e ait. Kitabı bırakmadan,

Zekeriya Temizel
Aya Kitabevi
Ekim 2006, 1. Baskı
... sayfa, 15,30 YTL.

ara vermeden okudum. Sayın Temizel müthiş bir izlenimci yeteneği ile güçlü ve sürükleyici bir üslupla yazmış kitabını. Okurken kendi çocukluğumu yaşadım hep, Sanki Temizel'in çocukluğunun geçtiği Çekerek kıyıları değil de, Zamantı suyu kıyıları imiş gibi. Sanki olaylar Dırmickıt adlı Abaza köyünde değil de, Uzunayla'daki Kazancık adlı Abaza köyünde yaşanmış gibi. Aynı olanaksızlıklar, aynı sorunlar, aynı yoksulluk, yoksulluğa karşı aynı onurluca direniş. Yol vergisi ödeyemeyen köylüler, yol yapımında çalışmaya zorunlu olarak gidenler, sanki Kazancık köylüleri. Bu olayları dinleyen ya da yaşayan çocuk, Sayın Zekeriya Temizel değil de, Çekerek kıyılarından yüzlerce kilometre uzakta Zamantı kıyılarında yaşayan bir başka Çerkes çocuğu, yani Özdemir Özbay.

Ancak, Sayın Temizel ile Çerkes olmanın ötesinde bir ortaklığımız var. O'nun anlattığı kendi köyünün halkı ile benim mensup olduğum Kazancık köyü halkı, Kuzey Abazaların'nın

Aşkarıwua kolundan olup, Apsılbarıış adı ile anılan bir boyu oluşturmaktadır. Hatta Sayın

Temizel'in köyü ile Uzunayla Aşkarıwua köyleri; Kazancık, Karacaören, Demirboğa, Borandere, Potuklu ile Çorum ili sınırları içinde kalan Bzagua Kıt (Gökören), Tokat yöresindeki Alpuđere, Bulamur köyleri ve Yıldızeli'ne bağılı Halkaçayır köyleri, bugünkü Karaçay Çerkes Cumhuriyeti'nin Habaz rayonundan ayrılanların kurduğı köylendir. Bu kök birliğı diasporada yaşam biçimi birliğini de getirmiş anlaşılır.

Bu ortak kökenden hareket ederek, kitaptaki kimi yer ve zaman yanlışlıklarını açıklamadan geçemeyeceğim. Sayın yazarımızın "Ninduğ" diye tanıttığı, babasının babaannesini olan saygın kişiliğinin anlatımına göre, Sayın Temizel'in baba tarafından büyük atası Hanfen Yusuf'un evlendiğı, yazarın da

büyük büyük babaannesi olan, evde Thaytsıkhu Tatse (Thaytsıkhu Gelin) olarak anılan kadının ailesini Oçamçiralı olarak göstermesi, gerçeklere uymamaktadır. Zira Thaytsıkhu soyu Abhaz olmayıp, Aşkanwu Abazasıdır ve Çerkes sürgününden önce yaşadıkları yer ise bugünkü Karaçay Çerkes Cumhuriyeti'nin Habaz rayonudur. Thaytsıkhu (Kabardeyce anlamı Allah'ı tanıyan) ailesi, bugün Dırmıckıt'ta olduğu gibi Kazancık'ta da yaşamaktadır. Hatta benim amcam Yismeyl Necib'in eşi rahmetli Sariye yengem, Dırmıckıt'tan Kazancık'a gelmiş, benim kuzenlerim yani Thaytsıkhu Sariye Hanım'ın oğullarından Halis Özbay, Almanya'nın Köln kentinde, küçük kardeş olan Muhlis Özbay ise Ankara Bilkent'te oturmaktadır.

Sayın Temizel'in Nınuğ ile yaptığı Çerkes olup olmama, ya da Çerkes asıllı Türk olma üzerine konuşmayı aynen aktarıyorum: Nınuğ, "...Biz bütün Hanfenler'i bu topraklara şehit verdik, artık bizim vatanımız burasıdır" diyordu. Benim ise kafam karışıyordu. Burası bizim vatanımızdı, ama Nınuğ hala Türkçe konuşmıyordu.

Bir gün Nınuğ'a;

- Peki Nına, biz Çerkes miyiz, Türk müyüz? dedim.

Elbette Türküz, dedi.

- Nasıl Türküz, sen Türkçe bile konuşmıyorsun.

Çömeldi, yüzümü iki eli ile tuttu, gözlerimin içine bakarak,

- Biz Türküz ama Çerkes asıllı Türküz. Senin dedelerin bu ülke için canını verdi. Artık vatanın burası. Vatanının adı Türkiye, o halde sen de Türksün. Aynen deden gibi, diğer Hanfenler gibi. Çerkes asıllı bir aileden gelen Türksün ve ataların gibi kendini bir ulusa, bu devlete adayacaksın. Biz vatan korumanın ne kadar zor, vatan kaybetmenin de ne kadar acı olduğunu yaşayarak öğrendik....."

Bu sözler bana asırlık Nınuğ'den ziyade, Sayın Temizel'in politik kişiliğinin ürettiği sözler gibi geldi. Hem de sosyal demokrat olduğu söylenen siyasi partilere yönelik söylemler.

Çerkes asıllı Türk, Boşnak asıllı Türk, Arap asıllı Türk, Gürcü asıllı Türk, Arnavut asıllı Türk, Laz asıllı, Ermeni asıllı, Rum asıllı, Yahudi asıllı, Ya da Süryani asıllı Türk... "Böyle tanımlamalar yapmak ne denli bilimseldir, ne denli gerçektir. Bu, gerçeklere de, bilime de aykırıdır. Hani şöyle dense, "Azeri asıllı Türk, Özbek asıllı Türk, Türkmen asıllı Türk, Kazak asıllı Türk, Kırgız asıllı Türk,.."; bu tür tanımlamaların temelinde bir gerçeklik yatmaktadır.

Ama dünyanın, "Circassien, Çerkessen, Şerakese, Çerkes" gibi Türkçe kökenli olmayan tanımlamalarla andığı, altı bin yıldır Kafkasya'da yaşayan, Turani özelliği olmayan bizlerin, yukarıda da ifade ettiğim gibi Çerkes asıllı Türk olmamız, bilimsel anlamda da mümkün değildir.

Türkiye hepimizin vatanı ve Hanfenler gibi birçok Çerkes aile bu topraklara şehit verdi. Benim amcalarım, Yismeyl Zeki ve Yismeyl Ziya, birisi Sankamış'ta dondu, diğerinin mezarı bile belli değil. Ama bizler Çerkes asıllı Türk değil, Çerkes asıllı Türk vatandaşlarıyız. Sayın Temizel, vatandaşlık bağı ile etnik bağı karıştıracak kadar konulara uzak bir aydın da değil üstelik. Dedğim gibi bu ülkede Çerkes asıllı vatandaşlar olarak, diğer halk grupları ile eşit hakları bulunan onurlu vatandaşlar durumunda yaşamak hepimizin hakkıdır. Sayın Temizel bu sözleriyle, kendisi için ifade ettiği şekilde, yeni kuşakların da kafasını karıştırmaktadır.

Kitabın 110'uncu sayfasında yer alan; "- Nınuğ, yeniden Kafkasya'ya dönmek ister misin? derdim.

- Dönmek istemezdim, gidip dönmek isterdim. Şimdi vatanımız burası. Zaten sizlerin olmadığı yer benim için vatan olmaz ki..." şeklindeki diyalog ise, son 35 yıldır anavatan ile orada kalan ve bizim vatana ait tapumuz olan soydaşlarımızla ilişkilerimizi zararlı sayan,

asimilasyon girdabındaki diaspora Çerkesleri'nin yok olmaması için tek çözümün anavatanına dönüş olduğu, herkes dönemezse bile oradaki cumhuriyetlerimizin anavatan dışında destekçisi olacak diasporik bir çerkes toplumunun her zaman varolması gerektiği inancı ve bu inancı savunanlara karşı tüm bürokratik ve devlet imkânlarını kullanarak karşı koyan kimi Çerkes grup ve görüşlerine, paha biçilmez bir destek sağlanmaktadır. Sayın Temizel gibi ünlenmiş, bakanlık koltuğuna oturmuş, entelektüel çevrelerin tanıdığı bir politikacının yazdığı bu satırların, Çerkes halkına ve Çerkes kültürünü yaşatma çabalarına vereceği zarar hissederek üzülüyorum ve bunu Sayın Temizelin de çok iyi bilmesi gerektiğine inanıyorum.

Sayın Temizel'in kitabında birçok aydının yaptığı bir hata tekrarlanmış ve "Çerkes" sözcüğü hep "Çerkez" olarak yazılmıştır.

Bütün bu eleştiriler bir yana, Sayın Temizel'in izlenimciliğine ve anlatım gücüne hayran kaldım. Bundan sonraki yazılarında, eleştirilerimizi de dikkate alarak daha farklı ve daha gerçekçi eserler vereceğini umuyorum ■

Dilimiz ve iki kitap

KUŞHA DOĞAN ÖZDEN

Maalesef Adige dili kendi doğal gelişim sürecini olması gerektiği şekilde tamamlamaya fırsat bulamamıştır. Uzun yıllar süren Kafkas-Rus savaşları sonucu Kafkasya'nın işgali ve peşinden gelen sürgünlerle Adige dili de Arapça, Rusça, Türkçe ve başka dillerin etkisi altına girmiştir. Muhaceret kesiminde Adigece eğitim imkanı olmadığı ve dilin korunması, geliştirilmesi için gerekli çalışmalar yapılmadığı için, dil gelişmediği gibi günlük hayatta sık kullanılan bir çok kelime de içerisinde yaşadığımız toplumların dilinden dilimize girmiştir. Kafkasya'da da anadilde eğitim olmasına rağmen bu eğitimin yeterli olmayışından ve anadile gerekli önemin verilmeyişinden dolayı Adigece Rusça'dan çok miktarda kelime almış ve kendi özü içerisinde gelişme imkanı bulamamıştır. Bu gün Adige dili yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan dillerden birisidir. Dil konusunda gerek birey, gerek aile, gerekse toplum olarak gerekli hassasiyeti gösterdiğimiz söylenemez. Günde bir kelime öğrenen bir insan yılda 365 kelime öğrenebilir. Toplumumuzun bel kemiği, dilimiz konusunda bu kadarlık fedakarlıkta bulanamıyor olmamız anlaşılır olmadığı gibi oldukça da üzücüdür.

Her dilin bir ruhu vardır ve dil kültürlerin oluşumunda en önemli etkidir. Kültürlerin ve ,o kültüre mensup insanların karakterlerinin oluşma sürecinde de dil yine en önemli etkidir. Bütün Dünya'nın övgüyle bahsettiği Çerkes insanının karakterinin oluşmasında da dilimiz yine en önemli etkidir. Dilimizi kaybettiğimiz takdirde kültürümüzü korumamız, kültürümüzden insan karakterine yansıyan

güzellikleri de korumamız mümkün değildir. ' Bze zimi'am lhepq yi'aqım', (Dili olmayanın ulusu da yoktur) atasözümüz bunu çok güzel ifade eder.

Dil çocuklarımıza ailede öğretilmelidir. Çocuklarına dilini öğretmeyen aileler yarın çocuklarından gelecek çok zor sorularla karşı karşıya kalacaklardır.

Bu konuda özellikle annelere çok görev

düşmektedir. Ruhsuz ve hangi topluma ait olduğunu bilmeyen problemlili çocuklar yetiştirmek istemiyorsa çocuklarına mutlaka anadillerini öğretmeleri gerekmektedir. Ayrıca iki dili birlikte öğrenmenin çocukların zeka gelişimine olumlu katkıda bulunduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır.

Ankara'da Kaf-fed'in öncülüğünde başlatılan Adige dili ile ilgili eğitim çalışmaları son yıllarda bu konuda atılmış en önemli adımdır. Bu çalışmaları en ücra köylerimize kadar taşımak zorundayız. Herkesin dil konusunda yapabileceği bir şeyler vardır. Bugün dilimizi korumamız en temel sorunumuzdur. İnsanın varoluşundan bugüne binlerce yılda oluşmuş ve en zor tarihi koşullarda bile titizlikle korunarak bizlere kadar ulaştırılmış ana dilimizin gözümüzün önünde yok olmasını seyredecek kadar sorumsuz bir toplum olduğumuza inanmak istemiyorum.

Demek, vakıf gibi organizasyonlara da bu konuda çok görev düşmektedir. Her bir kuruluşun anadilin yaşatılması için programlar geliştirmesi uygulaması ve başarı durumunu sorgulaması gerekmektedir. Dilimizin yok olmaması için top yekun bir seferberlik açmamız gerekmektedir.

Adige dili konusundaki kitap, yayın, sesli ve görsel materyal eksikliğini hızla gidemek zorundayız. Bunları yaparken de oldukça titiz davranmak zorundayız. Dil konusunda yapılacak yayınları kılı kırk yarararak hazırlamak zorundayız.

Sözün burasında dil konusunda son yıllarda Kaf-Dav tarafından yayınlanan iki yayından bahsetmek istiyorum. Kuruluşundan bugüne bizlere oldukça güzel eserler kazandıran, toplumumuz için oldukça yararlı faaliyetlerde bulunan Kaf-Dav'ın yayın faaliyetlerinde oldukça titiz ve seçici olma zorunluluğu vardır. Aksi takdirde tüm bilimsel faaliyetlerine gölge düşer. Bahsedeceğim birinci kitap, Ber Hikmet tarafından yapılan bir araştırma. Adigebze (Maqıbzе), Adigece (ses dili) adlı kitap. Kitabın hacmi ve içeriği Ber Hikmet'in ne kadar büyük emek harcadığını gösteriyor. Ancak, eserde savunulan ve çoğunun doğruluğuna inandığım fikirlerin anlatım hatalarıyla anlatılmaya çalışılması eserin inandırıcılığına ve değerine gölge düşürüyor endişesini taşıyorum. Anlaşılması oldukça zor olan ve böylesine iddialı bir kitabı Kaf-Dav yayınlarken, hangi bilimsel süzgeçlerden geçmiştir. Gerekli denetim ve düzeltmelerden geçmemiş bu tür yayınlar, hem yazarların emeklerinin heba olmasına, hem de bilimsel çalışmalar yapacağı umuduyla büyük emekler ve özverilerle kurulan Kaf-

Dav'ın diğer çalışmalarına gölge düşürmez mi? Bu yayınlar şu anda birçok arşivde, kütüphane de yer almış durumdadır ve düzeltilmesi artık imkansızdır. Aşağıda kitabın önsöz bölümünden rasgele aldığım bir bölümünü göreceksiniz hatalı olan bölümler kalın puntalarla yazılmıştır. Maalesef kitabın tamamı aynı şekilde kaleme alınmıştır.

Зы макъым мыпхуэдэу мыхъэнэ ужыкълэу зы бжанэр зэридждыфкълэрэу бзэр мэлажъэр. Ауэ макъ мыхъэнэнщэ бзэшлэныгъэм къызругуэкълэ, клуэ пэтрэ зы псалъэм кыгъэльэгъуэн хуейр зы мыхъэнэ закъуэу мэлъытэри, адыгэбзэм макъ амалыгъуэрэ мыхъэнэ ужыкълэр хэклуэдэжыплэм хуоклуэр. Мыр зишхэм кырыкълуэу шыт адыгэбзэм и лъхугъэр клуэ пэтрэ хошпыр. Макъ амалыгъуэрэ мыхъэнэр мылэжъэжыным зрыхуэкълуэм къызэрыгуэкълэ макъыр зи лъабжъэу ужыгъуэ зилэу шыт адыгэбзэр клуэ пэтрэ бгъэуэ къэнэным хуоклуэр, мэсэклыр.

Yukandaki paragrafta yanlış yazılan kelimelerin metnin akışı içinde yazılması gereken doğru yazılışları Şekil-1'de görebilirsiniz.

1. **ужыкълэ** (*wujik'e*) (*) kelimesini yazar, sanırım 'gelişim şekli, gelişme' anlamında kullanmıştır. Kabardeyce'de böyle bir kelime yoktur. Eğer bu kelime 'gelişim şekli, gelişme' anlamında kullanıldı ise

Metindeki yazılışı (yanlış)	Doğru
1. ужыкълэ (wujik'e)	зыужыкълэ (ziwjkik'e)
2. зэридждыфкълэрэу (zericıfk'ereu)	иджыфу (ıciıfu)
3. къызэрыгуэкълэ (qızerguek'k'e)	кыхэкълэу (qıhek'ıu)
4. клуэ пэтрэ (k'ue petre)	клуэху (k'uehu)
5. мэлъытэри (melhiteri)	кызэрилъытэм (qızerilhitem)
6. лхугъэр (lhxuđer)	лхуэныгъэр (lhxuenıđer)
7. мэсэклыр (mesek'ır)	сэкла мэхур (ek'a mexhur)

Şekil-1

doğru yazılışı **ЗЫУЖЫКЛЭ** (ziwǰhik'e) veya **ЗЫУЖЫ-ЫНЫГЪЭ** (ziwǰhiniǰe) olmalıdır.

2. зэридџыфклэрэу (zericif'k'erew) kelimesinin de herhangi bir anlamı yoktur. Kelimenin sonundaki **-рэу** (-rew) veya **-у** (-w) takısı kaldırılırsa kelime anlam kazanır fakat yine de yazanın vermek istediği anlamı kazanmaz. Yazanın ifade etmek istediği 'okuyabilir şekilde', nin doğru yazılışı **идџыфу** (iǰafu) olmalıdır.

3. кызыэрыгуэкл (qizerguek') kelimesinin Kabardey literatüründeki anlamı 'sıradan, adi' dir. Yukarıdaki paragrafta 'bu nedenle, nedeniye, ...den dolayı' anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla ifade edilmek istenen şey ile ortaya çıkan anlam tamamiyle farklıdır. Bunu ifade etmek için kullanılması gereken kelime, **кыхэклыу** (qıxek'ıu) olmalıdır.

4. клуэ пэтрэ (k'ue petre) kelimesinin anlamı 'giderayak' tır. Yazar bu kelimeyi kitabında 'gittikçe, giderek' anlamında kullanmıştır. Doğrusu **клуэху** (k'uexu) olmalıdır.

5. Мэлытэри (melhiteri) kelimesinin **лбытэн** (lhiten) kelimesinden türetildiğini sanıyorum. Yazar bu kelimeyi '...duğunu düşünerek, ...diğini varsayarak' anlamında kullanmıştır. Bu kelimenin kendisine eylem yüklenemez. Ancak bu kelimenin ifade ettiği fiil bir başka canlıya, nesneye veya varlığa yüklenebilir. Doğru yazılışı **къелытэри** (qélhiteri) veya **елытэри** (yélhiteri) olmalıdır.

6. лыхугэ (lhxuǰe) kelimesi 'doğmuş, doğmuş olan' anlamına gelir. Yazar burada 'doğurganlık' demek istemektedir. Doğru yazılışı **лхуэныгэ** (lhxueniǰe) olmalıdır.

7. мэсэклыр (mesek'ır) kelimesi **секл** (sek'in) kelimesinden türetilmiştir ve metinde bu fiil Adıgece'ye yüklenmiştir. Oysa bahsedilmek istenen şey Adıgece'nin kendisinin 'iğdiş olduğu' dur ve doğru yazılışı **усэкла мэхур** (wusek'a mexhur) veya **сэкла мэхур** (sek'a mexhur) olmalıdır.

Görüldüğü gibi birkaç satırda bu kadar hata vardır. Kitabın diğer bölümlerinde de benzer dil kullanım hataları aynı yoğunlukta devam etmektedir. Toplumumuzun dilini kültürünü yitirmemesi için çalışmak ve çabalamak, bu konuda bilimsel eserler vermek amacıyla kurulan ve kendisinden çok şey beklediğimiz Kaf-Dav'ın dil gibi önemli bir konuda daha titiz ve sorumlu olmasını beklemek sanırım hepimizin hakkıdır. İnanıyorum ki, bu bir titizlik gösterilmiş olsaydı, bu kadar emek harcanan kitabın değeri tartışılmaz, harcanan emekler de değerini bulmuş olurdu.

Her dilde insanlar ifade etmek istedikleri düşünceleri değişik şekillerde ifade edebilirler. Yazanın ifade tarzından uzaklaşmamaya çalışarak yukarıdaki Adıgece metni doğru kelimeler kullanarak yeniden yazmaya çalıştım. Metin şu şekilde yazılabilir:

Бзэр, зы макъым мыхъэнэ зыужыкълэу зы бжанэр идџыфу мэлаџбэр. Ауэ макъ мыхъэнэнщэ бзэшлэныгъэм, зы псалъэм кыгъэлыгъуэн хуейр зы мыхъэнэуэ кызыэрилтытэм кыхэклыу, адыгэбзэм и макъ амалыгъуэмрэ мыхъэнэ зыужыкълэмрэ, клуэху хэклуэдэџыным хуоклуэр. Зишхъэм мыр кыыриклуэ адыгэбзэм, и лхуэныгъэр клуэху хошлыр. Сэкла мэхур.

Bahsetmek istediğim ikinci kitap ise Abaze İbrahim Alhas tarafından hazırlanan ve yine Kaf-Dav tarafından yayınlanan "Türkçe / Adıgece sözlük" adlı çalışmadır.

Dört yüz sayfalık bir çalışmada elbette bazı hatalar gözden kaçan hususlar olabilir. Fakat sözlükteki hatalar kabul edilebilir sınırların çok üzerindedir. Birçok kelimenin Adıgece yazılışlarının yanlış yazıl-

masının yanı sıra yüzlerce kelimenin anlamı da yanlış yazılmıştır. Yapılan hataların daha iyi anlatabilmek için, sadece A- harflerinde yapılan yanlışlıkların bir bölümünü ve doğrularını **Şekil-2'**de yazıyorum.

Aşağıda gördüğümüz yanlışlıklar A harfindeki yanlışlıkların sadece bir kısmıdır. Bu çalışma en azından Kabardeyce konuşabilen bir büyüğümüzün redaksiyonundan geçirilse idi yapılan hataların büyük bir kısmı önlenebilirdi.

Ayrıca sözlükte Adigece'ye başka dillerden girmiş ve halk tarafından benimsenmiş kelimeler ile çoğu dilde aynı şekilde kullanılan enternasyonal kelimelerin yerine Adigece kelime bulma çabasıyla zorlamalara gidilmiştir. Bunun sonucu olarak ta kitaptaki hatalar çoğalmıştır.

Bu sözlük yayınlandıktan sonra Kaf-Dav yönetimini arayarak bu konudaki kaygılarımı kendilerine bildirdim. Özellikle dil konusunda herkesten

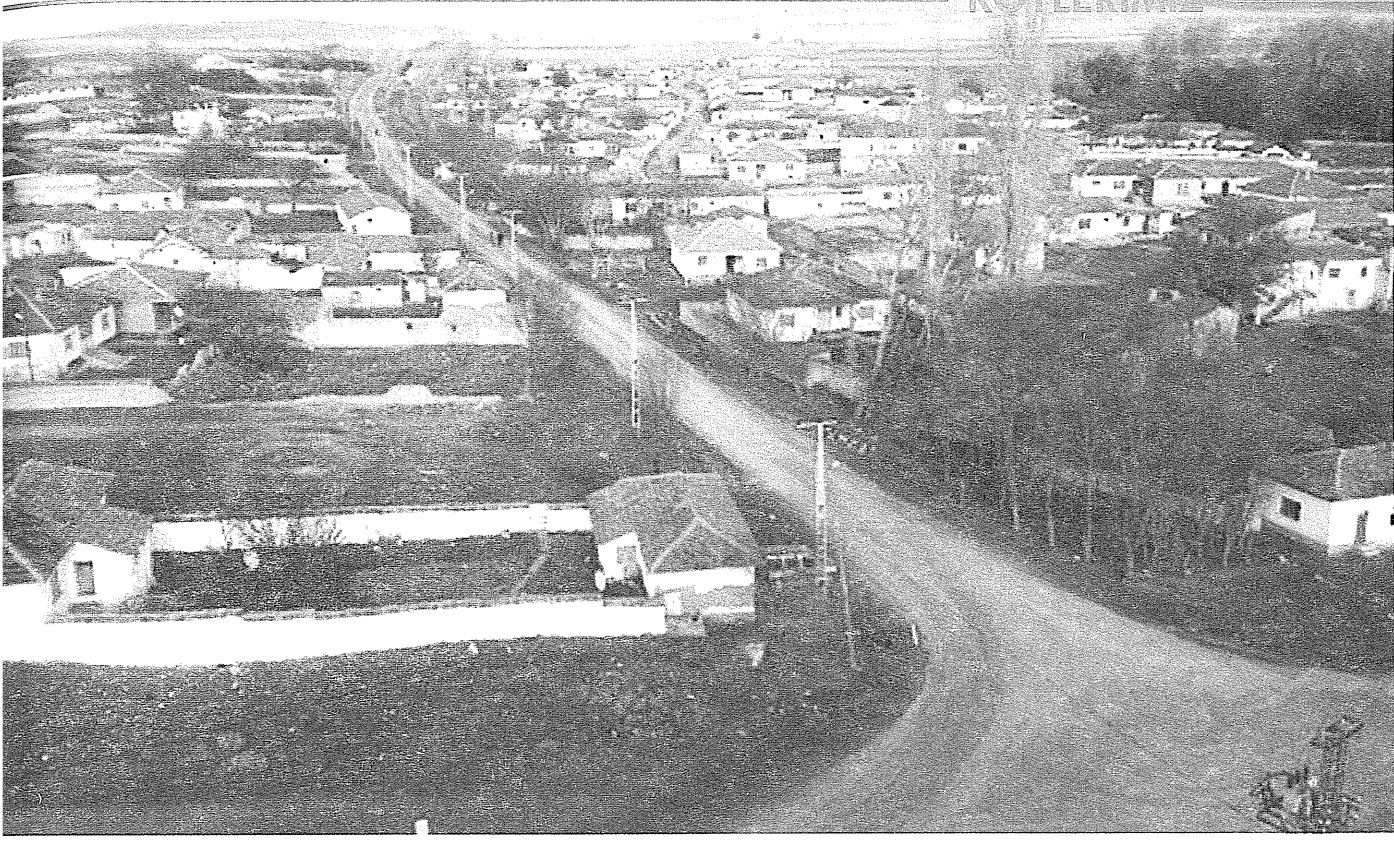
çok Kaf-Dav'ın titiz olması gerektiğini de belirttim. Üzülerek söylemeliyim ki bu yapıcı eleştirim dikkate alınmadı ve daha sonra "Adigece Ses Dili" adlı kitap yayınlandı.

Her iki eserin yazarı da çok sevdiğim samimi arkadaşlarımdır ve bu eleştirileri yaparken asla kendilerini incitmek gibi bir niyetim yoktur. Kendilerinin dilimiz konusundaki duyarlılıklarını ve özverili çalışmalarını yürekten takdir ediyor ve ne kadar çok emek sarfettiklerini tahmin edebiliyorum. Ancak yukarıda da değindiğim gibi yapılan çalışmaları son bir denetimden geçirmediğimiz zaman, dilimizin yanlış öğretilmesi yanında harcanan tüm emekler de ziyan olmaktadır. Bu da az miktardaki kaynaklarımızın ve emeklerimizin israfı olmaktadır. Özellikle Kaf-Dav yönetiminin bundan sonra, en azından dilimiz konusunda daha duyarlı ve sorumlu davranacağı umuduyla hepimize saygılar sunarım ■

Türkçe	Adigece (yanlış)	Adigece (doğru)
ablak	НАПЭХЪУРЕЙ (napexhuréy)	НЭКЪУТЛЭ (nek'ut'e)
abes	ИМЫГЪУЭ (yimig'ue)	ИГЪУЭДЖЭ (yig'uece)
abluka	КЪЭУФЭРЭЗЫХЪА (qewferezıha)	КЪЭУВЫХЪЫН (qewvıhın)
acelecilik	ПСЫНШАГЪЭ (psınş'ağ'e)	ПЛЭШЛЭНЫГЪЭ (p'eş'enıg'e)
acil	ГУЗЭВЭГЪУЭ (guzev'eğ'ue)	ПЛЭШЛЭГЪУЭ (p'eş'eğ'ue)
adam akıllı	ФЫ ДЫДЭУ (f'ı didew)	ЕКЪУРЭ ЕЗЭГЪЫУ (yek'ure yezeg'ıu)
afallamak	ЗЭТЕДИЕН (zetédiyen)	ЛЭНКЫН ХЪУН (ankun xhun)
affedilmez	ХУЭБГЪЭГЪУФЫНКЪЫМ (xuebgeğufınqım)	УМГЪЭГЪУФЫН (wumgeğufın)
affetirmek	КЪЫХУАГЪЭГЪУН (qıhuageğun)	ХУЕГЪЭГЪЭГЪУН (xuegegeğun)
ağlamaklı	ГЪЫНАНЭ (ğınane)	ГЪЫРНЭЛУ (ğırne'u)
ağlaşmak	ЗЭДЭГЪЫН (zedeğın)	ЗЭШЛЭГЪУЭГЭН (zeş'ğueyen)
ahır	ШЭШ (şesh)	БО (bo)
aksak	ЛЪАШЭ (lhaşe)	ШЛАКЪУЭ (ş'aque)
aksamak	ЛЪЭШЭН (lheşen)	ЕШЛЭКЪУЭУЭН (yeş'equewen)
alımlı	ДЭЗЫХЪЭХ (dezıhax)	КЪЕКЪЛУ, ЗЭКЪЛУЖ (qék'u, zek'uj)
alıngan	ГУСЭРЕЙ, ЖЭГЪУЭРЕЙ (guseréy jeğueréy)	ШХЪЭШПЭШТЭ (şhatspeşhte)
alınmak	ЖАГЪУЭ ХЪУН (jağue xhun)	ИШХЪЭ ХУЭХЪЫН (yişhha xuehın)
allık	КЪЭПЛЪЫЖЪЫН (qepłıhıjın)	ДЭХЪЭРЭН (deharen)
anılaşılмак	УКЪАШЛЭН (wuqaş'en)	УЗЭХАШЛЫКЪЫН (wuzexaş'ık'm)
anılaşма	ЗЭГУРЫЛУЭН (zegurı'uen)	ЗЭГУРЫЛУЭНЫГЪЭ (zegurı'uenıg'e)
anılaşмак	ЗЭГУРЫЛУА (zegurı'ua)	ЗЭГУРЫЛУЭН (zegurı'uen)
avunmak	ЗЭГЪЭДЭЛУЭЖЫН (zeğede'uejın)	ЗЫТЕГЪУЭУН (zit'egewun)
avutmak	ГЪЭДЭЛУЭН (ğede'uen)	ГЪЭУДЭЛУН (ğewde'un)

Şekil-2

(*) Latince yazılan bütün kelimeler, sadece Türkçe bilen insanların rahat okuması için bir format olup, bir alfabe değildir.

Türkiye'nin en büyük Oset köyü

POYRAZLI

Hazırlayan: (TSORİTA) A. HALUK KARAASLAN
(TSORİTA) RESUL KARAASLAN - (ZAGGUTA) HAYATİ TİMUR

Yozgat'ın Boğazlıyan ilçesine bağlı Poyrazlı köyü, 1170 m. rakımda kurulmuş, düzenli mimarisi ve kültürüne gösterdiği özen açısından örnek köylerimizden biri olmasıyla birlikte, 80 hane ve 360 kişilik nüfusuyla da Türkiye'deki en büyük Oset köyü durumundadır.

Poyrazlı Köyü, 1800'li yılların sonunda, Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden bir grup Oset tarafından kurulmuştur. İlk yerleşim yeri Kars'ın Sarıkamış ilçesi Göcehaman bölgesidir. Dört yıl burada kaldıktan sonra içlere doğru, Kafkasya'yı her zaman hatırlatacak bir yere gelinir. Burada adı "poyraz" olan çeşmeden ilk içilen suyun anısına ve sık esen poyrazın da etkisiyle, köye Poyraz adı verilir.

Köyün yerleşim alanı düzlük, meraları ise küçük tepeler halindedir. Rakım 1170 m. civarındadır. İklim karasal, bitki örtüsü bozkırdır. Bugünkü Poyrazlı, Yozgat'ı Kayseri'ye bağlayan Atatürk Yolunun 65. km.sindedir. Poyrazlı'ya gelmek isteyenler, Kayseri

Düvenönü'nden Boğazlıyan minibüslerine binerek, Boğazlıyan'dan Poyrazlı Köyü arabasıyla gelebilirler.

Günümüz Poyrazlı'sı 80 hane ve 360 civarı nüfusu ile Türkiye'nin en büyük Oset köyüdür. Bu değerler kışlık nüfusa aittir. Köyün geçim kaynağı, tarım ve hayvancılıktır. Tarım ve hayvancılıktaki gerileme, Poyrazlı halkını da direk etkilemiş ve göçe zorlamıştır. Bu nedenle köyün büyük bölümü köy dışında ikamet etmektedir.

Yukarıda saydığımız sebeplerden dolayı, boşalmaya başlayan Poyrazlı'nın yarığını kurtarmak için, gençlerin girişimiyle ve bütün Poyrazlı halkının desteği ile bir adım atılarak, 1999 Temmuz ayında "1. Poyrazlı Buluşma Günü" düzenlendi. Amaç; sayıları 2500-3000 civarında tahmin edilen bütün Poyrazlıların, birkaç günlüğüne de olsa köye getirilmesi, köye yönelik projelerin hayata geçirilerek sorunların çözülmesi vs. idi.

Atılan bu ilk adımdan sonra, bugüne kadar yapılanlara bir göz atacak olursak;

* 15-16 Temmuz 2006 tarihinde, Poyrazlı Buluşma Günü'nün sekizincisi yapıldı.

* Köyün yeraltı sularının yeryüzüne çıkarılıp değerlendirilmesi için, Poyrazlı Sulama Kooperatifi kuruldu. Bu kooperatif halen çalışmalarını sürdürmektedir.

* Öğrenimlerinde ekonomik yönden zorlanan öğrencilere, imkanlar nispetinde burs sağlandı.

* Her yıl ilkbaharda köye ait bir alanda, fidan

dikimine başlandı.

* Köyde evi olmayanlara maddi ve manevi destek verilerek, yeni evlerin inşasına başlandı. Bu sayede emekliler köye dönmeye, diğer gurbetçi Poyrazlılar yaz tatili için köyle gelmeye başladılar. Böylece köyün nüfusu yaz döneminde 2 bin kişiyi aştı.

* Mera islah çalışmaları başlatılmış, böylece proje bittiğinde köyde hem hayvancılığın gelişmesi, hem de toprak örtüsünün korunması planlandı.

* Köyde bir Kafkas Halk Dansları çocuk ekibi kuruldu.

* Köy ilkokuluna, muhtarlığa, sağlık ocağına ve kütüphaneye bilgisayar temin edildi.

* Kurulan kooperatif aracılığıyla 50 aileye 50'şer adet koyun alımı sağlandı, 2005 yılı mart ayında 2.500 koyunun teslimi yapıldı. Küçükbaş hayvan sayısı 5 bini aşarken, bu sayede köyün ekonomisine canlılık kazandırıldı.

* Alt yapıyla ilgili çalışmalara paralel olarak, kanalizasyon döşemesi yapılarak, asbestli olan eski su boruları yenileriyle değiştirildi.

Ana dil yarışması

Diasporada yaşayan tüm Çerkesler'de olduğu gibi, Poyrazlı'da da ana dilini konuşmama, konuşamama sorunu yaşanmakta. Yeni nesli ana dilleriyle konuşmaya özendirme amacıyla, 13 Temmuz 2005 tarihinde, çocuklar arasında Osetce konuşma yarışması düzenlendi.

Birincinin 500, ikincinin 300 ve üçüncünün 200 YTL ile ödüllendirildiği yarışmanın bu sene ikincisi düzenlendi. Yarışmaya bu katılımın daha fazla olması ve birincisine oranla daha çekişmeli geçmesi, düşüncelerimizin ve projenin olumlu yönde ilerlediğini göstermesi açısından iyi bir örnek teşkil etti. Yurt dışında yaşayan hemşerilerimizin de maddi destek sağladığı yarışmayı, geçen senenin de birincisi Zoloyti Umut Aydoğan (10) kazandı. Yarışmada ikinci Cansokta Melike Kılıç (10) olurken, üçüncülüğü ise Carasti Çiren Çelik (9) aldı.

Poyrazlı halkının diğer bir özelliği de geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olmasıdır. İnsan ilişkilerinde komşusunun sorununu kendi sorunu gören geleneksel düşünce şekli hakim olup, problem ortaya konup görüşülmekte ve çözüme hep birlikte gidilmektedir. Cenaze merasimleri ve düğünler önemli günlerdir. Poyrazlı toplumu için ortak hareket edilmesi gereken

Poyrazlı köyünün çocukları arasında, 2006 yılında ikincisi yapılan Ana dilini en güzel konuşma konulu yarışmanın birincisi on yaşındaki Zoloyti Umut Aydoğan (ortada) oldu. Yarışmada ikinciliği, aynı yaşta Melike Kılıç (sağda) alırken, dokuz yaşındaki Carasti Çiren Çelik (solda) üçüncü oldu.

en önemli unsurlardır. Cenazenin; acısı paylaşılıp hafifletilecek, düğünlerin ise paylaşılıp sevinci artırılacak olaylar olduğu felsefesi hakimdir.

Cenaze evinde belli bir süre yemek pişirilmez, komşular tarafından temin edilir. Cenaze evinin yapılması gereken işleri; köylüler tarafından ortaklaşa hareket edilerek bitirilir. Cenaze evine başsağlığı için gelen kimseler; büyükten küçüğe sıralanarak içeri girerler. Büyük olan cenaze ailesinin büyüklerine dönerek başsağlığında bulunur. Hiçbir şekilde tokalaşma ve benzeri hareketler olmaz. Bunun sebebi ise bildiğiniz gibi cenaze ailesini oturkalk, tokalaş-kucaklaş vs. şeklinde yormamaktır.

Düğünler ise bayram havasında kutlanır. Mevsimine göre 2-5 gün arası sürer. Düğün evinin düğün hazırlıkları için yaptığı çalışmalara tüm köy halkı katılır. Düğünler; tarihten bugüne korunan gelenekler eşliğinde ve köye özgü yemeklerle, Kafkas oyunlarıyla, paylaşımın mutluluğuyla en güzel şekilde gerçekleşir. Evlilikte bazı kurallar hiçbir şekilde değişmemiştir. Bunlardan birisi de akraba evliliğinin Poyrazlı'nın yakınından bile geçmediğidir. Yedi göbek olarak tabir edilen akrabalık derecesi içinde kalanların evlenmesi kesinlikle mümkün

Fotoğrafının çekildiğini gören Batraz, güzel bir poz vermeyi ihmal etmedi.

değildir. Yazılı olmayan kurallar bunu gerektirmektedir. Türkiye'nin yıllardır başına bela olan akraba evliliği sorunları Poyrazlı'da hiçbir zaman yaşanmamıştır.

Önemli geleneklerden birisi de komşularla olan ilişkilere dir. Beraber büyüyen komşu çocukları kardeş sayılır, bu yüzden de evlenmelerine hoş bakılmaz. Komşunun yapılacak işi bütün imkanlar seferber edilerek bitirilir. Komşu yaşlı ise babaanneden, büyükbabadan farklı görülmez. Aynı derecede saygı sevgi gösterilir. Yaşlılar köyün en saygı gören, her durumda danışılan uzmanı, anlaşmazlık durumunda hakemi, kısacası köyün her şeyidirler.

Poyrazlı halkı eğitime verdiği önemi, ülke eğitim politikalarının yıllarca savunduğu "kız çocuklarının okutulması" yönündeki adımı da uzun yıllar önce atmış, başarılı da olmuştur. "Ailede temeli anneler atar" felsefesi hakim olup, bu konuda çocuğun eğitimi olması, annenin eğitimi olmasından geçer bilinci yaygındır.

Poyrazlı'nın kendine özgü yemekleri bulunmaktadır. Bunlarda bazıları; börek olarak tabir edebileceğimiz akcindir. Akcin; peynirli, ıspanaklı, kıymalı, sebzeli, patatesli vb. içlerle yapılır. Manti benzeri kabunda da benzer iç malzemeler kullanılır. Çerkes tavuğu da sevilen yemekler arasındadır. Mamurse, sosere gibi sayamadığımız birçok yemek çeşidiyle zengin bir mutfak kültürüne sahiptir Poyrazlı...

Komşu köylerle kültürü farklı olmasına rağmen hep iyi ilişkiler içinde bulunmuştur Poyrazlı halkı. Ortak faaliyetlerde bir araya gelmekte, özellikle sportif alanda bir çok müsabakayla dostluklar perçinlenmektedir.

Özetle Poyrazlı; eğitimiyle, kültürüyle, komşuluk ilişkileriyle vs. geçmişten bugüne öncü ve örnek bir köy olmuştur. Yeni nesil de bu zorlu görevi aynı sorumluluk anlayışıyla yürütmekte kararlı görünüyor ■

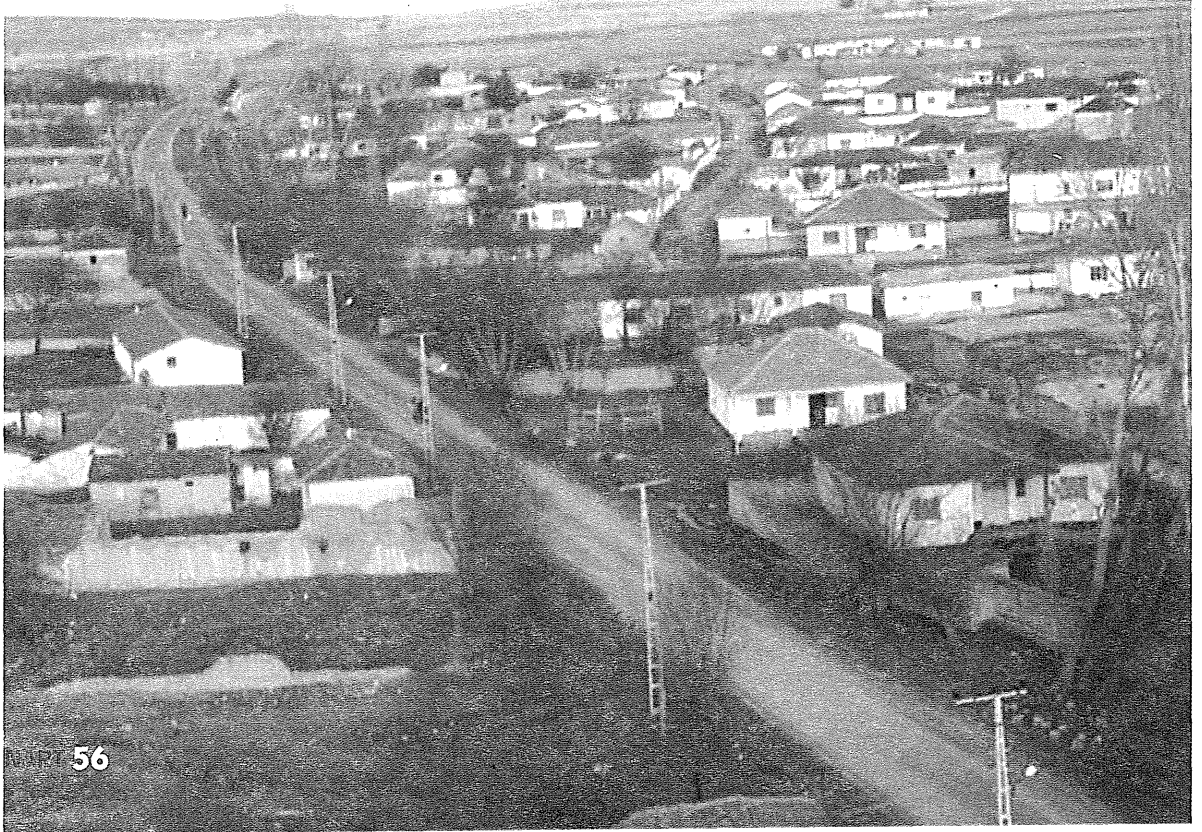

Yozgat'taki Çerkes köyleri:

Köy ismi	Bağlı olduğu ilçe	Boy ismi
Ayvalı	Sorgun	Abaza
Osmaniye (Burun Ören)	Sorgun	Abaza
Güngören	Sorgun	Çeçen
Kesikköprü	Saraykent	Abaza
Arpalık	Sankaya	Abzeh
Kargalık	Sankaya	Şapsığ
Kara ali	Sankaya	Şapsığ
Karabacak	Sankaya	Asetin
Boyalık	Sankaya	Asetin
Kayapınar	Sankaya	Asetin
Poyrazlı Köyü	Boğazlıyan	Asetin
Boğazköy	Akdağmadeni	Şapsığ
Çayırözü	Çekerek	Abaza
Fuadiye	Çekerek	Abaza
Başpınar	Çekerek	Kabardey
Ağılı	Aydıncık	Abaza
Mercimekören	Aydıncık	Abaza
Çerkesbakır	Aydıncık	Abaza
Kuşsaray	Aydıncık	Şapsığ

Poyrazlı'da yaşayan sülaleler:

Tsorita	Marzoyta
Tsarikate	Daguyta
Taysavta	Goçita
Gagulata	Cansokta
Cosda	Bicigate
Şikota	Kinata
Carasta	Zoloyta
Hegilata	Godota
Zagguta	Dumanış
Kosharta	(Kabardey)
Tavkazakta	Marşan (Abaza)

Kabardey dilinin Uzunyayla'daki yapısına bir bakış

Yrd. Doç. Dr. NURAY ALAGÖZLÜ
Başkent Üniv. Eğitim Fakültesi

Özet:

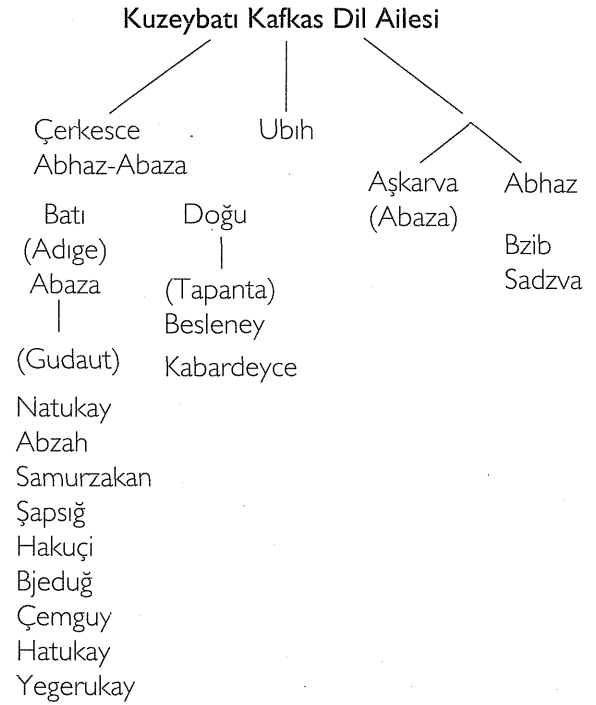
Bu yazı, bugün Uzunyayla Bölgesinde konuşulan Kabartayca'nın yapısı üzerine yapılmış bir ön inceleme aktarmaktadır. Sözdiziminden ziyade, ismin ve fiilin biçimbilgisi üzerine odaklanmıştır. Kabartayca'nın yapısı konusundaki bu ön inceleme daha sonra Kabartayca ve Türkçe arasındaki geçişleri (dil kaydırımı) üzerine yapılmış bir araştırmaya temel oluşturmuştur. Bu yazıda Kabartayca'nın biçimbilgisi (morphology) üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca, daha sonra bu bölgede yapılabilecek dil çalışmalarına da yol göstereceğine inanılmaktadır.

I. Giriş: Kabartay Dili

Kabartay dili, Hint-Avrupa dil ailesinden olan kuzeybatı Çerkez dillerinin kuzey üyesidir. Bu dil grubu bir zamanlar, Azak Denizi ve Taman Yarımadası'na kadar uzanan ve sonra Osetyalıların bölgesiyle buluşana kadar, Kuban nehrinin güney doğusuna kadar giden, ve daha sonra da güneye doğru çıkarak bir güney Kafkasya halkı olan Svanların bulunduğu dağlık bölgeye giren ve böylelikle de kaba bir üçgen oluşturan Kafkas dağ silsilesinin kenar bölgesini kapsıyordu (Colorusso 1992:2). Kabartaylar, Adigeler ve Ubihler'in tamamı kendilerini Adige olarak adlandırıyorlarsa da, Kabartayca bütünüyle kabilesel bir addir. Kuzeybatı Kafkas dil ailesi aşağıda gösterilmektedir (Şekil 1).

Kabartayca, bugün Kabartay-Balkar Cumhuriyeti'nde ve civar yerlerde yaklaşık 300 bin insan tarafından konuşulmaktadır (Colorusso 1992:2-3). Kafkasya'dan büyük toplu göç sonrasında, Kabartaylar dillerini yaşadıkları ülkelere götürmüşler ve göç zamanında sahip oldukları lehçeyi korumuşlardır. Bugün Uzunyayla bölgesi dahil Anadolu'da kullanılan lehçe, Anadolu Kabartay dili, özellikle, sözcüksel anlaşma açısından, sözcüksel boşlukları telafi etmek

için Türkçe'den sözcükler aldığı için, Kafkaslarda konuşulan Kabartay lehçesine gerçek anlamda uymayabilir; ancak Rusça'dan sözcükler alan Kafkas Kabartay dili uzun yıllara hükmetmektedir (Eser 1996).

Şekil 1. Kuzeybatı Kafkas dil ailesi (Colorusso 1992:2)

2. Kabartay Dilinin Söz Dizimi

Hem isim hem de fiil eklemeli özellikler taşıdığı için, Kabartay dilinin sözdizimi, çoğu ögesinin köke bağlı olması (cliticising) hususiyetiyle çok karmaşık bir tabiata sahiptir.

Temel Tümcecik Yapısı, temelde özneye başlar ve fiille biter. Kabartayca fiillerin katı bir şekilde tümcenin sonunda yer aldığı bir dildir.

Se txilhir qesschtas (Ben kitabı aldım)
İsim –Sıfat tümceleri (copular sentences) sıfır fiil içerir.

psaasa-r daaxa -o-s (Kız güzeldir)

Özne abzolutif (ismin yalın hali)dir. İsim ve sıfat statif (durağan) zaman belirtir ve olumlu fiil kipi halindedir. Temel sözcük düzeni, özne-tümleç-zaman fiil kipi şeklindedir. İsim-Sıfat tümceleri (copular sentences), fiil uyumu, zamirler açıkça ifade edilmemişse görülür (Colorusso 1992).

Kabartaycada fiil her zaman tümce sonunda yer alır. Kabartay dili ergatiftir. Bunun anlamı, geçişli bir fiilin nesnesi ve geçişsiz bir fiilin öznesi arasında şekilsel bir paralellik olmasıdır (yani aynı durumu gösterirler) ve bunlar "abzolutif" olarak adlandırılır; bu durumda geçişli fiilin öznesi ergatif olarak adlandırılır (Crystal 1991:1-2).

3. İsmın Bıçım Bılgısı

Sözcük oluşturma kuralları farklı üretkenlik derecelerine sahiptir (Colorusso 1992). Örneğin, Kabartay dilinde "el" anlamına gelen [A] sözcüğü diğerlerinin birleşmesiyle birçok yeni sözcükler oluşturur (Domaniç, 1988). Kabartay dilinde tek bir sesbirim bile anlam değişikliğine sebep olur.

-VEN- (vurmak) ile A-VE, "el çırpma" anlamına

-LLE- (kap, kapak) ile A-LLE, "eldivenler" anlamına

-PŞE- (boyun) ile A-PŞE, "bilek" anlamına gelir.

(Örnekler, Domaniç 1998'den alınmıştır)

Kabartayca dili eklemeli bir dil olduğu için, isim tıpkı fiil gibi oldukça karmaşık sözcük oluşturma kuralları gösterir. Bunların nasıl işlediğine dair bir fikir vermek amacıyla, kaynak olarak Colorusso (1992:47-55)'den yararlanarak, aşağıdaki bölüm hazırlanmıştır.

3.1.- İsmın Cinsiyeti (gender)

Dilbilgisel bir isim cinsiyeti yoktur ancak isim cinsiyeti ile ilgili sınırlı ayırmalar yapılabilir.

[Öm.1] /chib/ insanlar – erkek

[Öm.2] /chibz/ insanlar - kadın

3.2. Çoğul İsim

İki sayı ayırt edilebilir: tekil (belirlenmemiş) ve çoğul (genellikle belirli). Belirlenmiş olan çoğullar belirgindir ya da belirsizdir fakat spesifikdir ve belirlenmiş abzolutif durumda gösterilir.

[Öm.3]

Tekil: l-/l/

adam

Çoğul:/l/-ha-r/

adam – çoğul - abzolutif

adamlar, belirli adamlar

[Öm.4] /fiz/

/fiz-ha-r/

kadın – çoğul - abzolutif

kadın kadınlar, belirli kadınlar

3.3. Sıfatlar

Sıfatların biçimbilgisi, aşağıda sınıflandırılıp örnek-lendiği gibi, şaşırtıcı derecede karışıktır.

1. Yüklem sıfatları

a) Geniş zaman formları

Kabartay dili, durağan bir kuvveti olan olumlu ek /-s/ ile sıfır-bağlama (zero copula)'dan yararlanır.

[Öm.5] /psaasa-r daaxa -o-s/

kız-abzolutif-güzel-olmak-olumlu tümce eki "Kız güzeldir"

b) Geçmiş zaman formları

[Öm.6] /psaasa-r daaxa-o-ay-s/

kız-abzolutif-güzel-olmak-geçmiş-olumlu tümce eki

2. Bağımlı Sıfatlar

Bir isme bağımlı olan sıfatlar doğrudan isim ek olarak eklenir.

[Öm.7] /psaasa-daaxa/

kız-güzel "güzel kız"

[Öm.8] /psaasa-daaxa-ha-r/

kız-güzel-çoğul-abzolutif "güzel kızlar"

[Öm.9] /psaasa-daaxa-cık' -ar/

kız-güzel-küçük-abzolutif

"küçük güzel kız"

3. İşaret Sıfatları

Üç derece işaretleme vardır: o, bu, ve diğeri.

/a-/ , /me-/ ve /a-dray/

[Öm.10] /mı-zıg-ır/

bu-ağaç-Abzolutif

bu ağaç

[Öm.11] /maw-zıg-ha-r/

o-ağaç- Abzolutif

o ağaçlar (uzakta ama görülebilir)

[Öm.12] /a-zıg-ha-r/

bu/o ağaç-çoğul- Abzolutif

bu/o ağaçlar (konuşmacıya görünmez)

3.4. İsmın Halleri (cases)

Kabartay dilinde dört durum vardır: nominatif, ergatif-oblik, enstrümantal-yönsel ve spesifik (Jaimoukha 2006).

Nominatif Durum

Nominatif durum xet? kim? ya da sit? ne? sorusuna yanıt verir. Bu durumla ilişkili ek,-p, -ve r'dir. Nominatif durumda ismin yerin kullanılan isim ya da zamir, tümcenin öznesi olarak hareket eder.

[Öm.13] Sch'aler yoje

Çocuk-okumak-şimdiki zaman

Çocuk okuyor.

[Öm.14] Se txilhir qesschtas

Ben-kitap-nominatif-almak-geçmiş zaman

Ben kitabı aldım.

	1. tekil		2. tekil		1. çoğul		2. çoğul	
nominatif	se	ben	, we	sen	, de	biz	, fe	siz
ergatif - oblik	se	ben, ben, bana	, we	sen, seni, sana	, de	biz, bize, bizi	, fe	siz, sizi, size
enstrümantal - yönsel	serch'e	benim ile, benim tarafımdan	, werch'e	senin ile, senin tarafından	, derch'e	bizim ile, bizim tarafımızdan	, ferch'e	sizin ile, sizin tarafınızdan
spesifik	seru	benim	, weu	senin	, deu	bizim	, feru	sizin

Tablo 1. Birinci ve ikinci tekil ve çoğul şahıs zamirleri

Ergatif-Oblik Durum

Ergatif-oblik durum –m ekiyle ilişkilidir.
[Öm.15] Se yeghejak'wem wipsch'e yestas
Ben-öğretmen-Erg-OblikK-soru-sormak-geçmiş zaman

Ben öğretmene bir soru sordum. [sözcük sözcük:
Ben öğretmene bir soru verdim]

[Öm.16] De abixem diteipselhihas

Biz-onları –Erg-oblik-biz/konuşmak-geçmiş zaman
Onlar hakkında konuştuk;

[Öm.17] Se qalem sischi'asch

Ben-kasaba-Erg-oblik-olmak (ya da oturmak)-
geçmiş zaman

Ben kasabadaydım.

Araç ve Yön Belirtme (Enstrümantal-Yönsel Durum)

Enstrümantal-yönsel durum, xetch'e? kim tarafından?, sitch'e? ne ile ya da ne tarafından?, denech'e? nerede? hangi tarafta? sorularına yanıt verir. Bu durumla ilgili ek –ke' dir.

[Öm.18] Qerendasch'ke sotxe

[Se] kalem-ile (Enst.-Yön)-ben-yazmak-şimdiki zaman

Ben bir (kurşun) kalemle yazıyorum.

Yönsel durum açısından ise, ilişkili anlamın, son varılacak noktaya dair tam bir belirleme olmaksızın bir hareket yönünün göstergesi olmasıdır.

[Öm.19] De qwazhem'ke dok'we

Biz-köy-e doğru (Enst.-Yön)-gitmek-şimdiki zaman

Biz köye doğru [köy yönünde] gidiyoruz.

Bazen, bu durum belirgin olarak bazı nesnelere bağlantılı olan hareketi ya da faaliyeti gösterebilir.

[Öm.20] Nobe diy yejap'emk'e nisch'ihe

Bugün-bizim-okul-a (Enst-Yön)-gelmek-emir
Bugün bizim okulumuza gel.

Spesifik Durum

Bu durumdaki isim, oblik nesne rolünü oynar.
Xetu? [Kim?] ve situ? [Ne?] sorularına yanıt verir. –y, –u, –ue ekleriyle ilişkilidir. Bu durum, bir bütünden

bazı bölümlerin seçimini gösterir.

[Öm.21] Foshighwu zi kiyogram qessschexwasch
Ben bir kilogram şeker satın aldım.

3.5. Zamirler

Şahıs Zamirleri

Şahıs zamirlerinin çekimleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablolarda görüldüğü gibi, 1nci ve 2nci tekil ve çoğul şahıs zamirleri ve nominatif ve ergatif-oblik durumlarda kullanılmaz. Zamirimsi kök değişmeden kalır.

Şahıs Gösterici Zamirler

Şahıs gösterici zamirlerin çekimleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Üçüncü şahıs zamirleri “-ap-”, “-ar-” geçişsiz fiillerle özne olarak kullanılır.

[Öm.22] ar matxe

o-yazmak-şimdiki zaman

o yazıyor (o yazar).

[Öm.23] ar melaje

o-çalışmak-şimdiki zaman

o çalışıyor.

Üçüncü şahıs zamiri “-abi-” geçişli fiillerle özne olarak kullanılır.

[Öm.24] abi adigebzer yeyj.

o (Erg- oblik)-Çerkezce-nom.-çalışmak-şimdiki zaman

o Çerkesce çalışıyor.

Soru Zamirleri

Kabartay dili, şu soru zamirleri sahiptir: xet? kim?

nominatif	ar	0	axer	onlar
ergatif-oblik	abi	o, onu, ona	abixem	onları, onlara
enstrümantal-yönsel	abich'e	onunla, onun tarafından	abixemch'e	onlar ile, onlar tarafından
spesifik	aru	onun	axeru	onların

Tablo 2. Üçüncü tekil zamirler ve üçüncü çoğul zamirler

	Şahıslara işaret eden zamirler		Diğer nesnelere işaret eden zamirler	
nominatif	,xet,(ir)	kim, kimin	,sit(ir)	ne
ergatif-oblik	,xet,(im)	kim, kime	,sit(im)	ne
enstrümantal-yönsel	,xet,(im)ch'e	kimin ile, kimin tarafından	,sit(im)ch'e	ne ile, ne tarafından
spesifik	,xetu	kimin	,situ	neyin

(insanlar için) *sit?* ne? (hayvanlar, bitkiler, cansız nesnelere, kavramlar için) *dextene?* ne?, *xet yey?* kimin?, *dara ne*, *dapsche?* kaç tane?, ne kadar?, *dapxwede?* ne?

Soru zamirlerinin kalanı (*dara?* ne?, *xet yey?* kimin?, *kime?* hariç) özel bir ayrıma biçimi yoktur. *Dara?* ne? zamiri çekimsizdir. *Xet yey?* kimin?, *kime?*, belirli ya da belirsiz bir forma sahip olup olmamasına göre çekilir.

4. Fiilin Biçim Bilgisi

Eklemler dillerin bir temsilcisi olarak Kabartay dili sesletim ve bilişsel olarak bir bütündür. Her biriminin net olarak bire-bir şekilde özel bir anlam ifade ettiği, uzun birimler dizisinden oluşmuştur (Crystal 1980). Bir biçimbirim (morfe) bir tümcenin yapabileceğini tam olarak ifade edebilir. Biçimbirim içerisinde hiyerarşik ya da çizgisel (lineer) yapıya sahiptir. Değişken bir biçimbirim düzeni vardır.

Kabartayca'da fiil, onun karmaşık yapısını doğrulayan, değişken işlevlere sahip örnekleri, sonekleri ve çevresel ekleri içermektedir. Çoğunlukla basit olan fiilin kökü bile türevsel yapıda birkaç öneke sahip olabilir (Colorusso 1992).

4.1. Fiilde Sonek Durumu

Kabartay dilinde fiil, sayı, zaman, fiil kipi ve olumsuzluk için öneklere sahiptir. Gövdeden (stem) sonra tümcedeki sözdizimsel yapıyı yansıtan bir dizi klitik (telaffuzda yanındaki sözcüğün bir parçası olarak işlem gören ve çoğunlukla aksansız ya da bitişik olan sözcük) takip eder. Bir zarf ya da zarfa benzeyen bir öge sağ tarafa bitişik bir şekilde bir ek olarak görünebilir (Colorusso 1992).

[Öm.25] (Fiile zarf ekleme) /hı/- "etrafında" te'psalı-hı-aas

Ø-(3'üncü şahıs)- Ø-(3'üncü şahıs)-konuşmak-etrafında-geçmiş zaman-ek

O onun (bir konu) hakkında konuştu.

[Öm.26] Ahar leja-a -ha-ım

Onlar çalışmak-geçmiş zaman-çoğul-olumsuz Onlar çalışmadılar.

Zamanlar

Kabartayca' da zamanlar aşağıda örnekleriyle gösterilmiştir. (Tablo 3., 4., 5.)

Şimdiki sürekli zaman (la'je: çalışmak)		Geniş zaman (yeye: okumak)	
Se sola'je	çalışırım, çalışıyorum	Se kitabım soge	kitabı okurum, kitabı okuyorum
We wola'je	çalışırsın, çalışıyorsun	We kitabım woge	kitabı okursun, kitabı okuyorsun
Ar mela'je	çalışır, çalışıyor	Abi kitabım yoge	kitabı okur, kitabı okuyor
De dola'je	çalışırsınız, çalışıyorsunuz	De kitabım doge	kitabı okursunuz, kitabı okuyorsunuz
Fe fol'a'je	çalışırsınız, çalışıyorsunuz	Fe kitabım foge	kitabı okursunuz, kitabı okuyorsunuz
Ahar mela'je	çalışırlar, çalışıyorlar	Abixem kitabım yoge	kitabı okurlar, kitabı okuyorlar

Tablo 3.

Kesin gelecek zaman		Muhtemel gelecek zaman	
Se slejenus	[Kesinlikle] Çalışacağım.	Se lejens	[Muhtemelen] Çalışacağım.
We wlejenus	[Kesinlikle] Çalışacaksın.	We wlejens	[Muhtemelen] Çalışacaksın.
Ar lejenus	[Kesinlikle] Çalışacak.	Ar lejens	[Muhtemelen] Çalışacak.
De dlejenus	[Kesinlikle] Çalışacağız.	De dlejens	[Muhtemelen] Çalışacağız.
Fe flejenus	[Kesinlikle] Çalışacaksınız (çoğul sen)	Fe flejens	[Muhtemelen] Çalışacaksınız (çoğul sen)
Ahar lejenus	[Kesinlikle] Çalışacaklar.	Ahar lejens	[Muhtemelen] Çalışacaklar.

Tablo 4.

Fiillerde durağan geçmiş zaman, gövdenin sonuna durağan olumlu fiil soneki olan "as" eklenerek süregelen geçmiş zaman "at" eklenerek oluşturulur:

Geçmiş zaman		Sürekli geçmiş zaman	
Se kitabım seigas	Kitabı okudum.	Se slejat	Çalışıyordum.
We kitabım weigas	Kitabı okudun.	We wlejat	Çalışıyordun.
Ar kitabım yegas	Kitabı okudu.	Ar lejat	Çalışıyordu.
De kitabım deigas	Kitabı okuduk.	De dlejat	Çalışıyorduk.
Fe kitabım feigas	Kitabı okudunuz.	Fe flejat	Çalışıyordunuz.
Ahar kitabım yeigas	Kitabı okudular.	Ahar lejat	Çalışıyorlardı.

Tablo 5.

Fiil Kipi

Fiil kipleri, olumlu-bildirim, olumsuzluk, gerçek olmayan durum bildirim, optativite (istek bildirim), hortativite (cesaret bildirim), soru ve emir gösterir. Bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

[Öm.27] (Emir)

gagua!

Gell!

[Öm.28] (Olumlu bildirim)

slejenus

Ben-çalışmak-gelecek-olumlu

Ben çalışacağım.

Olumsuzluk

Olumsuzluk /-ım/ soneki ile gerçekleştirilir.

Se kitab seigem	Kitabı okumam, kitabı okumuyorum.
We kitab weigem	Kitabı okumazsın, kitabı okumuyorsun.
Ar kitab yegem	Kitabı okumaz, kitabı okumuyor.
De kitab degem	Kitabı okumayız, kitabı okumuyoruz.
Fe kitab fegem	Kitabı okumazsınız, kitabı okumuyorsunuz.
Ahar kitab yegem	Kitabı okumazlar, kitabı okumuyorlar.

Tablo 6.

[Öm.30] Soru

slajenu?

Ben-çalışmak-gelecek zaman-soru sone
Çalışacak mıyım?

4.2. Fiilde Önek Durumu

Kabartay dili, fiil gövdesine eklenen türevsel ön fiil eklerine sahiptir. Bir çok dilde olduğu gibi, Kabartay dilinde de temel fiil hareketi, fiile eklenen ve edata benzeyen parçacıklar ile düzenlenir. Birçok dilden farklı olarak, bu tür "ön fiil ekleri"nin geometrik mantığı neredeyse her zaman muhafaza edilmektedir. Ön fiil ekleri, eşseslilik (homonymity) yüzünden fiilin en karmaşık bölümüdür, çünkü aynı ön fiil eki tamamıyla ayrı bir çok anlamda görünebilir.

[Öm.31] De-za-a-w-za+a+w-a (dizo'za'wo)

Biz-karşılıklılık-şimdiki sürekli zaman-karşılıklılık-
bağlaç+kavga etmek-şimdiki zaman
Bizi birbirimizle kavga ediyoruz.

[Öm.32] Pşı-r gı-dı je-as

Su-abzolutif-üçüncü tekil şahıs-Açılma-
Dışarıya Akmak-geçmiş zaman-olumlu
Su dışarıya aktı.

[Öm.33] /-pa-/ "ön" (=burun)

Se wo-pa-ple-a-nus

Ben-Sen-Burun-Bakmak-e-gelecek zaman-
belirli oluml

Seni bekleyeceğim (belirli bir zamanda)

[Örn.34] x'a- "-e doğru" (=için)

Se w-x'a-lanus

Ben-sen-ön fiil eki (e-doğru)-koşmak-gelecek
zaman-belirli olumlu

Ben sana doğru koşacağım (belirli bir zaman-
da)

II.4.3. Fiilde Sonek ve Önek Durumu (circumfixation)

Hem bir önek hem de bir sonek olmasına sirkümfiks (circumfix) denir. Birisi diğerini gerektirdiği için, bu durum bir bağlam-özellikli biçimbilgisi olayıdır. Durağan (stative) bir kökü (root) aktif bir gövdeye (stem) dönüştüren sonek /-ha-/, "girmek" anlamındaki kök sözcük /-ha-/ ile aynıdır.

[Öm.35] Se g'a-t'+s+ha-a-s

Ben-inseptif (durum değişimi)-
aşağı+oturmak-etken-geçmiş zaman-olumlu
Ben oturdum.

5. SONUÇ

Bu ön inceleme Kabartay dilinin yapısına ışık tutması amacıyla, Kabartay dilinin isim ve fiil biçimbilgisini içermektedir. Bu, Kabartay dilinin eklemeli bir dil olduğunu açıkça göstermekte ve biçimbirim seviyesinde Kabartay dilinin, katı sözcük oluşum kuralları nedeniyle ikinci dil parçacıklarının girmesine izin vermeyeceğini önermektedir. Bir dilin düzenek kaydını sözkonusu olduğunda Kabartayca'ya girmesi ancak sözdizimi seviyesinde mümkün olabilir.

Kaynakça:

- Colorusso, J. (1992). Grammar of the Kabardian Language, Calgary: Canada University of Calgary Press.
Jaimoukha, A. (2001). The Circassians. London Routledge
Jamoukha, A. Homepage 11.10.2006 <http://www.geocities.com/Eureka/Enterprises/2493/kabgram.html>
Eser, M. (1996). Uzunyayla Bölgesindeki Çerkes Köylerinde Sosyo-kültürel Değişme: Kaf-Der Yayınları Ankara
Domanıç, H. (1998). Kabartayca sözcüklerin oluşmasına dair bir inceleme. Nart Düşün ve Sanat Dergisi 5, 25-27

Bir kurt bir ayı ve bir tilki*

Bir kurt, bir ayı ve bir tilki "dolaşalım" diyerek yola koyulurlar. Az gider, uz giderler. Çok güzel bir yere ulaşıp mola verirler.

Öte yandan bir dana, bir kuzu ve bir oğlak da dolaşmaya çıkarlar. Onlar da az gider, uz giderler. Diğer üçünün yakınında yorulup otururlar. Kurt, ayı ve tilki bakarlar ki yakınlarında birileri var, yeni komşular var. "Vallahi komşular edindik", diye sevinirler ve konuşmalarını sürdürürler.

- Tilki, hadi git de akşam yiyeceğimiz için biraz et getiriver, der kurt. Tilkinin biraz düşünerek oyaladığını görünce,

- Hadi tilki, hadi git de et getir, diye bağıırır.

- Peki, gideyim bari diyen tilki, yavaşça diğer gruba yaklaşır.

- Aman, aman, yeriniz şenlensin gençler, diyerek aralarına oturur. Diğerleri;

- Hay Allah razı olsun, buyur tilki, buyur, buyur... , diyerek ona yer açarlar. Tilki;

- Gelişimin nedeni şudur; beni ayı ile kurt gönderdiler. "Bu akşamlik yiyeceğimiz için biraz et getir diyerek" diye konuşmaya başlar. Kuzu arkadaşlarına döner;

- Oğlakçık, hadi güzelim, hadi fırla, şurada biraz tilki eti kalmıştı, getiriver, der.

Tilki merakla sorar;

- Hay Allah! Çok ilginç, tilki eti mi yiyorsunuz?

- Tilki eti yemeyeceğiz de, bize taş mı yedireceksin, der kuzu.

"Vallahi sonunda bunlar beni yiyecek" diye düşünen tilki fırlar, vedalaşmayı bile beklemeden kaçar. O kocaman tüylü kuyruğunu korku ile bacaklarına sıkıştırarak yerine döner. Döner ama arkadaşları sorarlar;

- Hani et getirecektin? Tilki yanıtlar,

- Aman aman, yağma yok, canımı pazarda bulmadım. Bana tilki eti veriyorlardı. Kabul etmedim, kaçıp kurtuldum.

- Ay beceriksiz. Kurt, sen git bu gün yiyeceğimiz eti kopart onlardan, der ayı.

Hain kurt yola koyulur. Genç hayvanlara yaklaşır;

- Ey gençler, gününüz hayır, yeriniz şen olsun, diyerek diz çöküp oturur.

- Aman buyur, buyur kurt efendi. Hayrola? Ziyaretini neye borçluyuz, hangi rüzgar attı?

- Beni size getiren neden basit bir iş canım. Bu akşam yemek için et lazım, beni thamademiz ayı gönderdi. Kuzu danaya dönerek;

- Hadi fırla, şurada biraz kurt etimiz kalmıştı, getir, der.

- Aman Allahım! Kurt eti mi yiyorsunuz?"

- Kurt eti yemezsek, ne yiyeceğiz, taş mı yedireceksin bize ?"

- Ayy, ayy! Bunlar beni yiyecek, ocağımı

söndürecekler, diyen kurt korku ile yerinden fırlar, arkasına bakmadan koşup döner yerine ve,

- Kurt eti yiyorlardı, bana da verdiler ama getir-medim, der kurt.

- Hay senin gibi hayvana... Ben gideyim bari, diyen ayı, genç hayvanlara yönelir.

- Vaktiniz şen olsun, diyerek aralarına çöküp oturur.

- Tilkiyi de kurtu da gönderdim, bir akşamlik et vermediniz. Ben kalkıp geldim, der.

Kuzu hemen yanıtlar;

- Kurt'a da, tilkiye de et verelim dedik, ama almadılar. Sana da şurada kalmış biraz ayı etimiz var. Hemen şimdi verelim.

- Hay Allah iyiliğinizi versin, ayı eti mi yiyorsunuz? Ayı hayretler içinde kalmıştır.

- Yandım Allah, bunlar beni yiyecek, diyen ayı arkadaşlarının yanına döner.

Kurt, ayı ve tilki, bir yandan, "Bunlar, bugün güneş batıp da ortalık kararınca acıkacaklar, kurt eti, ayı eti, tilki eti yiyecekler" düşüncesi ile korkuya kapılırlar.

Diğer grup ise, "Bunlar bu gece bizi basıp yiyecekler. En iyisi yerimizi değiştirelim" derler. Oğlak, dana ve kuzu büyük bir ağacın altına giderler. Oturup uzun uzun düşünürler ve, "Bizi burada bulup yerler, en iyisi yukarılara çıkalım" diye düşünerek ağacın dallarına yerleşirler. Diğer grup ise,

- Bunlar bizi yiyecek, diye yerlerini değiştirip, aynı ağacın altına yerleşirler.

- Voo... Vooo, vooo..! Huird... Huird..!" diye yüksek sesle konuşan ayı, kurt ve tilki yaktıkları ateşin başında toplanırlar.

Kuzu grubu ise, "Bunlar izimizi sürüp geldiler" diye korkudan titrerlerken kuzu,

- Aman çişim geldi, çişim geldi, diye kıvrınmaya başlar. Diğer iki yavru hayvan,

- Aman yandık, çiş edersen aşağıya akar, burada olduğumuzu bilip bizi yerler, diye ağlaşır. Oğlak dönüp kuzuya bakar ve şöyle der:

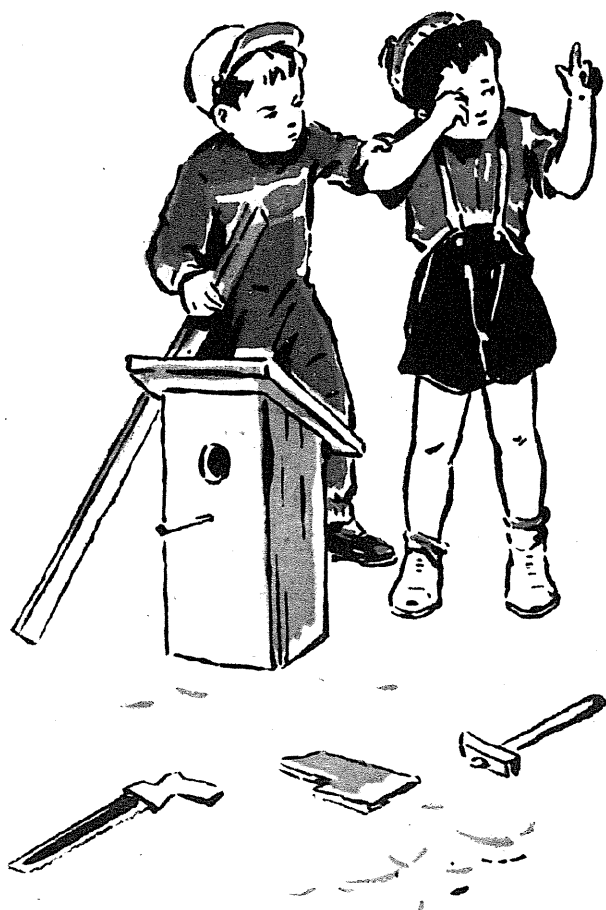
- Ey kardeşim, sakın aşağıya çiş etme, şöyle ayaklarınla dala tutunup sırtüstü sark, sonra çiş et. Böylece çişin tüyünün içine sızsın, aşağıya damlamasın.

- Vallahi doğru söylüyorsun, diyen kuzu dala tutunup ters dönmek ister. İster ama ayakları kayıp aşağıdaki yırtıcı hayvanların içerisine "paat" diye düşer.

- Aman bu ne, nereden geldi, diye bağırarak yırtıcılar, korku içinde çil yavrusu gibi dağılırlar. Her biri bir yöne fırlar. "Bizi yiyecekler, aman aman" feryatları ile koşarlar. Oğlaksa daldan yere zıplayıp melemeye başlar:

- En büyüğünü yakala, en büyüğünü...

* Anlatan; Arrağa Kuşuk. Gumlookit (Krasny Vostok) halkından, 71 yaşında. Masal, 16.8.1972'de Meremkul V. tarafından derlenmiştir.

РАХІА БЗИ ЙЫЗБАУА СЫМАЧВ

Хлачбыкъба Замахлщари

Ужвы ауат мчыбжык апны глан йглайуанта асабичва анхага мачваквала йшынхуш йазырбжун. Ахлвссаквагы апхлвыспа чклвынква адзахраква йырзырбжун.

Апионеркви аглзаглвчви рхпшылуамцара, асабиква дара-дара нхун. Ауи апшта йшынхуз Мурат чвгята длачваггытл.

- Ауа-уа-уау, ала-ла-лай! Ай сара снапы чклын!

- Ачлвы яйуызнийыз?, -рхлван апионерквагы асабиквагы Мурат дглаквдыршатл.

- Рахла бзиддза йызбуз сымачв сасхтл, -йхлватл Мурат, йымачв йшлакы, йыладзка глаклаплауа.

Араа асабиква зымглагы глахыгчатл. Мурат йымачв шархлватл, йаргы йымачв штгы дгylan. Тамара данглай, асабиква азаджв-азаджв дапикьяуа, Мурат йызнийыз, "рахла бзиддза йызбуз сымачв чклын"- хлва дшщыруаз йгы дырзымклуата дшхьапалуаз лархлвхуан. Тамара Мурат дицгатл:

- Рахла бзи йызбауа сымачв "-хлва уцыруазма, Мурат?"

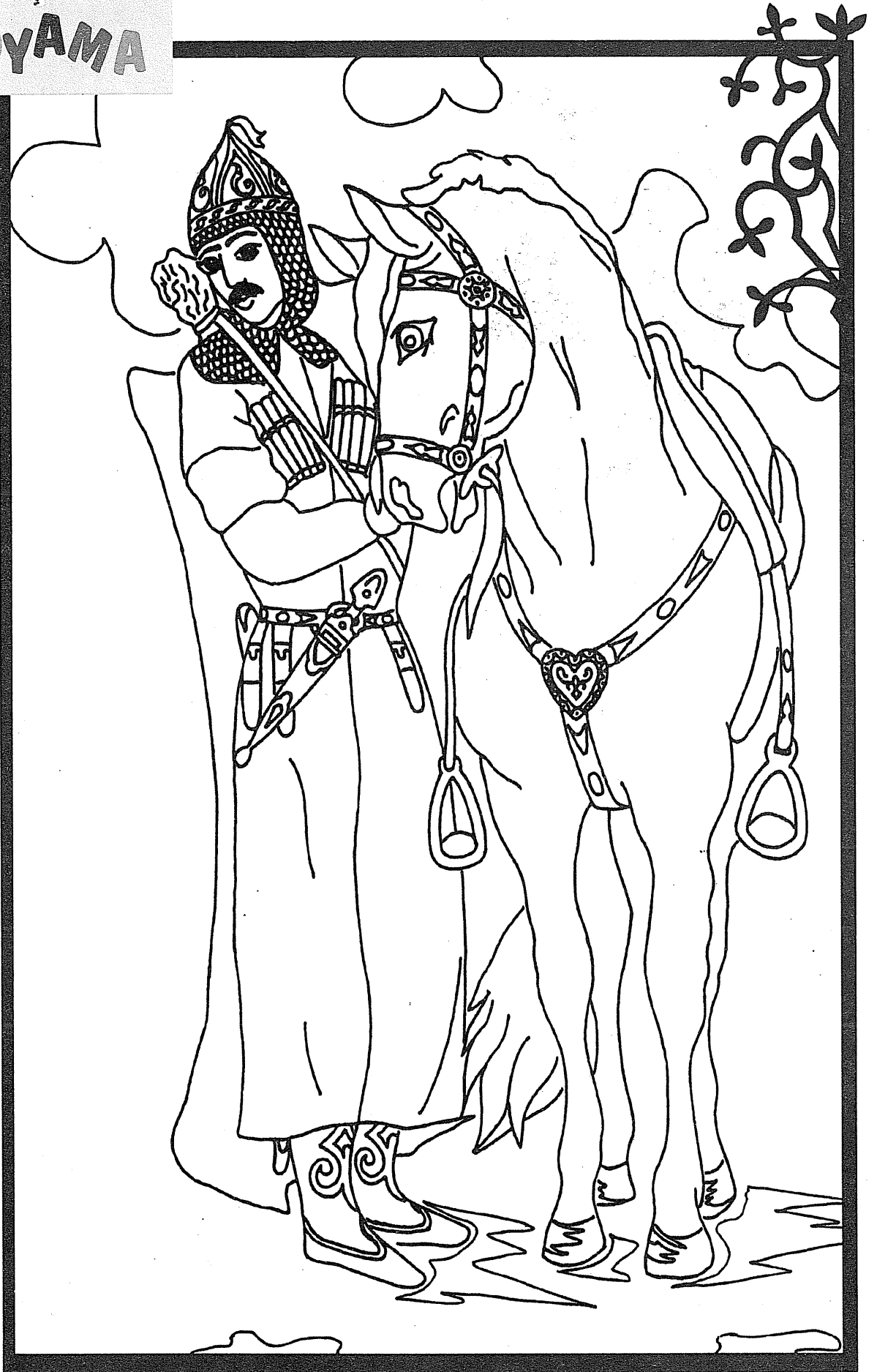
- Шта, - йхлватл ауи дглалымпшуата.

- Ачлвыя ауи рыца бзи йзубауа? - йджялщатл Тамара. Ацкв хккы алагатысхитл, - йхлватл Мурат йцабыргта.

Асаби глзарта апны апхлвыспа чклвынква дара-дара кланджы рчпун, ауат рыхъаз ачглычаква рдзахуан. Ачклынчвагы щарда рчпун: кланджя чклын, пша дзылу, акъама бжвандахлв глвара датшагы. Муса йыглвзачви йари йптшыз амашинаква, авагонква, ахъыхл чклвынква рчпахуан.

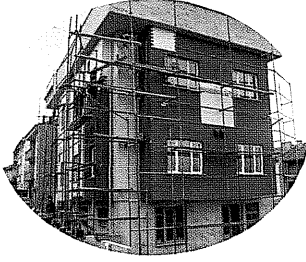
Ауат аунагла псауатлакв ьарчпауа йанца, хьвмарга глзлырхуаш гьвы тшыт-мыт щарда гларыртатл. Ауаа йырчпакуз збаз асабичва даргы клара рчпара ртаххатл. Ауат дара нхагаквак рыман.

Абар акычвра-пссараква джвыквырцлатл. Аклвагъа чклын йбатахым йкшитл, ахлвспагы амшы гпнакьяуам. Ауыкква ащтамцауа йанылба, асабиглзарта аглзаглы Тамара апхярта дцан, апионерква дрыхлатл, асабиква анхага мачваквала шгладрысабапуаш тлакв йазырбжяныс. Апионеркба райззара апны хвглы хвглвсси хвглы чклынчви асаби глзарта йцарныс йалырхтл.

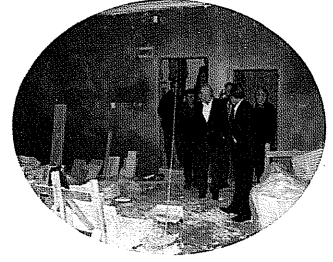
YENİ haceşlerimiz için

bir tuğla, bir kürek harc da sizden!..

Bozüyük Kafkas Kültür Derneği Kültür Merkezi İnşaatı

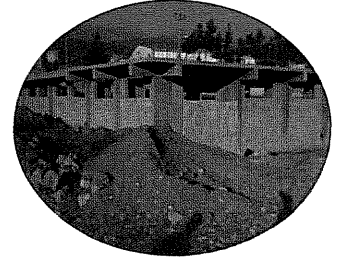
KAMPANYA HESAP NUMARALARI
GARANTİ BANKASI BOZÜYÜK ŞUBESİ (BİLECK)
HESAP SAHİBİ: HAKAN KARUK
ŞUBE KODU: 532
HESAP NUMARASI
6699318
POSTA ÇEKİ HESAP NUMARASI

Kahramanmaraş Kafkas Kültür Derneği Sosyal Tesis İnşaatı

KAMPANYA HESAP NUMARASI

VAKIFBANK
2016778

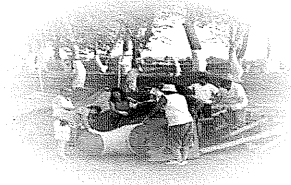
kefken anıt mezarlık projesi tamamlama kampanyası

Bilindiği üzere geçtiğimiz yıl Kocaeli Kafkas Kültür Derneği öncülüğünde gönüllü kurum ve katılımcılar tarafından başlatılan ve büyük bir çoğunluğu gerçekleştirilen Kefken Anıt Mezarlık Projesinin eksiklikleri bulunmaktadır. Bu eksikliklerin 21 Mayıs 2007 anma etkinliklerine kadar tamamlanarak anıt mezarlığın ziyaretçilere açılması federasyonumuz tarafından hedeflenmektedir. Bu amaçla bu günden itibaren başlattığımız kampanya 21 Mayıs 2007 tarihine kadar devam edecektir. Kampanya'ya katkı sağlayanların isimleri an ve Nart dergisinde ilan edilecektir. Toplanan bağışların, Kefken anıt mezar ve çevre düzenlemesi harcamalarından arta kalan kısmı ise her yıl 21 Mayıs da ulusal gazeteler

Kampanyaya katılarak destek sağlayacak tüm katılımcılara şimdiden şükran ve teşekkürlerimizi iletiriz.

Saygılarımızla.
Ha Marje

KAMPANYA HESAP NUMARALARI

Ziraat Bankası Ankara / Emek Şubesi

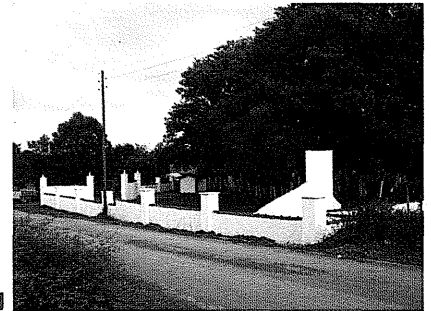
TL HESABI
36586148-6001

DOLAR HESABI
36586148-6002

EURO HESABI
36586148-6003

POSTA ÇEKİ HESABI
1911687

ayrıntılı bilgi için
www.kafkasfederasyonu.org

Bahçe duvarından garaj zeminine, merdivenden bina cephesine, yerdeki karodan çatıdaki kiremite, eviniz için gerekli tüm ürünleri aynı çatı altında üretiyoruz.

Uluslararası standartlardaki kalitemiz, dinamik genç kadromuz, tecrübemiz ve Türkiye genelinde yaygın bayi ağımız ile 60 yıldır sizinleyiz.